

Марта
Тарнавська

мухі
розтобу
з вічністю

Марта Тарнавська народилася 15 листопада 1930 року у Львові, але майже все своє життя провела поза межами України. Вчилася в польських, українських, австрійських і американських школах, вищу освіту (ступінь бакалавра, 1962; ступінь магістра 1964) здобула у США. Працювала майже три десятиліття як бібліотекар-спеціаліст іноземного і міжнародного права в Пенсильванському університеті у Філадельфії. Від 1994 - на пенсії. Є автором трьох книжок поезій (*Хвалю ілюзію*, 1972; *Землетрус*, 1981; *Tихі розмови з вічністю*, 1999), одної книжки оповідань (*Самотнє місце під сонцем*, 1991); методичного посібника для бібліотек (*Українська бібліотека в Америці*, 1983) та низки бібліографічних праць, що з них найважніші - анотована бібліографія англомовної літературної україніки (*Ukrainian Literature in English*, досі вийшли три книжки цієї серії: 1988, 1992, 1999) та *Автобібліографія* (1998).

MOSTY
6509 Lawnton Avenue
Philadelphia, PA 19126—3745

215 924-9147
mtarnaws@law.upenn.edu

ПОВІДОМЛЕННЯ ДЛЯ ПРЕСИ

Тихі розмови з вічністю - найновіша книжка поезій Марти Тарнавської, нове видання видавництва МОСТИ.

Тихі розмови з вічністю - це збірка збірок, яка включає тексти попередніх двох видань поетки - *Хвалю ілюзію* (1972) і *Землетрус* (1981), пізніші поезії друковані в періодиці, зібрани в циклах "Притягання землі і неба", як також "Поезії поза збірками", "Тексти під музику", поетичні переклади американських, німецьких, польських та російських поетів (переважно жінок, від Ахматової до Шимборської), і переклади поезій Марти Тарнавської на англійську, польську, португальську, російську, румунську і французьку мови.

Книжка має передмову київського критика **Михайла Москаленка**, написану спеціально для цього видання. Крім того передруковані (із журналів *Нові дні* та *Українська мова і література в школі*) дві критичні статті про поетичну творчість Марти Тарнавської - передового літературного критика діаспори Григорія Костюка та літературного критика і перекладача з Києва - Ростислава Доценка. *Тихі розмови з вічністю* мають мистецьку суперобкладинку роботи Миколи Стратілата, портрет, автограф і коротку біографію автора, покажчик заголовків та перших рядків поезій та авторські примітки. Книжка має 320 сторінки чіткого друку, видана на добром папері, в твердій оправі, з мистецькою суперобкладинкою.

Замовляти у видавництві. Чеки виписувати на MOSTY.

Марта Тарнавська. *Тихі розмови з вічністю*. Філадельфія: Мости, 1999. 320 с.
порт. ISBN 0-9656983-2-7. Ціна: \$27.00 + \$3.00 на пересилку поштою.

Марина Тагиевская

Марта Тарнавська

Піхі розмови з вічністю

Збірка збірок і поза збірками

З передмовою Михайла Москаленка

МОСТИ
ФІЛЯДЕЛЬФІЯ
1999

**Copyright ©1999 by Marta Tarnawsky
ISBN 0-9656983-2-7
Library of Congress Catalog Card Number 99-093163**

**MOSTY
6509 Lawnton Avenue
Philadelphia, PA 19126-3745**

Das ist die Sehnsucht: wohnen im Gewoge
Und keine Heimat haben in der Zeit.
Und das sind Wünsche: leise Dialoge
Täglicher Stunden mit der Ewigkeit.

Rainer Maria Rilke

ВІД АВТОРА

Тихі розмови з вічністю включають поезії двох раніше виданих моїх книжок *Хвалю ілюзію* (1972) і *Землетрус* (1981), а також поезії друковані пізніше в періодиці. Є тут і кілька досі недрукованих віршів і поетичних перекладів. Всі тексти друкуються в новій редакції. На цьому місці хочу відмітити, з подякою, критичну допомогу Михайла Москаленка і Ростислава Доценка: їхні критичні зауваження допомогли в остаточній редакції текстів, але всі недогляди, неправильні наголоси, непослідовності правопису і інші помилки залишаються виключно відповідальністю автора.

Короткі біо-бібліографічні дані про авторів і перекладачів, а також переклади чужомовних фраз і незрозумілих слів читач знайде в “Авторських примітках” при кінці книжки.

У передрукованих із періодики статтях Григорія Костюка і Ростислава Доценка уривки поезій цитуються за книжками *Хвалю ілюзію* (1972) і *Землетрус* (1981) і за текстами, друкованими в *Сучасності* і в *Літературній Україні*.

Хочу висловити свою глибоку вдячність Михайлові Москаленкові за передмову, написану спеціально для *Тихих розмов з вічністю*. Миколі Стратілатові дякую за мистецьке оформлення книжки, а синові Максимові Тарнавському за комп’ютерне макетування та іншу технічну допомогу.

Марта Тарнавська
Філлядельфія, в січні 1999.

ЗМІСТ

- Передмова / Михайло Москаленко – 15**
Хвалю ілюзію – 19
 Запрошення – 20
 Хвалю ілюзію – 21
 Три відміни – 22
 Є в мене життерадісне звіря – 23
 Автопсихотерапія – 24
 Еротика – 25
 Вибір – 26
 Чи й ти ішов крізь ніч – 27
 Das ewig Weibliche – 28
 Maligne Lake – 29
 На виставці Ван Гога – 30
 Весна – 31
 На терезах, де справедливість важать – 32
 Зальцбург – 33
 Над рікою – 38
 Едельвайси – 39
 До самоти – 40
 Біла ніч – 41
 Аж сюди, над залізо й бетон, пронеслося – 42
 N.N. – 43
 Сонцерадістю день налито – 44
 Мені назустріч над вечірнім морем – 45
 Вітер – 46
 Хвала життю – 47
 Поворот – 48
 Відкриття пам'ятника – 49
 Тобі, що без геройства і без слави – 50
 Слово про полк ілюзій – 51
 Людина вийшла у безмежне море – 53
 Memento – 54

Землетрус – 55

Землетрус – 56

Травелог – 58

1. Причастя – 58

2. Тост – 59

3. Купіль – 60

4. Прощання – 61

5. Буря – 62

6. Молитва – 63

7. *Vae victis* – 64

Американський триптих – 65

Перше відкриття Америки – 65

1. *Navigare necesse est* – 65

2. Перша лекція демократії – 67

3. *E pluribus unum* – 69

Друге відкриття Америки – 70

1. Lackawanna Manufacturing Company – 70

2. Pursuit of happiness – 72

3. Plain living and high thinking – 73

Третє відкриття Америки – 75

1. Балада про срібний ключик – 75

2. Мораторій – 77

3. Синтез – 79

Читаючи Лесине листування – 81

Залицяння – 82

Біржа – 83

В житті моєму теж був Бабин Яр – 85

Розмова з філософом по дорозі з Гантеру – 86

Діягноз – 87

У лікарні – 88

The last frontier – 89

Притягання землі і неба – 91

Притягання землі і неба – 92

Будені діалоги на болючі теми – 93

I. Чи добре відійти від батьківщини – 93

II. Чи можна жити в світі без любові – 94

III. Де твій читач, поете-емігранте – 95

IV. Ось знову — смерть. І звужується коло – 97

- Geiranger – 98
Юність – 98
Старість – 98
Дев'ятнадцятий рік. Тульчин – 99
На смерть Василя Стуса – 101
Макіявелівський полуценок з Архипенком – 102
Чорний кіт – 103
Кожна зустріч — прощання – 104
Перше травня – 105
Веселка – 107
Шотландія – 108
Лист до Pio – 109
Іграшка – 110
Південнокаліфорнійський реквієм – 112
Вересень 92 – 113
I. На столі робочому — Шекспір – 113
II. Вирушив у Життя – 114
III. Ти в моє життя прийшов у вересні – 115
IV. Не реквієм тобі — подяки гімн – 116
V. Сваряться люди за дітей, за гроші – 117
VI. Де несмртельність, виснена у снах – 118
VII. Непотрібні здаються змагання людей – 119
- Поезії поза збірками – 121**
Поворот у зелену юність – 122
Після дощу – 123
В міському парку пахне рання осінь – 124
Прохід – 125
На справжньому снігу, створеному людиною – 126
Білокорі берези на тихій розмові із кленом – 127
- Тексти під музику – 129**
Будь зо мною – 130
Над синім океаном – 131
Ліхтарі – 132
Планета кохання – 133
Фонтан – 135
Сіль землі – 136
Ти не знаєш – 137
Я люблю всіх дівчат – 138

Бібліотекárка – 139
 Зимова казка – 140
 Пісня про Зальцбург – 141

Поетичні переклади – 143

Десять жінок-поетів – 144

- Анна Ахматова – 146
 - Востаннє ми зустрілися тоді – 146
 - І знов мені листа не принесли – 147
 - В сороковому році – 148
 - 1. Тоді, як ховають епоху – 148
 - 2. Лондонцям – 149
 - Ні до кого і слова в ці дні не кажу – 150
- Емілі Дікінсон – 151
 - Щоб мати степ, потрібні... – 152
 - Приносить смерть для декого — життя – 252
 - Тоненька плівка, що покрила думку – 153
 - Захват радості — це вихід – 154
 - Чи небо — лікар? Кажуть – 155
 - Передчуття — ця довга тінь в городі – 156
 - Цей тихий порох — це пані й панове – 157
 - Віра — прегарний винахід – 158
 - Надія - щось пернате – 159
 - Спочатку серце просить насолод – 160
- Неллі Захс – 161
 - Хор урятованих – 161
 - Усі краї готові підійнятись – 163
 - Метелик – 164
 - Розжеврілі загадки (1) – 165
 - Хто кличе – 166
- Казімера Іллаковічувна – 167
 - На дощу завішенні нитці – 167
 - У мою вітчизну — тишу – 168
 - Два птахи – 169
 - Цей самий край – 170
 - Смерть – 171
- Ельзе Ляскер-Шюлер – 172
 - Вельтшмерц – 172
 - Мое дитя – 173
 - Весна – 174
 - Кінець світу – 175

Втеча від світу – 176
Марієн Мур – 177
Поезія – 177
Що таке — роки? – 179
Марія Павліковська-Яснохевська – 180
Найкращий сон – 180
Світові – 182
Корови – 183
Фото – 184
Падучі зорі – 185
Жінка-Ікар – 186
Сілвія Плат – 187
Тюльпани – 187
Вівці у мряці – 190
Адрієн Рич – 191
Границя – 191
Люди середнього віку – 192
Уламки – 193
1. Прорив – 193
2. Причетність – 194
3. Спомин – 195
4. Час і місце – 196
5. Відкриття – 197
Все життя наше – 198
Марина Цветаєва – 199
Поезіям, написаним так рано – 199
Той з каменя створений – 200
Твоя душа моїй душі близька – 201
Якщо душа вродилася крилата – 202
Я — сторінка для твого пера – 203
Дякую, Боже, за дар – 204
В чоло ціluвати — турботу стерти – 205
Знову тут вікно – 206
Хто спить по ночах? Ніхто не спить! – 207
 Поетичні переклади поза збірками – 208
Гюнтер Грас – 209
Дитяча пісенька – 209
Євгенія Дімер – 210
Мое вікно – 210
Старість – 211

- Крістіна Россетті – 212**
Згадай мене – 212
В ательє художника – 213
Пісня – 214
- Валентіна Сінкевич – 215**
Будильник. І злобно твердить циферблат – 215
Блідими вогкими ранками – 216
Мерілін Монро – 217
Філадельфія – 218
- Віслава Шимборська – 219**
Дехто любить поезію – 219
Прощання з краєвидом – 220
Монолог для Касандри – 222
Вокзал – 224
Сміх – 226
Четверта над ранком – 228
- Переклади поезій Марти Тарнавської – 229**
на англійську – 230
 Reading through Lesia's correspondence / Anatole Bilenko – 230
 Das ewig Weibliche / Author – 231
 A flirtation / Author – 232
 Did you walk through the night? / Author – 233
 Synthesis / Author – 234
 Vae victis / Author – 236
 Vae victis / Virlana Tkacz & Wanda Phipps – 237
 In my life, too, there was a Babyn Iar / Author – 238
 Scotland / Author – 239
 A rainbow / Author – 240
 Rainbow / Virlana Tkacz & Wanda Phipps – 241
 A black cat / Author – 242
 May Day / Author – 243
 A letter to Rio / Author – 245
на польську: – 246
 Autopsychoterapia / Regina A. Gorzkowska – 246
 Vae victis / Regina A. Gorzkowska – 247
 Czarny kot / Regina A. Gorzkowska – 248
 Tęcza / Regina A. Gorzkowska – 249
на португальську: – 250
 Memento / Wira Wowk – 250
 Havia Babyn Yar em minha vida / Wira Wowk – 251

на російську: – 253	
В моей судьбе был тоже Бабий Яр /	
Валентина Синкевич – 253	
И у меня был в жизни Бабий Яр /	
Игорь Качуровский – 255	
В моей судьбе был тоже Бабий Яр /	
Игорь Михалевич-Каплан – 257	
Бабий Яр и в жизни был моей / Семен Вигучин – 259	
Буря / Валентина Синкевич – 260	
Буря / Игорь Михалевич-Каплан – 261	
В одиночестве / Нора Файнберг – 262	
Живет во мне веселый сильный зверь / Нора Файнберг – 263	
Автопсихотерапия / Игорь Михалевич-Каплан – 264	
Синтез / Валентина Синкевич – 265	
на румунську: – 267	
Împărăşanie / Ştefan Tcaciuc – 267	
Toast / Ştefan Tcaciuc – 268	
Scaldă / Ştefan Tcaciuc – 269	
Despărţire / Ştefan Tcaciuc – 270	
Rugăciune / Ştefan Tcaciuc – 271	
Vae victis / Ştefan Tcaciuc – 272	
Citind Scrisorile Lesei Ukrainka / Ştefan Tcaciuc – 273	
În spital / Ştefan Tcaciuc – 274	
Curtenire / Ştefan Tcaciuc – 275	
Sinteză / Ştefan Tcaciuc – 276	
на французьку: – 278	
Vae victis / Mykhailo Moskalenko – 278	
Замість післямови: – 279	
Поетичний світ Martii Tarnavs'koї / Григорій Костюк – 280	
Поезія Martii Tarnavs'koї / Ростислав Доценко – 291	
Заголовки і перші рядки поезій – 307	
Авторські примітки – 315	

ПЕРЕДМОВА

Михайло Москаленко

ПОЕТИЧНИЙ ДОСВІД МАРТИ ТАРНАВСЬКОЇ

З-поміж багатьох визначень поезії, які постали впродовж усіх віків європейської цивілізації, від античних часів до наших днів, не здивим буде звернутися до дефініції, що належить Федеріко Гарсії Лорці. В його творчій спадщині таких визначень є декілька, та я зупинюся на двох із них. В одному з інтерв'ю 1933 року він сказав так: "Колись мене запитали, що таке поезія... Я відповів: "Поезія? Це, звичайно, поєднання тих слів, що їх нікому й на думку не спало поставити поруч, а проте їхнє зближення породжує щось подібне до таємниці; і чим частіше їх вимовляєш, тим більше чару вони навіюють." Згодом, у 1936 році поет висловився дещо інакше: "Поезія — це те, що блукає вулицями. Чи то віддаляється від нас, чи то переходить на наш бік. Усі на світі речі мають свою таємницю, а поезія — це таємниця всіх речей..." Поезію я розглядаю не як абстракцію, а як реально існуючу річ, — ось вона щойно пройшла поруч зі мною. Всі герої моїх віршів реально існували. Найважливіше — це знайти поетичний ключ. Інколи ти цього не чекаєш, і раптом - раз! - повертається ключ, і вірш постає у своїй блискучій формі." Поетичний світ Марти Тарнавської, сам по собі досить віддалений від лоркіанського космосу, дає всі підстави для свого сприймання та осмислення саме в "олюднених" категоріях, що їх запропонував великий андалузець. Що ж до повороту ключа, то український читач, поціновувач віршів Марти Тарнавської, не може не згадати магічних ключів іншого поета, молодшого сучасника Лорки і автора "Елегії про ключі від кохання" — Богдана Ігоря Антонича: йому поетеса, без сумніву, багато чим творчо завдячує (як, втім, і кільком іншим визначним поетам ХХ століття, серед них — Р.М. Рильке, Ю. Тувікові, Сільвії Плат, і, звичайно, Лесі Українці та Іванові Франкові). "Ключі до незображенних таємниць" вона знаходить у "теплій простоті людської любові" (вірш "Еротика"), тобто не в абстрактних сферах, а в царині земного людського існування.

(В цьому ж ряду стоїть і її "Балада про срібний ключик" — ключ до скарбів світової поезії та культури). Провідні мотиви поезії Марти Тарнавської засвідчують її нахил до поезії всеохопної, поезії цілісного переживання світових реальностей.

Свого часу Григорій Костюк, Ростислав Єндик, Леонід Рудницький та інші критики, аналізуючи дві перші книжки Марти Тарнавської, цілком справедливо наголошували на філософічному звучанні її поезії, — що, зауважу, аж ніяк не слід трактувати як данину схематичному розумуванню чи самодостатньому інтелектуалізму. Навпаки, поетичне слово Марти Тарнавської свіже й первородне, воно є прозорим виразом вкрай органічних ліричних первів. Іншими словами, скільки-небудь заглиблене прочитання цих віршів дає підстави говорити про безсумнівну гармонію світоглядно-філософської зосередженості — з досвідом, сказати б, почуттєво-emoційним; про врівноваженість і вивіреність поетичної рефлексії над (і понад) часом та його проминанням, з одного боку, — і цінностями не те, щоб позачасовими, а, хочеться вірити, часові не підвладними — з другого. Тобто оця навдивовижу тактова й виважена ціннісна зорієнтованість поезії Марти Тарнавської провадить до тієї межі, за якою починається те, що вкрай спокусливим було б потрактувати як царину індивідуального, притаманного Марти Тарнавській поетичного архетипу. Можна було б потрактувати — якби не наше знання української історії. Про що, власне, йдеться? Справа в тому, що крізь особистий — "людський", "біографічний", "екзильний" досвід Марти Тарнавської, як і досвід поетичний, у вкрай специфічний спосіб, певними своїми гранями прозирає те, що Юнг називав "колективним підсвідомим", — але це підсвідоме є прямим похідним від українського історичного катастрофізму. Маю на увазі, певна річ, не лише ті поезії, імпульс яким дав, наприклад, епістолярій Лесі Українки (вірш "Читаючи Лесине листування"), або полтавський краєвид — місце однієї з вирішальних катастроф української історії, де досягає "золота пшениця... анахронізм двадцятого століття — живий тріумф останньої з імперій" (вірш "Vae victis", 1974 р.), — але й твори, в яких ідеться про каліфорнійський землетрус (вірш "Землетрус"), чи про перші кроки поетеси — вимушеної емігрантки — в Новому Світі ("Американський триптих"), чи про друзів, розкиданих по світах, чи про першотравневий парад у Києві, наскрізь просякнутому чорнобильською радіацією, — словом, скрізь, і в найболючіших фактах, і в найінтимніших рефлексіях, і в найбуденніших речах відчувається те, що і автор, і його читачі є нічим іншим, як

прямими похідними великої української катастрофи, або, як уточнив би історик, — нескінченної низки катастроф нашої землі і нашого народу. В поетичному світі Марти Тарнавської зrimо або незримо присутнє те, про що автор "Слова о полку Ігоревім" коротко мовив: "жени руськия восплакашась," — плач над тим, що сталося і що стається щоміті, — але, за нечисленними винятками (такими, як "Слово про полк ілюзій" — або вже названий вірш "Vae victis": без нього, як на мене, жодна антологія української поезії нашої доби не може вважатися повноцінною), — існує вже не як поетична тема, не як матеріал, навіть не як емоційне тло трагедії, а як сама серцевина поетичного буття Марти Тарнавської — частка великого "колективного підсвідомого" України.

Поетеса чудово відчуває, що в цій сфері всяка декларативність, усяка риторика, всякий пафос не те, що не діють — вони простоти таки зайві. Глибинне і зовнішнє в поезії Марти Тарнавської перебувають, сказати б, водночас і в свідомому, і в підсвідомому, стихійному і художньо мотивованому співвіднесенні.

До провідних мотивів поезії Марти Тарнавської належить "похвала ілюзії". Втім, "ілюзія" поетеси — один із синонімів поетичної реальності, яка є далеко не тільки дійовим інструментом "олюднення" світу. "Ілюзія" в контексті всього поетичного доробку Марти Тарнавської — це той по-своєму реальний першоелемент людського буття, який, перебуваючи між людиною та мовчазним космічним безмежжям (а наука дала нам більше ніж досить доказів "закиненості" і, можливо, самотності людського роду в універсумі, у світі нескінченно великих і так само нескінченно малих величин), — дарує людині своєрідну точку духовного опертя, відляючи їй сил не зламатися ні перед лицем безкрайнього та байдужого до неї космосу, ані в контексті нашої жахної або й просто вбивчої для всякого нормального українця багатовікової історії. Те, що поетеса скромно називає "ілюзією", в багатьох випадках прочитується як наріжний камінь її неголосного й непоказного, а проте незмінного й самовіданого стойцизму, її багатолітньої невтомної патріотичної праці в різних царинах (відсилаю зацікавленого читача до *Автобібліографії* Марти Тарнавської: Філадельфія, вид-во "Мости", 1998; я ж, зі зрозумілих причин, обмежуюся тут лише найнеобхіднішими заувагами про її поезію). Ні спокійне знання про оманливість та зрадливість весни (і календарної, і весни людського життя), ні тверезий скептицизм людини, добре обізнаної з тим, що трапилося з Європою, і, зокрема, з Україною в ХХ столітті, не стали

на заваді активній творчій та науковій діяльності авторки *Тихих розмов з вічністю*. Поезія Марти Тарнавської — це передусім органічна й мистецька довершена кристалізація її багатовимірного духовного та життєвого досвіду, плідний підсумок її творчих устремлінь. Без жодного сумніву, вперше подана українському читачеві, як цілість, — втім цілість виразно структурована, — ця поезія не лишить байдужими українських читачів — чи то в Україні, чи то поза Україною сущих.

Михайло Москаленко (Київ).

ХВАЛЮ ІЛЮЗІЮ

O.T. - за найкращу з усіх ілюзій

ЗАПРОШЕННЯ

Ах, де ти, лицарю на білому коні?
(Вже місяць-молодик чарує вечір
і в серця спраглого відчиненім вікні
з'явилася знову туга молодеча).

Ах, піdnimi на приязнє рам'я
і понеси мене у простір неба,
щоб, наче зірку, віdnайшла там я
себе саму — свою любов до тебе.

Ах, віdіrvi на мить хоч від землі,
щоб знову я — замріяне дівчатко —
в ілюзії піdnебесних кораблі
мандрівку починала від початку...

По вінця в серці туги і жаги:
все вкрилося фантазії габою.
... Чи вистачить відваги і снаги,
щоб справді, лицарю, піти з тобою?

1962

ХВАЛЮ ІЛЮЗІЮ

Учора тут палахкотіла осінь,
немов Ван Гог пройшов міським бульваром,
покидавши з небесної палітри
доспілу щедрість.

Я жила тоді
свідомістю, що спалах цей — останній.
Чому ж тепер, здивована украї
незвичною суворістю дерев,
що мов зійшли із образу Сезана,
я думаю про цю закономірність,
мов про болюче непорозуміння?

Учора молодість моя — вино
у келеху, наповненім по вінця,
переливалась шумуванням щастя.
— Я знала вже й тоді: фата-моргани
найбільша навіть жертва не увічнить.

Прийшло сподіване. Чому ж забракло раптом
відваги, філософського спокою,
щоб глянути у вічі першій смерті?

Складний, незрозумілий мікрокосм:
шукаю правди — а бажаю міту,
у розум вірю — а рішаю серцем,
хвалю ілюзію, що помагає жити...

Вся мудрість життєва — маленький досвід:
реальне тільки те, що пережите.

ТРИ ВІДМІНИ

Буває: туга — космічна:
Quelle est cette langueur qui pénètre mon coeur?
 — за Верленом.

Самотність тоді — це смуток,
 це тихий, осінній дощ —
 мудрість ранньої зрілості,
 що скидає останнє листя дитинства.

Буває: самотність — творча:
 тоді
 у вікна твоєї душі
 вривається вітер ілюзій:
 він розбиває реальність
 на сотки кольорових скелець,
 а ти із них укладаєш вітраж
 для храму.

Та є ще самотність — смерть:
 коли ласка любого тіла
 не проходить крізь чорну вуаль,
 що зависла
 на найрідніших навіть людських душах,
 коли ніщо, ніщо не стоїть між тобою
 і космічною ніччю,
 хоч поруч,
 здавалось би — тільки рукою сягнути —
 все, чого прагнеш.

1962

Є в мене життєрадісне звіря:
воно до сонця лащиться, і радість
його від сонця.

Коли тепле й сите,
розвіює добробут свій на гавкіт,
свій захват перетоплює у рух
і радість перетворює у працю.
Та без тепла воно не може жити.
Як заховається за обрій день,
воно бентежиться: зіщулене, чекає:
чи переборе чорний холод ночі?
І тільки в теплоті обнятих тіл,
зігрівшись близькістю самотніх двох сердець,
воно спроможне дожидати ранку.

Є в мене гість — непереможний дух,
посол від сили, що провадить всесвіт.
Він рветься до зазорених просторів,
хоч знає: там панує чорний холод;
він прагне у ясний театр пізнання,
хоч за квиток платити треба щастям;
він заглядає за лаштунки мрій,
щоб там зустріти тільки голу правду:
безпомічність, приреченість людини.
Він з гордим смутком, мов маленький бог,
іде самотній у космічну ніч.

1962

АВТОПСИХОТЕРАПІЯ

Die Einsamkeit ist wie ein Regen.
Rainer Maria Rilke

На серце падає знайомий дощ
і стоплює солодку грудку щастя.
Як віднайти шляхи до світлих прош,
де радості цілющої причастя?

Нема молитви, що змиває біль —
невже й любов — фата-моргана тільки?
Палючу спрагу, що гірка, мов сіль,
гашу вином — поезією Рільке.

1960

ЕРОТИКА

Немов весінній вітер надлетів
і радісну в серця приніс відлигу!
Благословенне будь, тепло двох тіл,
що топиш самоти бездонну кригу.

Так з надр землі пробившись, джерело
дає розлив гамованій напрузі.
Будь, життєтворче радісне тепло,
супутником найкращої з ілюзій.

Яка у сонця весняного міць,
що зрушує життя нового повінь!
Ключі до незбагнених таємниць
в теплі простої людської любові.

1962

ВИБІР

Я проміняла мрію на усмішку,
міраж крайнеба на земне тепло;
життя розкрилось, мов чудесна книжка,
потоком прагнень щастя потекло.

Не вірилось захопленій дитині,
що це — новий народжувався міт,
що спрага — чи то в серці, чи в пустині —
у привид вміє замінити світ.

Коли в покірному самовідданні
заникло горде візіями “я”,
перемогло поезію — кохання,
нова, сильніша всіх, ілюзія.

І не було найменшої тут фальші:
провина — не у виборі доріг,
лише реальність висунута дальше —
до меж фантазії — наївний гріх.

Я проміняла мрію на усмішку,
міраж крайнеба на земне тепло,
одну ілюзію на іншу трішки:
альтернативи наче й не було.

1962

Чи й ти ішов крізь ніч?

Вона така, як море,
що заливає все. Безмежжя. Самота.
Стихає горда річ, бо маєstat покори
ключем нових пізнань замкнув твої уста.

Вантаж своїх шукань несеш у ніч з собою
і тугу, що росте, немов вечірня тінь.
Простягнута рука не скаже: я з тобою,
ласкавий режисер не скаже: відпочинь.

Без радості чудес, без віри в допомогу
— ілюзій каганець забліснув — і погас —
без знаку S.O.S. ступаєш на дорогу
до правди, що мов смерть.

А твій погонич — час.

1959

DAS EWIG WEIBLICHE

Я — земля,
сповнена ласк,
щедра своїм багатством.
Тепло моє — життедайне.
Черпай із нього,
мов воду цілющу,
мужність, силу, радість життя.

Я — земля.
Ти спраглий — я можу тебе напоїти.
Ти голодний — я нагодую.
Ти самотній — я зігрію теплом свого тіла.

Я — земля.
Тепло моє життедайне —
не власне —
позичене:
я вся — у полоні сонця:
я — насичена сонцем,
я — ним щедра.

Я — земля.
Та без сонця я — мертвий камінь,
вигаслий місяць,
попіл прагнень,
що його не заплідниш більше
новим життям.

Я — земля.
Тепло моє — життедайне.
Я — щедра.

Не забирайте тільки в мене сонця.

MALIGNE LAKE

Різьбить різьбу абстрактну скульптор — час:
що зарис — повість про життя і смерть.
Незрозуміла мова ця для нас:
красою очі виповнені вщерть.

Світ символів на барельєфі скал —
це світ безлюдних ще тисячоліть:
людини ще сюди не допускав
на перевалі сторож — людський міт.

Який маленький твій, людино, вік!
Мов деревце над озером Малінь,
де з гір навис нещадний льодовик,
до гір, до зір підносиш горду тлінь.

1969

НА ВИСТАВЦІ ВАН ГОГА

Не вірилось, що в натовпі туристів
зустрінусь я на самоті з мистцем,
що плесо гамору порушить камінцем
слъоза зворушення — розмова чиста.

Та ось розцвів неждано білий сад:
розсипалися радістю дерева —
і зник кордон — музейний палісад:
A thing of beauty is a joy forever.

В халупі сірій — картопляний пир,
а за вікном — кольорами Провансу
цвітуть ілюзії останні шанси,
що обіцяють втомленому миру.

Жнива життя — щоденна зустріч з болем.
Після весни, де радість — синя даль,
на тлі якої розцвіта мигдалі —
ворони смутку над пшеничним полем.

1970

BECHA

Soleil - espace - verdure.
Le Corbusier

Читаю книгу архітекта
Ле Корбюзіє.
О, творчий людський інтелекте,
о, візіє!

Мій настрій — списаний із книги
на радість дня:
порив весняної відлиги
журбу одняв.

Закономірно все і просто:
потрібні лиш:
сонце,
зелень,
і простір —
баласт залиш.

Архітектурі цій не треба
утоми літ:
до розпроміненого неба
нестримний літ.

1965

На терезах, де справедливість важать,
відмірили мені надміру щастя.
Радіти рано: помилку завважать:
поправити її без труду вдасться.

Який ще перстень кинути у море?
Яким закляттям заклинати фатум?
Статистика — божище, ах, суворе! —
найневблаганніший із бюрократів.

1962

ЗАЛЬЦБУРГ

*Константинополь, Неаполь і Зальцбург -
це найкращі міста у світі.*

Александер фон Гумболт

(Напис на Монашій горі в Зальцбургу)

З нових бараків, що на передмісті
сховалися за давній монастир,
щодня опівдні група гімназистів
верталася в життя буйного вир,
щоб юним сміхом, гамором і свистом
міщанський заколочувати мир.
Та молоді те вибачити треба,
коли в душі у неї простір неба.

Від ваготи і зошитів і книг
у не одного вже зігнулась спина,
але думки підшиті вітром в них,
як і плащи — морозові на крини!
Вони в серцях серед скитання лих
вирощували клаптик батьківщини
і, мов мандрівний київський спудей,
учились жити від чужих людей.

У місті, що дало тепло притулку,
для них, мов скарб, захована краса.
Їх радість бігла у старі провулки,
їх спів орлом летів під небеса
і, хоч усіх їх хвилювала булка
та мрією здавалась ковбаса —
то, заспокоївши як-небудь голод,
вони свій захват сіяли навколо.

Бо молодість сміється і в журбі,
на молодість усякий має право:
і в кам'яній, і в атомній добі
весна життя один раз ласкава —

лиш в юності дозволено тобі
сміятися безумно і лукаво!
Тому це не провина і не гріх,
мов виклик, кидати юнацький сміх.

В гурті такому, що не знає втоми,
що сніг і холод — рухом переміг,
що в світлі ліхтаря товстенні томи
читає поночі, шукаючи доріг,
куди веде щасливий сонця промінь,
що в серце іскрою іздавна ліг —
в гурті такому молодість крилату
виходила я вперше зустрічати.

Коли душа у тебе повна мрій
і на дні серця ти — живий романтик,
то, дивлячись на небосхил вгорі,
немов чудний прочитуєш роман ти
про зір світи в космічнім пустирі
та відчуваєш, не читавши Канта,
що й у тобі простий живе закон,
і що солодкий вічності полон.

Так я, бувало, як настане вечір,
ішла шукати зір і самоти,
і, щоб ніхто думок не заперечив,
сама любила над рікою йти,
і, заховавшись за каштанів плечі,
дивитись на осяні мости,
і слухати ріки бурхливу повідь
та юної душі своєї сповідь.

Із замку сходив старовинний чар,
і скреготіли засуви у брамі,
і бачило замріяне дівча
в уяві давню метушню і гамір,
і воскресали лицар і вівчар,

що тут жили колись перед віками —
старі зальцбурзькі прадіди й діди,
що залишили ще живі сліди.

Старовину тут стереже в палаті
єпископських портретів довгий ряд;
камінні кулі і важкі гармати
ще від повстань селянських з башт зоряТЬ;
стоїть, мов вірний свідок, домиката,
а в замку — збір твердих його знарядЬ ...
Коли ідеш вузькими вуличками,
історією дише кожний камінь.

За мрією незримою услід
пройду, було, усе середньовіччя,
і, попри Дом, де Єдерманів слід —
закон життя, не видиво сценічне! —
іду у вулиці вузькім руслі,
де зупинилася непомітно вічність:
серед музеїних тут живе задух
музики-генія безсмертний дух.

Прадавній город музикою повен,
як фортепіано. Доторком мистця,
ця музика божественної мови
веде до щастя стужені серця.
Чи є пророк, що вмів би, як Бетговен,
підносити людину до Творця?
При вуличці, де не пройде й кароца,
вродився Вольфганг Амадеус Моцарт.

Як шість годин продзвоняТЬ дзигарі,
коли вечірні стихнуТЬ Гльокеншпіле,
я на МонашіЙ жду тебе горі
у тужньому, осінньому похміллі,
там, де руїни й дерева старі
вартують мрій, що нам лиш зрозумілі:

цим деревам, цим дружям мій поклін:
тут слухали зітхання поколінь.

Цвіте кохання, мов червоні буки,
горять, мов туга, клени золоті,
спадає в безвість серце від розлуки,
мов лист, що вчора з вітром лопотів —
блізька до болю ця солодка мука
п'янкій від дожидання самоті!
Я над усе люблю зальцбурзьку осінь,
як вітер в серце тугу з гір приносить.

... Скотилось сонце із стрімких узбіч,
вже вечір тіні на стежину клонить,
ось-ось розстелить чорну скатерть ніч ...
— Тебе ж вечірній присмерк не заслонить:
тобі пречистий ранок сяє з віч,
і сонце щастя у твоїй долоні.
Ідеш назустріч радісний, стрункий,
нові життя розкрити сторінки.

Майбутнього встає фата-моргана
приманлива, таємна і проста ...
Ta скепсис вчить не вірити омані,
і сумнів до дівочих мрій пристав:
востаннє наче, ще палкіш, коханий,
мої цілуєш очі та уста —
і знаю я, як ти мене пригорнеш,
що молоде кохання — неповторне.

Для нас сьогоднішній прекрасний день!
(Ах, чом не можна зупинити миті?)
Щасливе завтра, може, і не жде —
вчорашиє ж стало вже далеким мітом.
Кохай, шалій же, серце молоде,
ніколи так не будеш вже любити!
Несе нас захват молодих зухвалств,
мов Штравсовий головокружний вальс.

О, місто музики й старовини,
о, любе місто юності моєї!
Я попрошу колись ще: відчини
свої привітні, затишні алеї!
Бо я тужу тобою восени,
бо я тужу, як сон повіки склейть
і спогадом в душі розквітне знов
прекрасна юність і палка любов.

1954

НАД РІКОЮ

Вже сірий день між горами розтанув,
мов у долоні кучерявий сніг.
Коли йдемо з тобою між каштани —
сріблом алеї стеляться до ніг.

З гори, де замок, сходить ніч на місто
поміж ліхтарень стройовий шпалір,
і світл мерехтить ярке намисто
над білим містом нині, замість зір.

Мов привиди, понад водою звисли
засніжені-замаяні мости.
Біжать з рікою невловимі мислі,
і мрії рвуться в далечінь плисти.

Ми слухаємо, як ріка говорить,
а музика її не знає меж.
В ріку сніжинкипадають, мов зорі,
і гомін дзвонів із церковних веж.

1946

ЕДЕЛЬВАЙСИ

Молитовних висот піднебесні божниці
застеляє снігів недоторканий килим.
Там шукай джерела чудотворної сили
і магічних ключів до життя таємниці.

У простий едельвайс чародії альпійські
заховали секрет непорочної вроди.
На сторожі його і закон, і природа —
в лід закуті верхи, мов у панцери військо.

Шпиль здобути не всім альпіністам удасться:
не для всіх вид з висот на життя панораму.
... Вабить, кличе ї тобе до небесної брами
едельвайсів секрет — заборонене щастя.

1952

ДО САМОТИ

Я вернуся... Не довго нам бути в розстанні.
Скоро в смутку шукатиму радошів знову,
без запросин прийду, коли промені ранні
поведуть мене в гори на тиху розмову.

Ти простиш, але я — непокірна і горда —
мов апостол Христа, відречусь тебе тричі.
Я нестиму тобі і зневагу й погорду,
поки вірність твоя знов мене не покличе.

Утікатиму з гір в гамірливі долини,
щоб щоразу вертатись в покорі до тебе.
Без докорів зустрінеш, мов блудного сина,
і простягнеш окрасць гостинного неба.

1947

БІЛА НІЧ

Ніч тиха прийшла і свята,
мов молитва, така вроочиста.
Воїстину, Боже дитя
народилося в цьому місті.

Прийшла зачарована ніч,
мов в дитинстві почута казка,
і світиться людям із віч
братолюбія тепла ласка.

Блищить на ялинці горіх
і такий же на небі місяць —
та найкращий сьогодні — сніг:
йому в серці найбільше місця.

1954

Аж сюди, над залізо й бетон, пронеслося
раннє вітру зітхання, тужливе, осіннє,
і мені заплело у волосся
своє тихе квіління.

Десь далеко у полі дрімають ще роси
і спросоння нашпітують марення травам ...
Де у місті зустріну я осінь
і сумну, і ласкаву?

Між будинками клаптик ув'язнений неба,
довкруги тільки мертвий на камені камінь;
в місті вулиць смітити не треба
золотими листками.

1950

N.N.

Ти, мов поет із сонцем у кишені,
що ріс тоді, коли росла й трава.
Любов, мов серцекружне веретено —
і крутиться дівоча голова.

Букет, мов зірка, у твоїй долоні —
каприз хлоп'ячих майже залицянь.
Я вся у вічно юному полоні:
тобі — моєї молодості дань.

1952

Сонцерадістю день налито:
світ воскрес з кам'яного сну.
Наче книга, душа розкрита:
зустрічаю нову весну.

Знаю: дощ іде смертоносний,
що залишить на серці знак;
знаю: вся ця краса — відносна,
суб'єктивних повна признак.

Знаю: все це — оманна зрада:
моя радість і ця весна,
— але я навіть мрії рада,
що на мить повернулась, ясна.

Ах, щоб “бути — усе забути”,
жити знов у полоні сну!
П’ю солодку сонця отруту:
зустрічаю нову весну.

1959

Мені назустріч над вечірнім морем
примчався вітер, пристрасний і хижий.
Під ноги хвиля стелиться в покорі
і біла піна стопи ніжно лиже.

Поклав на море місяць білу смугу —
це шлях для всіх, кому у серці тісно,
а я топлю в морському шумі тугу,
і губиться в морському шумі пісня.

Знаки людей на пісковому пляжі
припливом змазують невтомні води.
Над ранком лиш письмо слідів розкаже
про мев морських вечірні хороводи.

На обрії стоїть, мов привид, човен.
(Рибалки, мабуть, закладають сіті.)
Цілунок пристрасного моря повен
несе мені морський коханець — вітер.

1957

BITEP

Вітер, солоний вітер,
що хмарить обрій,
вітер, що пахне літом,
п'янкий і добрий,

вітер, що бризки піни
несе в обличчя,
вітер, що з далечіні
до моря кличе,

вітер, що пестить тіло —
гарячу бронзу,
вітер — рибалка смілий,
надморський бонза,

вітер, чайок квиління
і шуму повені,
вітер, немов весіння
бурхлива повінь,

вітер, що ніжно пестить
 волосся в хустці,
ліне, мов перелесник,
мені назустріч.

1958

ХВАЛА ЖИТТЮ

Моїй вічно молодій Бабуні, Михайліні Чайковській, в її 75-тиліття.

На фотокарточці далекий світ:
під капелюхом віденської моди
ховає грацію своєї вроди
дівчатко, що йому п'ятнадцять літ.

Воно не знає ще доріг життя,
що вписані в паспорті у долі:
екстаз кохання, іспітів недолі,
ні болю, що не має забуття.

Та вже горить в очах élan vital,
наснага для далекого маршруту,
лік на апатію — життя отруту,
що роз'їдає, як іржа метал.

Це — щедрого буття простий секрет,
це — паливо нестримного горіння,
що над кордони, понад покоління
людського серця розіпне намет.

Щодень вестиме чарівний рушій
у свіжість досвіду, у свіжість думки,
і вічну молодість віддасть в дарунку
за благородну повноту душі.

Їсть фотокартку ненаситний час,
присипав попіл звалища імперій —
— в живих очах, не тільки на папері,
élan vital і досі не погас.

Закон життя — безперебійний рух:
вся радість в будуванні, не в споруді.
Свою любов, свій труд віддавши людям,
плекаєш власний вічно юний дух.

ПОВОРОТ

Мов гість, приходить довгожданий час
і — як колись на мрій аеродромі —
гарячим серцем я вітаю вас,
мої далекі рідні незнайомі.

I, мабуть, ліпше, як не буде слів:
дозвольте, що піду я між каштани,
послухаю, як гомонить Поділ,
на камені історії пристану.

Піду, щоб у провулків глибині,
як метушня буденна вже засне там,
 знайти той спомин, що на серця дні
лежить забутий, мов стара монета.

Піду, щоб в молитовній самоті
зустріти місто це благословенне,
куди пливли, несхопні, наче тінь,
думки мої болючі і натхненні.

Куди — до цих золотоверхих веж,
немов мости, такі, як на Дніпрі є,
вели шляхи із чужини безмеж:
гірка печаль і непокірні мрії.

Пробачте, друзі: я багато літ
була в дорозі до старого міста,
де у провулках тишина століть,
де у святинях мудрість урочиста.

Я питиму містерії вино
з фонтану мрій, що їх не зрозуміти.
— А місто, наче бачене давно:
старий знайомий, що плекає міти.

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА

Не до мистців, не в пантеон поетів
прийшов, щоб слави лавр прийняти на чоло:
— ще не настав той час, щоб бути лише естетом,
закривши очі на добро і зло.

Прийшов він у столицю дипломатів
— країни невідомої поет —
щоб про забутих світові сказати
беззвукучним докором, що коле мов стилет.

Прийшов він до байдужності фасаду,
прийшов, мов виклик до усіх сумлінь,
— народу мовчазного амбасадор,
посол від незчисленних поколінь.

1964

Тобі, що без геройства і без слави
в покорі зустрічаєш кожен день, —
тобі, чий усміх, мов вітрець ласкавий,
одхмарює обличчя молоде, —

тобі, чиє любові повне серце
пробили леза чотирьох шабель, —
тобі, що прикликаєш дотепер ще
заблуканої долі корабель, —

тобі, що вмієш без надії ждати, —
тобі, що вмієш, як ніхто, простити, —
тобі — самотня, безіменна мати,
у вічність людства символом рости.

1954

СЛОВО ПРО ПОЛК ІЛЮЗІЙ

Княжа юнь готувала полки
до походу, до змагу,
щоб добути зі щастя ріки
еліксиру наснаги.

Піднялися бажань прапори:
це ж бо кликали сурми
військо мрій до великої гри —
вирішального штурму.

Мов дзеркала, надії щити,
повні візій шоломи:
чи ж можливо таким не прийти
із трофеєм додому?

Опанцирені вірою йшли
лави радості й сили,
та вже сумніви — правди посли —
сонце їм заступили.

Коли фатуму захватом лиць
городили дорогу,
віщував уже гавкіт лисиць
про чужу перемогу.

Перший бій полонив, мов вино,
поривання гарячі,
і вступив в золоте стремено
дух довіри й удачі,

і мостили в майбутнє мости
mrій ясних оксамитом
по печалях душевних пустинь,
понад розпач укриту,

і здавалось, що стелиться шлях
до землі за горою,
що засохне вже кров на мечах
переможного бою, —

але зорі криваві щораз
викликали на мужність:
проти лайки, прокльонів, образ —
гнів мечів харалужних.

Впали стріли кривавим дощем
гіркоти життєвої
і розбила ілюзії вщент
смертью значена зброя.

Повернулись з походу посли
без тріумфу, без крику:
на черлених щитах принесли
тільки тугу велику.

1959

Людина вийшла у безмежне море
із приладом наївного рибалки,
щоб привид щастя, вимріяний змалку,
ловити так, як ловлять альбакора.

Щоб уловити те, що невловиме,
якої віри треба і любові!
Чи знаєш хоч, завзятий риболове,
своєї жертви вигляд або вимір?

Чи не женешся за китом із казки,
щоб власний зміст в стару вложити раму?
Чи всім Агабову потрібно драму
зіграти знов до повної поразки?

Ах, не радій, як клюнуло нарешті,
як в гордому змаганні переміг ти:
з уловом нікуди тобі побігти,
додому добичі не забереш ти,

не донесеш до побережжя Лети.
Хіба, як доля щедра і ласкова,
тоді повернешся у рідну гавань
з обгрізеним акулами скелетом.

1962

MEMENTO

Складаєш задуми і плани
в скарбницю, на пізніш,
так, як скупар — майбутнім п'яний —
несе до банку гріш.

Давно готовий до дороги
мандрівний виряд твій:
ось жде біля порога
наплечник, повен мрій.

Рушай, покіль в душі весна є —
вже сіті час простяг:
на колісниці здоганяє
тебе життя.

1957

ЗЕМЛЕТРУС

*Моїм синам Маркові і Максимові -
вдумливим критикам, прекрасним друзям*

ЗЕМЛЕТРУС

Лялі

— після чергового землетрусу в Каліфорнії

На скалі Ріктера занотували: сім.
 Якісь щасливі фоторепортери
 на фільм скопили драматичну сцену:
 мурівана фортеця подалась
 і умлівіч розсипалась в руїну.
 (Тепер — говорять — є такий закон,
 що будувати треба сейсмостійко —
 нових споруд не валити землетрус).
 Та ось кокарда зв'язаних доріг
 — таке мале каліфорнійське чудо —
 здавила, мов кліщами, валку авт:
 не встоялись зализо і бетон
 в маленькому природи катаклізмі...

Каліфорнійцям люди співчувають,
 але й дивуються: чому б, мовляв, не вийти
 із цього краю частих землетрусів
 до інших, більш безпечних, берегів?
 — Вони ж собі, отяминвши від струсу,
 зализують, мов звірі, біль тривоги,
 і, заховавши споважнілі очі
 за соняшні зелені окуляри,
 банановий збирають урожай
 і сонць ярких гарячі помаранчі
 їмпадають у запашні сади,
 де на одній галузі цвіт і овоч...

Як струсоне душою землетрус —
його на скалі Ріхтера не зміриш,
не лишиться документальний фільм,
як для біографів майбутніх свідок...
Та ось — антисейсмічна і гнутика,
мов ця будова за новим законом, —
людина виживає катаклізм,
і, перебувши непосильну пробу,
не утікає в безпечальну даль,
а ліпити знову черепки ілюзій,
і, темні окуляри надягнувши,
іде, сонцепоклонниця, в город,
щоб у землі, тремтічими руками,
плекати свіжі парості життя.

1974

TRAVELOG**1. ПРИЧАСТЬ**

Алупка молиться Ай Петрі
зеленими обелісками кипарисів.
Мавританські вежі палацу
ростуть у небо, мов готика.
Ливанський кедр підносить чашу суплікацій
у жертву сонцю.
Причащаюся.

В Ялті, 3 липня 1974

2. ТОСТ

Упиймося мускатом білим із Масандри —
красою гір,
налиймося з алупкинського фонтана,
що повертає молодість,
випиймо з ялтинської мінеральної
тривалість духу,
і будьмо вічні й молоді,
мов Чорне море.

В Ялті, 4 липня 1974

З. КУПІЛЬ

Купайся у Чорному морі
і слухай: не хвиль прибою,
а ніжного вод дзюрчання,
чудесної гри стаккато,
коли відступається хвиля
і море говорить із рінню.
Надслухуй, вслухайся уважно:
такої музики моря
не почуєш ніде у світі.

Купайся у рідній мові.
Вона не шумить прибоєм,
вона — ледве чутне дзюрчання,
скрите чудесне стаккато —
розмова моря із рінню...

Цілюща, п'янка ця купіль
у рідному морі, у мові.

В Ялті, 5 липня 1974

4. ПРОЩАННЯ

Кипарисів шпалір проводжає шосе на північ
і дроком жовтогарячим розцвітає прощання жаль.
Чатир-Даг заступає дорогу.

Кам'янистий лицар Демерджі
простягає руку до моря.

— Не зупинять.

Мандрівним птахам
шлях щоразу у вільний вирій.
Та десь тут залишаються гнізда
повні туги, любові, надії...
— Як це добре, що гори ці — вічні,
що краса — незнищена й безсмертна.

В дорозі з Ялти до Симферополя,
6 липня 1974

5. БУРЯ

Від хмар, що грозою нависли,
сховайся в старому Ринку
у браму середньовічну
і слухай, як дощ на бруку
вистукує марш похоронний:
це плаче камінне місто.

Сховайся в старезну браму
від бурі, від блискавиці,
щоб серце, вражене громом,
не розкололось надвое.
Чи чуєш заліза скрегіт?
Це ковані двері скречочуть,
мов зуби, стиснуті з болю.
У дверях — старий львів'янин
(немов зійшов із портрета
сивобородий Корнякт)
вежею показує в небо.

І справді: між хмарами бачиш,
що йде від Високого Замку
малесенький клаптик блакиті.

І віриш, і ждеш на сонце.

У Львові, 9 липня 1974

6. МОЛИТВА

Молися за нас, безвірних,
премудрості Божій, Оранто.
Молися, щоб ми тривали,
як ти триваєш віками,
щоб став Пантовратор суворий
на захист і нашої долі...

Молися за нас, Оранто.
Були віки лихоліття,
заглади воєн, руйни,
а ти піднімалась щоразу
свята, велична, бессмертна.

Молися за нас, Оранто.

Твоя золота авреоля
блищить, мов надія, мов віра
у незнищеннє прекрасне,
у невмирущість народу,
у чудотворність мистецтва.

В Києві, 13 липня 1974

7. VAE VICTIS

Торкнись заліза цих старих гармат:
вони й твою перерішили долю.
Тут монументи слави промовляють
усмішкою іронії й погорди:
для переможених немає місця,
вимазують їх кров'ю і болотом
з історії, із пам'яті людської...
Невже на віки вічні?

Глянь довкола:
на полі битви — золота пшениця:
це дозріває щедрим урожаєм
насичений полтавською землею
анахронізм двадцятого століття —
живий тріумф останньої з імперій.

В Полтаві, 15 липня 1974

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТРИПТИХ

The land was ours before we were the land's.

Robert Frost: The Gift Outright.

ПЕРШЕ ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ

1. *Navigare necesse est*

Плавба була, мов ще одна пригода.
Коли людині вісімнадцять літ,
прислів'я, що ось “плавання — конечне”,
здається, мов девіз на все життя,
і, хоч співали моряки у порті
німецьку пісню про загибель мрії, —
байдужим залишався Бремергафен.
U.S.S. Мерсю вже не віз солдатів
підсилювати європейський фронт —
він повертається з транспортом додому,
останнім рейсом міряв океан,
віз незвичайне карго в рідну гавань.
Гостинний жест недобиткам війни —
і відчинились брами у майбутнє...
Я теж на палубі у рідному гурті.
Уже війна — немов далекий спогад —
дитинство, що відпало, мов лушпиння,
і я — у розпалі сьогоднішнього дня —
уся — чекання. Вже ж була бо юність,
і Зальцбургу краса — азиль кохання...
А далі, далі що? Яке майбутнє?
Попереду — непевність і неспокій,
і вже засвоєна маленька власна мудрість:
ловити в жмені радощі життя,
віддатися захопленню хвилини
і жити — вже, сьогодні, в кожну мить.

Уже давно на обрії — земля.
Та раптом із туману виростають,
мов привиди, завислі у повітрі,
небачені ніколи хмарочоси...
І ось — раптове збудження, удар,
мов поворот в реальне, мов свідомість,
що це ж — не тільки інший континент,
що океан для мене — Рубіконом,
що спалено мости і повороту
уже нема туди, де залишились
моє дитинство, юність і Європа.

2. Перша лекція демократії

Холодний вітер дме від океану,
а він — простоволосий, без пальта:
сивизни розкуйовдженна чуприна,
розстебнутий піджак і — наче прapor —
краватка вільно лопотить на вітрі.
Хто він — цей незнайомий? Чи бостонець?
Іміграційного бюро урядник?
Чи спонсор чийсь, що вийшов зустрічати,
або чийсь родич? Може, перехожий,
що випадково заблукав у пристань
якраз коли причалив корабель
і повиходили з кают до сонця
худі, зацьковані, принишклі люди
на палубу, цікавими очима
пронизуючи берег, що на нього
ось-ось і ступлять?

Загримів оркестр —
і понеслося: “О, скажи, чи бачиш?...”
— парадно, з гімном зустрічають нас.
Відпружений, задуманий, свободний
стоїть мій незнайомець на помості
і дивиться в далекий океан, —
а я пригадую раніше чуті гімни:
стрункі ряди і хлопців, і дівчат,
і дефіладу гусячого кроку,
і вправну муштру монолітніх мас,
і музику, що рвалася до бою...
— Hi, не було в тій дисципліні місця
на легковажну і свободну позу,
на пацифіста, що у час салюту
стоїть, задуманий, з рукою у кишені...
— Співали: “батьківщина понад все —
усе, що маєш, хто ти є, чим будеш,
їй все завдячуєш і їй життя ти винен” —
не раз, у жертви мить,
а вік весь, день-у-день.
— Учили: ти — лиш ґвинтик у машині,
ти сам — ніщо, важливий — колектив!

Більш урочистого піднесення немає,
як лопотіння рідних прaporів,
як "гайль", "ура" мільйонів в унісон,
як море рук, піднятих у салюті...
... Я з цим росла, і не чуже це кредо:
дитиною у лавах пластунів
любила марші, прaporи на вітрі...
— Та ось тепер на палубі дивлюся,
як немуштрований цивільний чоловік
спокійно слухає, як грають рідний гімн, —
і я — зворушена.

Уперше розумію:
це — громадянин вільної країни,
не жертва, не слуга, не раб теорій,
не добриво імперій і вождів.
І я в думках вже простягаю руки
в майбутнє, в завтра: хочу і собі
могти колись підняти гордий погляд
і знати: найцінніша у житті —
проста, забута світом, людська гідність.

3. Е pluribus unum

Скінчився гімн. В черзі до мікрофону
стоїть промовців терпеливий ряд,
і перший з них почав своє вітання.
Не знаю, хто він. Що сказав — не тямлю.
Напевно щось про берег цей гостинний,
про те, що нам тут раді, що нас жде
добробут, мир, і продуктивна праця,
яку тут цінять, як ніде у світі,
про те, що будувалась ця країна
руками імігрантів і що ми —
такі, як всі — майбутні громадяни.
... Ми слухали не раз крилатих фраз,
що мир хвалили — і несли війну,
що — обіцявши рай — творили пекло:
нас не купити за монету слів.
Та й зайвий труд: хто слухає промову?
А скільки тих, хто слухав, розуміє?
Живі ці звуки всім нам ще чужі:
між нами і промовцем ще бар'єром
і недовір'я, і незнана мова.
— Та ось я чую: другий із черги
промовець підійшов до мікрофону.
Це — заповіли — з U.U.A.R.C.
... “Брати і сестри, любі земляки...”
— І понеслося українське слово,
мов теплий вітер із материка,
мов весняна відлига з континенту,
мов запорука, що зима пройшла,
що йде до літа, і що тут ми — вдома.

ДРУГЕ ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ

1. Lackawanna Manufacturing Company

Я тільки-но з європейської гімназії:
латина занадто свіжа ще в моїй голові.
Слово “manufacturing”, що світить синім неоном
мені в обличчя у сутінках раннього ранку,
говорить про працю рук,
— не людських рук взагалі —
моїх власних.

Я стала в лави пролетаріату
з молодечим запалом, з ентузіазмом.

Пробую довести
усім і вся, взагалі, а найбільше — самій собі,
що я — молода рослина,
перещеплена на інший ґрунт,
зумію вижити, рости у новому незвичному кліматі.
Начитана Франком, Коцюбинським,
розумію свідомість класу:
я — мало не соціалістка! —
готова в життєвій практиці
ставити на пробу теорію.

Машина рветься з-під рук:
я не вмію ще панувати над нею.
“Спокійно, не так нервово” — каже “форман”.
“Дайте їй іще тиждень” — заступається за мене
в начальства.

Поволі втягаюся в норму.
Хлопці-робітники
засипають мене масними дотепами.
Порнографічні іграшки
з таємничим усміхом з рук у руки
передають досвідчені молодички.
Я - вже заміжня - та не вмію ще боронитися
гострим дотепом, дзвінким сміхом.
Ховаюся, засоромлена,
за охоронний щит

наївності,
ідеалізму,
нерозуміння мови.

Глибоко в серці закопую
власний маленький світик...

Але вже розумію:
є різні мости понад прірви,
і не всі вони — сталевої конструкції
за модерними планами інженерів.
Бувають мости рухомі,
зі шнурів, що плавають з вітром,
а все-таки ними проходять
валки гімалайських дослідників...
Жарти — нехай і грубіянські —
тепла, щира усмішка,
дружньо простягнені руки
і мого зворушення слізози —
це шнури мостів гімалайських
над прірвами класів і націй,
над бурними ріками мов —
мости із людського в людське...

Дружу із робітниками.
А поруч: у джінсах, в картатій сорочці,
працює у поті чола, у бруді,
від ранку до вечора
фабрикант, власник.
Полуднє разом з нами, запиваючи сандвічі кока-колею.
Він розбиває в уяві
старі стереотипи капіталіста.
Усіх знає по імені,
останній віходить з фабрики.
Із ним жартують,
часом навіть і сперечаються...
Але всі його кличуть “Містер Розен”
і ніхто не каже йому просто: “Пітер”,
а шкіра в нього засмагла:
він січень провів на півдні,
відпочиваючи на соняшних Багамах.

2. Pursuit of happiness

Цвіте бузок за парканом в сусіда.
 Дівча, що зроду не просило ласки
 ні в кого досі — горде, непокірне —
 іде, покірно просить скупаря:
 “Продайте китицю пахучого дурману!”
 І ось несе, захоплена, букет
 коханому — сама, мов той бузок,
 розквітла, молода, налита щастям.

У власному садку цвіте бузок.
 Його плекають руки господині,
 щоб ріс, щоб розвивався, навіть там,
 де кам'янистий ґрунт, де мало сонця.
 І рік за роком на столі в світлиці
 дурман пахучий — розцвітає травень...
 І — диво див — лишає цей бузок
 в світлиці запах, що не в'яне з квітом,
 що виповняє дім і простір душ,
 мов музика, завішена в плен-ері.

Цвіте бузок. Вже руки малюків,
 любов'ю материнською налиті,
 приносять в хату запашний дурман —
 фантазій фіолетові флакони.
 І запах цей, мов життєдайний кисень,
 сповняє силою очищеної крові.
 Цвіте бузок. Не в'яне в серці травень.

3. Plain living and high thinking

Щоденно зустрічаю у метро
студентів, навантажених книжками.
Обкладинки читаю крадькома.
Наймення Фройда, Дарвіна, Шекспіра,
малознайомі назви дисциплін
вселяють в серце невгласиму туту.
Не запідозрити молодий студент,
що юна мати із малятком поруч
жадобою наповнена ущерть,
що в погляді її і жаль, і заздрість.

Та ось знайшлися батькові ключі,
що відімкнули, мов Сезам заклятий,
замки на дверях в університет...
Поширився зненацька горизонт,
і груди виповнив великий простір,
як в альпіністиці, де кожен вищий шпиль
zmіняє перспективу і веде
в запаморочливе розріджене повітря,
що пахне радістю пізнання і покори.

Зміняю розкоші щоденного буття
на привілей ширяти у просторах;
солодку лінъ спочинку віddaю
за вперту дисципліну інтелекту.
У час, як подруги, що з ними я росла,
готуються, обдумують в деталях
і модну зачіску, і сукню дорогу,
бо йдуть усі на елегантний баль —
я — з торбою книжок через плече,
у скромній, дешевенькій спідниччині —
біжу увечері в неприязнє метро,
щоб встигнути на лекції у школу.

Та не на кожну я готова жертву.
Є вартості цінніші за життя,
за поступ думки, за багатство книг.
Ось в мене є цілюще джерело —
захоплююча пристрасть почуттів:
з криниці людського тепла і щастя
черпаю силу жити і рости.

Сама своїх вирощаю синів,
і це — не просто радість материнства,
це — мов лабораторія життя,
це — наче другий університет:
спостерігаю, як росте дитя,
як ширшають у нього горизонти,
як немовляtko — вчора в пелюшках —
підносить голову,
спинається на ноги,
як вимовляє перші звуки слів,
як починає ставити питання,
космічні обсягом —
і як іще не знає,
що відповідей не знайти ніколи...
Спостерігаю з захватом німим
маленького філософа в штанцях:
це ось іде малятком крізь віки
і хоче в жменю уловити вічність
людина, що у ній живе і Бог.

ТРЕТЬЕ ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ

1. Балада про срібний ключик

В рові, ледь помітний для ока,
неначе порослий землею,
зчорнілий, а може й іржавий,
лежав зачарований ключ.
Ходили повз нього недбало:
в кого власні краї ключі,
в кого сумнів: ну, що ним відчиниш?
От якби він іскривсь діамантом,
якби грався хоч золотом сонця!

Підняла я старенький ключик.
І ось вдома сиджу вечорами
і відчищую землю і цвіль
поволенъки, терпляче, з любов'ю...
І з-під щітки, з-під рук, з-під фланелі
пробивається срібний блиск —
несподівана радість: срібло.

І беру я, збуджена, ключ,
і тримтачим, непевним жестом
устромляю в залізний замок
величезної скрині, що в ній
заборонені досі скарби:
Чосер, Мілтон, і Вордсворт, і Байрон.

А тоді — у захланнім дурмані —
мов скупар-багатій у гарячці,
я біжу до наступних скринь:
тут пірати з усього світу
навезли віковічних скарбів:
тут в єднанні понадчасовім
поруч Плутарх, Конфуцій, Вольтер...
Скрині рядом стоять у підвалі,
мов бочки у пивниці вин,
і я п'яна, я п'яна, я п'яна...

Я не звикла надміру пити:
мені треба повітря, сонця...

Але срібний ключик на ший,
новознайдений мій талісман,
це *memento*: в льоху моєму
ждуть рядами: коньянк, арманьянк,
і бургундське, й шампанське, й кларети,
і піно-шардоне, і сотерн...
Тут потрібний режим смакуна,
не шаління безумних пиятик.

Кожен раз, як зійду у підвал,
несподіванку доля готує.
Ось іду і злякалася: це що?
Чи не злодій добрався до скрині?
Бачу: власним ключем відмикає
і такий же сп'янілий, як я!
Ах, співласник, п'яница, товариш!
І знайшлося товариство п'яніць,
всі з ключами до дивних скарбів,
що їх вкрасти й продати не можна.
І ось сходимо ми у підвал,
кожен з нас, щоб окремо п'яніти,
і, сп'янівши, брататись до ранку
дружнім співом хмільного екстазу.

2. Мораторій

Стадіон футболістів сьогодні
відступили незвичній справі:
тут скликають народне віче —
мораторій проти війни.
Ось ідуть: активісти-студенти,
співробітники і професура —
колектив-університет.
Ось ідуть, щоб у зіткненні поглядів,
на одвертому вільному форумі
передискутувати проблему —
наболілій розпач душі.
Ось ідуть несподівано збуджені
цим бажанням прилюдного вислову,
і готовістю встати і бути,
і назвати себе дисидентами.

Тут не ждуть “директиви згори”,
тут не хочуть “подобатись масам”,
тут — свідомість, що збір цей — ядро
ліберальної совітської нації.
Тут здорова запліднена матиця
дев'ять місяців думку вирощує
у вагітності контемплациї,
і тоді лиш у болях пологів
народитися може ідея.

Наче брила мокрого снігу,
яка котиться з гір у долини,
і щокрок — наростає у силу,
і щокрок — поновляє швидкість, —
так відважна ініціатива,
так ось думка, що сказана впору,
може дати потрібний поштовх
для лавини народного руху.

Завтра, може, газети осудять
мораторій цей наш, наче єресь,
а за місяць країну зміє

резолюцій незвичних повінь,
і до року цю єресь включать
в політичну платформу партій...

Повна труду, складна і повільна
ця дорога демократії:
це — не спалах вогню екзальтацій,
— не геройство одної днини,
це — не фрази патріотичної,
це — не вірнопоклонні заяви —
тут потрібна цивільна відвага,
щоб не завжди плисти з течією,
щоб у сірій щоденній праці
заступатись за власну гідність
і за право свободної думки —
не своє лиш, але й опонента.

Про рослину свободи кажуть,
що її підживити треба
часом жертвою свіжої крові.
Та забули сказати романтики,
що рослина свободи не виживе,
як її не підліти щоденно
гірким потом упертого труду.

Інший спорт в стадіоні сьогодні.
І — вчорашній німий глядач,
в мовчазному спостеріганні
зачарований дивним спектаклем, —
я зійшла із високих трибун
і сьогодні я теж — на арені
беру участь в незвичному спорті.

3. Синтез

Бібліотекар, професор права,
і директор найбільшої в світі
бібліотеки правничих наук,
друг мій Морис сьогодні саме
на вершинах своєї кар'єри.

При вині, у професорськім клубі,
каже Морис: “Ти знаєш, учора
я отримав листа-спокусу:
запросили мене заснувати
научну бібліотечну централю
у новім університеті
недалеко від Єрусалиму...”

“Та невже ти для цього лишив би
свій достаток, безпеку, кар’єру?
Заплановані книги? Видання
розпочатих нових монографій?”

“На посаду мою,” — каже Морис —
“безконечна черга кандидатів...
Але там — там бракує охочих —
і суперників в мене немає...”
Усміхнувся: “Казали: збудую
арсенал ліберальної думки,
щоб тримати баланс рівноваги
в центрі рідних тоталітаристів...
Є потреба, є фонди... Та план цей
нездійснений, хіба, що будуть
живі люди з душою, із серцем,
що скотіли б принести у жертву
свій здобутий у світі досвід...”

Каже Морис: “Я бачив, як важко
на основах тисячолітніх
будувати нове суспільство.
Там потрібні здорові руки,
там потрібна здорована думка,

там потрібні знання і розум
щонайкращих спеціалістів..."

"Ти наважився? Справді поїдеш?
Але ж корінь твій — тут, у Нью Йорку?
Чи ж не тут і твоя батьківщина?"

"Нью-Йоркчанин я з діда і з прадіда,
і напевно на старість вернуся
доживати десь віку у Брукліні!
Але я — не забудь — теж нашадок
віковічної тої культури,
що єднала розсіяний народ,
що з грудей з молоком материнським
в дітей віру поїла і mrю
про обіцяний край Ханаану —
борг історії в мене на плечах —
його мушу сплатити із честю..."

При вині, у професорськім клубі,
ми ще довго сиділи, до ночі,
і крізь вікна, у темряві міста
увижались мені, наче привид
наддніпрянської фата-моргани,
криті золотом бані столітні
мого рідного Єрусалиму.

1975/1978

ЧИТАЮЧИ ЛЕСИНЕ ЛИСТУВАННЯ

“...хочу іхати в Єгипет на прощу до єгипетського сонця — вже ж недарма йому такі колосальні святині колись будовано, — певне ж, воно і силу має колосальну, і що ж таке якась мікроскопічна бацила проти його маєстату?...”

Із листа Лесі Українки до Н.К. Кибальчич, 15-18 вересня 1909 р.

Великий Ра, я теж тобі молюсь,
і хочеться, щоб був ти чудотворцем,
щоб ласкою чудесного тепла
ти міг невиліковних лікувати.
О, пожалій дітей, що лиш в зачатті —
дай їм велике — на весь світ — життя!

... Магічну силу має чорний друк:
він воскресив давно віджиту драму:
людина терпить наново, живе,
кохає, творить — і росте надія,
що промінь сонця вб'є бацилу зла...

Давно вже впала вічності завіса,
давно трагічний пролунав фінал,
а я — молюсь єгипетському сонцю...

ЗАЛИЦЯННЯ

Сміялась я: ти — іскра електрична,
солом'яного спалах ти вогню.
Твоє тепло бездомних не нагріє.
І сміх мій був фривольний, молодий,
мов відгомін давно забутих арій.

Як зайчик соняшний плигне в підваль —
чи ж це посол прибув з країни казки?
Чи ж це — квиток на подорож до сонця?
— Але в очах людини раптом — усміх,
і в тілі нагло — трепіт сподівань...

Сміялась я: ти, друже, — перелесник,
ти — вітру невгомонного порив.
Ох, небезпечно у твоєму вирі!

Не вітер — корабля моого рушій.
Але, задуху кинувши каюти,
як радісно на палубу піти
і вітром заплести собі волосся!

Сміялась я: цей мій фривольний сміх
ти відтворив із нот забутих арій.

Невинна гра із вогником чуття.
Але, чи справді іскра електрична,
цей спалах, цей солом'яний вогонь,
цей буйний вітер —
не здійме пожежі?

БІРЖА

На біржі життя купуєш
дешеві майбутнього акції
та віриш, мов грач, у щастя
і вперто ждеш дивіденду.

Хотів би ти, спекулянте,
з маленьких своїх інвестицій
отримати зиск потрійний?
Хотів би дешеві ліри
на тверду проміняти валюту
і стати без поту і труду
вдоволеним капіталістом?

Та біржа життя не гірша
від славної біржі Нью-Йорку:
тут ризик на велику ставку,
тут ринок хронічно непевний,
тут жертва неминучих чекає
неуникненне банкрутство.

Ця гра має сотні правил,
та щастя знанням не купиш,
і ризик невідхильний навіть
для тих, хто хотів би чесно
десяток літ капіталу
своєї важкої праці
примусити, щоб давали
заплату і нагороду.

Та є у житті спекулянти,
що, вклавши підроблені акції
снобізму, блефу і фальші,
чекають на лавр визнання;
що інвестують в дарунки,
а хочуть в заміну — приязнь;
що спекулюють у дітях
і, вклавши самі лиш гроши,
ждуть дивіденду — серця.

Буває часом банкрутство,
мов справедливості вимір.

1974

В ЖИТТІ МОЄМУ ТЕЖ БУВ БАБИН ЯР

В житті моєму теж був Бабин Яр:

Ішли по вісім вулицею міста —
діди, чоловіки, жінки і діти —
і понад ними нісся дивний гул:
мов стогін сотні скарг, немов скигління,
мов здавлений у горлі дикий плач.

Попереду сивоволосий муж —
високий, у розстебнутій сорочці,
з піднятою угору головою —
це наш знайомий, Гольдберг, наш сусід.
Він був не раббі — він був тільки лікар,
він філософію любив і був музикою.
(Звичайно він життя лиш рятував,
та довелось рятувати гідність).

Довкола ліс багнетів на рушницях —
конвой із педантичних молодців.
Шоломи світять в сонці, мов на свято,
і блиск іде від чищених чобіт.
Чи хлопці ці також читали Гете
і слухали “Тангойзера” й “Ізольду”?
Чи й серед них — філософи й музики?

Мені дванадцять років. Від вікна
мене насилу відтягає мати.
Вона стискає у зубах п'ястук
і кров із пальців маже їй обличчя.
Мене кладуть у ліжко. Я в гарячці.
Мені ввижається в стіні розбитий череп.

Немає тільки батька. Він — в стодолі,
в чужім селі, заритий в сіно, скрився
перечекати ніч, що вдень настала.
Та він — не сам. Із ним сусід наш, Гольдберг,
син лікаря, філософа й музики.

**РОЗМОВА З ФІЛОСОФОМ
ПО ДОРОЗІ З ГАНТЕРУ**

Є.Л.

Живеш у горах. Обрій заступили
верхи високі і густі ліси.
Чи сходить в душу з гір надземна сила?
Чи гріють серце відблиски краси?

Чи, може, в лабірінтах перевалів
вузьким і стисненим здається світ
і ти догматиком стаєш помалу,
повіривши в єдиний власний міт?

Живеш в степах, і обрій, що зоріє,
здається без початку, без кінця.
Чи ширшають від цього в тебе мрії?
Чи простір упокорює серця?

Чи сонце, що до заходу від сходу
дає тобі великий довгий день,
несе і в душу соняшну погоду,
ясний світогляд, щирість до людей?

А чи тобі, що дивишся в безкрає,
здається, може, що ти бачиш все?
Що таємниць за обріем немає?
Що думки труд пізнання не несе?

Людина в горах — у вузеньких рамках,
та знає, що потрібно лиш зусиль,
щоб їй відкрилась ширша панорама,
як тільки вийде на найвищий шпиль.

ДІЯГНОЗ

Зенкові

Der Tod ist gross.
Wir sind die Seinen
lachenden Munds.
Wenn wir uns mitten im Leben meinen,
wagt er zu weinen
mitten in uns.

Rainer Maria Rilke: *Schlussstück*.

Не вирок це — мале *memento mori*:
затмарила хмаринка небосхил,
та простір неба — голуба прозорість,
і сонця курс — пополуднєвий схил.

Здаля йде ніч — до тебе, і до мене —
та поки що — стоїть великий день:
ще тайство у серці незбагненне
нових пізнань, неспіваних пісень.

Наївний — числити лиш на ясність неба.
Несчастний той, хто вірить тільки в ніч.
Живе життя ловити в жмені треба,
нести у тьму світила власних свіч.

1973

*У ЛІКАРНІ**Ivasevi Керницькому*

В очах ласкава усмішка не згасла,
та хтось сипнув туди піском тривоги
і впала тінь апатії зловісна
на синь зіниць, немов смертельна втома.

Чи в кучерях живуть ще сміховинки,
що їх заплів туди заморський вітер?
Прилип до лікарняної подушки
жмут сивого безладного волосся.

Як розсипати сміх на радість людям,
коли в устах ледь зрозумілий шепіт?
Життя — на кошт позиченого кисню,
і кожен день — різдвяний подарунок.

Вогні — святоіванські і нью-йоркські —
десь попливли в далеке підсвідоме...
Електрокардіограф на екрані
записує найбільшу драму серця.

1979

THE LAST FRONTIER

*Маркові та Ії
— на далеку дорогу до Каліфорнії*

Піонери країни ішли
неодмінно зі сходу на захід.
Куля сонця — вогнистий магніт —
всіх тягнала в далечінь за собою.
На возах — найцінніший вантаж:
непокора, відвага і мрія,
і уперте бажання дійти
до найдальших, останніх кордонів.

По дорозі — безмежжя степів,
індіянські ворожі ватаги,
і пульсуюча вена землі —
всемогутня ріка Міссісіпі,
і стіна загартованих скель,
і безводна безлюдна пустеля —

але ось: іще миля, ще дві
і — мета вже відкрита для ока!

Чи мета це — чи, може, межа?

Океан — нескінченна стихія —
і людина на берег стає
упокорена, з серцем відкритим:
ось і він — цей останній кордон!

Не здогнати нам сонця ніколи.
Кругобіг по планеті-землі
завертає нас знову до старту,
до основ, до початків життя,
до глибин свого власного я.

ПРИТЯГАННЯ ЗЕМЛІ І НЕБА

ПРИТЯГАННЯ ЗЕМЛІ І НЕБА

Віз Чумацький на чорному небі
ще ніколи не був так близько:
небосхилу зазорене чудо —
чорна магія вічних зір.

Нерозгадану загадку простір
у віконця оправив раму
і магнітом у небо тягне
непокірної думки літ.

Антуан де Сент-Екзюпері
у нічному польоті зі мною.

Тридцять п'ять тисяч стіп у долині
континент, наче чорне море,
що на ньому лиш де-не-де світять
острови електричних міст.

Тягне вниз притягання планети,
в атмосфері полоні — тіло,
і нитками невидних вібрацій
моє серце тримає земля.

Антуан де Сент-Екзюпері
у нічному польоті зі мною.

1981

БУДЕННІ ДІАЛОГИ НА БОЛЮЧІ ТЕМИ

I.

“Чи добре відійти від батьківщини
і весь свій вік прожити в чужині?
(Хоч би які були на те причини!)”

Я знаю, що ти скажеш, друже, — “Hi!
Хто раз пішов у світ, щоб не вертатись,
той біль і гріх рахує в множині:

не може він на рідну землю стати,
ні житом на чорноземі рости,
ні коренем у глибину вростати,

ні словом рідним, теплим і простим,
ділитися з людьми, неначе хлібом,
ані в прийдешнє зводити мости

синів синами й внуками — малі бо
в обличчі невмирущості народу
політики, що вправо йдуть чи вліво.”

“Так. Емігрант — без дому, і без роду,
мандрівником самотнім йде у світ,
планети дивну пізнає природу,

відгадує прадавній людський міт
і вчиться жити з гідністю, на волі,
чужих батьків вивчати заповіт,

і, зрозумівши суть складної долі
народу, що страждає від прокази,
шукає ліків — вперто і поволі —

і гине в ролі цій, як камікадзе.”

II.

“Чи можна жити в світі без любові,
без ніжності, без людського тепла,
без дружньої і щирої розмови?

Скрізь розцвіли зрадливі квіти зла:
чеснота нині — хамства панування,
підлота павутиння розплела...

Чи всі шляхи ведуть в розчарування?
Невже не буде за любов і труд
слів вдячності, заплати і признання?

Як сплямить чисту душу лайки бруд,
як заплює брехня все найдорожче,
що лишиться з омріяніх споруд?

Чи у фіналі життєвої прощі
уже нема рятунку для душі,
щоб у житті лишитись переможцем?”

“Життя — не торг. Думки про зиск лиши!
Любов — сама в собі є зиск прекрасний
усім, кому вона — життя рушій,

хто вірний сам собі і мрії власній.”

III.

“Де твій читач, поете-емігранте?
Хто купить віршів наболілих том?
Навіщо доторкаєшся до ран ти

старого слова творчим долотом?
Самотний ти — ніхто не знає хто ти!
Живи, як всі! Чому б не йти з гуртом?

Чому без гонорару й заохоти
плекаєш дивний цей анахронізм?
— Вмирає мова наша, дон Кіхоте,

не в моді ліберальний гуманізм!
Візьми ось мову країні з імперій,
прийми новий і всемогутній “ізм”

і відчини собі в майбутнє двері:
там — замість книг — комп’ютер і екран
твій вплив на маси понесуть в етері

могутніше, ніж Біблія, Коран...
Не наживеш великого добра ти,
як будеш лиш останній з могікан!”

“Спасибі за пораду, любий брате.
Я знаю: ти говориш без злоби,
та в мене вже ніяк не відібрати

того, що я всім серцем полюбив.
Цілющий лік у розpacі і тузі
цінніший за коштовностей скарби:

поезія — одна із тих ілюзій,
що надають життю і глузд і смак;
із нею ми — в довічному союзі.

А мова рільників і кожум'як,
бабусь неграмотних, дядьків упертих —
не дасть себе усмертнити ніяк:

не раз призначував її до смерті
всесильний імператорський декрет,
але вона уже не може вмерти

поки живий хоча б один поет.”

IV.

Ось знову — смерть. І звужується коло
близьких людей, що разом йшли в життя,
і діше пусткою юрба навколо,

і ближчає нірвана небуття.
Все, що в житті здобув, що мав, чим жив, —
під знаком вічності — лиш суєта...

Хто віри ласку-казку заслужив,
той нагороди жде на тому світі —
(хоча за ним ніхто ще не тужив...)

Чи варто без ілюзій і без мітів
прожити зайвий день на цій землі
в безглазого страждання лихолітті?

Чи варто йти у непроглядній млі
до цих пізнань, що недоступні людям?
Весь поступ людства — іграшки малі

у космосі, що був, і є, і буде...
Який життя людського сенс і зміст?
Чим виповнити безпросвітній будень?"

“Людина на планеті — мов турист,
що раз в житті поїхав в Україну:
вбирай у себе атмосферу міст

і простір піль, і мову солов’їну,
і велич гір, і квітку у росі,
шукай в юрбі заховану людину —

молися проминаючій красі.”

*GEIRANGER***Юність**

Молодечий порив білопінним збігає потоком
з гір, де батьком буття — чародійний чаклун-льодовик,
— молодий водоспад білим шумом у синяву фйорду.

Пахне морем цей фйорд: ось і меви, від моря посли,
на зухвальство у даль закликають, на вікінгів подвиг.
На підбій, у життя, виrushають гадючі човни.

Старість

Скрині повні добра: награбовані мудрощі мандрів:
міхи вин гіркоті і в пляшині малій — еліксир.
Завертають човни з океану у затишок фйордів.

Кличе туга Сольвейг до зелених гірських полонин
і до скель, де у гномів — секрет стародавнього міту...
Понад фйордом вогні: це горять мореплавні човни.

1980

Батькові

Дев'ятнадцятий рік. Тульчин.
У палаці Потоцьких — лікарня.
Куркуля тернопільського син
у тифозній гарячці кошмарній.

Тут учора змінялися фронти:
хто сьогодні — червоні? Денікін?
І куди решткам армії йти
без надій, без набоїв, без ліків?

Гуцул-джура приносить кожух,
бо десятник його в лихоманці.
Бій у місті, здається, ущух.
Ешелон відступає від станції.

Дим піднявся. Лампади пожеж
запалили жертвовник-обрій.
До життя, до свідомості меж,
повернувся десятник хоробрий.

Із постелі кожух відгорнув:
жменя повна піску? Ні, це — воші!
Пробудився з кошмарного сну,
а кошмар наяву ще і досі.

Та зов крові сильніший тепер:
їсти! жити! Не все ще пропало!
Гуцул-джура несе револьвер
проміняти на хліб і на сало.

Підійнявся з постелі юнак:
чи здолає безсила, утому?
Галичанам дали уже знак:
повертатись на захід, додому.

Гуцул-джура хлібину приніс.
Що? Ворушиться? Хліб цей — вошивець?
І, хоч очі червоні від сліз,
їсть десятник хлібину паршиву.

Поховавши на цвинтарі мрій
міт про волю, мов друга з окопів,
за возами пішов на зорі
битим шляхом за Збруч, на Тернопіль.

1983

НА СМЕРТЬ ВАСИЛЯ СТУСА

Не перебільшуйте важливості поетів!
 В Америці, наприклад, хто їх знає?
 Малий школяр назве вам президента,
 зірок екрану, славних бейсболістів —
 чи знає він поета хоч одного?
 Пізніше, може, юним гімназистом
 у школі прочитає про Шекспіра
 і, може, вивчить на завдання вірш...
 Якщо він технік, медик чи правник,
 то і пізніше, в університеті,
 поезія йому таки чужа.
 Не кожен адвокат, чи лікар знає,
 чому міст Вітмена на Делавері-річці
 у небо виріс із листків трави...

Не перебільшуйте важливості поетів!

І парадокс: стоїть потужна сила,
 що запускає кораблі у космос,
 що дулами ракет континентальних
 лякає мирний люд на святі миру —
 імперія від заходу до сходу
 з форпостами на всіх кінцях землі —
 і раптом: паніка, істерика, терор,
 бо з'явилися десь ліричні вірші,
 що їх читає жменька могікан:
 давай стріляти горобців з гармати!
 Електронічну зброю — на поетів!
 В концтабір їх! На клапті дерти вірші!
 (— Стара традиція Шевченкових часів ... —)

Яка ж непевна влади ця держава,
 що так боїться простих палімпсестів.

МАКІЯВЕЛІВСЬКИЙ ПОЛУДЕНOK З АРХИПЕНКОМ

Титові Геврікові

Прийшов його милість король Соломон
у гості не тільки до мене —
нікого, однаке, не взяв у полон,
лиш серце моє незбагнене.

Пройшов він крізь простір, пройшов він крізь час
— король цей для вчора й для завтра.
Біблійну кирею надів він для нас,
чи, може, це плащ космонавта?

Не стрій, не корона, не помах жезла
говорять про силу і владу —
німий маєстат — оборона від зла,
він хаос приводить до ладу.

Рішучість, повага — пануй і веди!
Історія місце присудить.
Не страх, а довіру і гідність буди,
і підуть за покликом люди.

Щось людське в цій бронзі. Округла гладінь
пом'якшує грані кубізму.
Я бачу усмішку — абстрактну, мов тінь.
Володар цей має харизму.

1985

ЧОРНИЙ КІТ

Чорний кіт перебіг дорогу.
Не Бодлерівський кіт, що в зелених очах
тримає космічну тайну,
не улесливий котик у пошуках пестощів тіла —
чорний дикий кіт плигнув на дорогу
із хаців підсвідомості:
він лякає і кличе в безодню,
мов пророцтво народного забобону.

1985

КОЖНА ЗУСТРІЧ — ПРОЩАННЯ*Лялі*

Не плачте, діти. Розкажіть про себе.
 Як моя внучка? З ким вона тепер?
 О, вже говорить? Ма-ма, та-та, ба-ба?
 Я хочу чути! Запишіть на стрічку!
 Розважу вас: скажу вам анекдот
 — Сашко розповідав по телефону —
 а може ви вже чули? Про ту пару:
 любов свою хотіли обновити:
 давай-но, спробуєм собачий стиль! -
 це чоловік, а жінка каже: добре,
 лиш не на вулиці, і не у білій день!
 Ось, бачите, смієтесь. Я любила
 усе життя, як ви були веселі...
 Не легко вам дивитися, як гасну —
 рак, все-таки, в цій боротьбі сильніший...
 Та, будьте мужні — сила ваша й радість
 дають мені снагу життя й відвагу...
 Ще житиму, не плачте, смерть — не зараз...
 Живіть живим життям, черпайте щедро
 із радощів, що їх в житті так мало.
 Не відкладайте планів на майбутнє!
 Ось, ви хотіли іхати в Європу —
 не відкликайте виїзду, поїдьте!
 Якби померла я — заждуть, не поховають!
 Для тих, хто був близький, в любові жив весь вік,
 хто кожну зустріч важив, мов останню,
 не треба драматичних розставань!
 В обличчі смерті кожний з нас самотній,
 чи умирає сам, чи між людьми...
 Ale я житиму, і ждатиму. Ще, може,
 почую вашу розповідь про Зальцбург —
 купіть мені на стрічці Гльокеншпіле!
 Ідіть уже... Прекрасний день надворі.

... Так сестро, прошу. Дайте вже морфіну:
 мов хвиля, знову наростає біль.

ПЕРШЕ ТРАВНЯ

Радіоактивна хмара над Києвом,
а на Хрещатику — парад.

Твоє свято, робочий люде, —
радій, гуляй!
Гордо звучить: людина!
І влада ж — рад.

Радіоактивна хмара над Києвом,
а на Хрещатику — парад.

Вибух реактор в Чорнобилі:
горить земля,
вода пожежі не гасить,
асфальт кип'ятить багнюкою.

А в Києві, на Хрещатику,
заквітчані, у корсетках, дівчата
гопака хороводять.

Європа на ласці вітру.
Зловіщо ворожать ґейгери.
Вода у Дніпрі отруєна.

А Київ — увесь червоний,
киянин всі на вулицях —
Перше травня!

В Польщі ѹодом дітей напивають,
румунам наказують не виходити з хат.

Радіоактивна хмара над Києвом,
а на Хрещатику — парад.

У повітрі цезій і стронцій —
над Чорнобилем — тінь Гірошіми.

А Київ, мов цирк: благоденствує,
бо там на Хрещатику нині
першотравневий парад.

Лікарі, безпорадні, вчаться
новим досвідом радіологів.
Шпиталі відокремлюють жертви.

А оркестр у байдарому марши
несвідомим, мов п'яним, киянам
відкриває дорогу в пекло.

Батьківщину, старий Чорнобиль,
тисячі вже бездомних покинуло.
Чи повернуться в Прип'ять ще жителі?

А в Києві, мов збожеволіли,
не жалоба, а радість на вулицях:
танець смерті задурених, зраджених —
танець смерті робочого люду —
першотравневий парад.

4 травня 1986

ВЕСЕЛКА

Соняшно. Мию авто.
Пензель зеленого вужика
малює кольорову веселку.
Милуюся.
Чи моя саморобна веселка
менш реальна, як та,
що після дощу на небі?
Наївна ти, оптимістко!
Ілюзія — як її й не хвалити —
не більше, як тільки — ілюзія.

1985

ШОТЛАНДІЯ

Біле каміння серед рожевого вересу
— чорноголові вівці й барабани
вросли чорними ногами в дике узбіччя.
Пасторальна симфонія: тиша, безлюддя.
Підкорили вже клан Мекдоналдів:
про вбивство у Гленков нагадує тільки балада.
Потвора Лох Несу не відстрашила ворога,
що переміг під Кулоденом,
і міт про короля, що повернеться,
роплився у густих туманах Скаю.
Нащадки Меклойдів і Кембелів
продають свій тартан туристам,
у парадних кілтах ідять гаггіс,
примовляючи до нього віршем Бернса,
а тужливі звуки волинки —
лиш розвага в програмі вечірнього кабаре.

1985

ЛИСТ ДО РІО

*... жонглер водить пальцем по глобусі,
а нас там нема.*

Віра Вовк. *Триптих.*

*Bliss was it in that dawn to be alive,
but to be young was very heaven!*
William Wordsworth

Віро, чи чуєш в далекому Ріо?
Ми є! Ми з'явились на глобусі!
Метеором несподіванки для світу,
що зустрів нас переляком, упередженням.
Міняються скалі вартостей:
вороги виявляються потенційними союзниками,
а друзі — гіпокритами, егоїстами,
що хочуть зберегти за собою
виключну монополію на свободу.
Але ми є, ми будемо!
Мої плечі сьогодні випрямлені новою гідністю,
я часто усміхаюся, читаючи світову пресу.
Ми вийшли на арену з піднятою головою
і нас — нарешті! — помітили.
Яке щастя дожити до цього чуда,
коли мрія приречених стає буденною дійсністю,
коли вже не кров революціонерів,
а розважливий розум державників,
не крик руйнівників, а впертий труд реформаторів
будують справжнє майбутнє.
Ми є, ми будемо. Нас не зможуть більше заперечити.
Випиймо, Віро, шампанського
за наше завтра. Будьмо!

ІГРАШКА

*All the king's horses and all the king's men
couldn't put Humpty together again.*

Різьблена, дерев'яна,
цвяхована чорною бляшкою,
сувенір-люлька
— родич привіз з України.

П'ятилітній Іванко
— внучок мій найстарший —
відкриває-закриває:
сподобалась іграшка.

Раптом біжить переляканий
— в оці тремтить слізинка —
в руках уламки люлечки,
шматки різьбленого дерева.
Поламалося!... Бабо...
я не хотів...

Каже баба Іванкові:
не журися, хлопчику,
це не ти поламав —
воно давно поламалося,
але баба зліпила докупи
і воно було ніби-ціле,
але не справді.

Це була така собі
ніби-іграшка,
але баба знала,
що прийде день,
коли треба буде
глянути правді ввічі:
сказати:
Це — ні до чого,
і — викинути.

ПІВДЕННОКАЛІФОРНІЙСКИЙ РЕКВІЄМ

Пам'яті Лялі Савицької-Маланчук

На твоїй вулиці захворіли дерева.
 Зрізують їх. Пахне в повітрі камфорою.
 Тепер тут посадять евкаліпти
 — ти називала їх — безвстидниці.
 Вони — як ми з тобою — нетутешні.
 Але вони — здорові. Їм тут добре.

Країна цвіте вічною весною.
 На дах твоєї хати вишнева бугенвіля
 прослава пишноцвітний килим.
 Довгошия якка ряхтить перлинами свого намиста.
 Тверде листя магнолій
 ховає зелень трави від гарячого сонця.
 Білі й рожеві олеандри
 регулюють рвучкі потоки автострад.
 Це твоя країна вічної весни.
 Я тут — лиш гость, але ти любила її,
 як той австралійський евкаліпт.
 Ти водила мене в зелені дикі каньйони,
 у пустелю, що дише таємним своїм життям,
 і білі хвилі океану вдаряли у вікна
 ресторану наших зустрічей.

Я знову прийшла на зустріч з тобою,
 але ти заховалася в зелені затінки кипарисів
 і незайманість твого затишша
 стережуть гостродзюбі суворі райські птахи,
 що заглядають з-поза зеленолистих своїх щитів,
 а поруч — зловорожі агави вигинаються,
 мов злющи змії.

Гомін життя навколо.
 В бородатій твоїй непідстриженій пальмі
 завелися галасливі шпаки й голуби.

Дзижчатъ, мов комахи, малесенькими крильцятами
колібрі,
викльовуючи нектар з квітів гібіскуса.
Пасма гір твоїх, як звичайно, заховалися
за серпанком туману,
а гаряче сонце, як щовечора,
потопає в холодних водах великого океану.
Тільки тебе немає.

Загинуло камфорне дерево. Ще день, ще два —
розвіється запах по ньому. Виростуть нові евкаліпти
і діти не знатимуть, що жили тут колись
камфорні лаври.

Коротка наша мить вічності.
Коротша, ніж вік камфорного лавра, ніж вік евкаліпта.

Добре було ходити нам удвох по цій землі,
милуватися її красою,
або — як ти це, бувало, казала:
“ходити й усміхатися.”

ВЕРЕСЕНЬ 92

Пам'яті О.Т.

О Herr, gib jedem seinen eignen Tod:
Das Sterben, das aus jenem Leben geht,
Darin er Liebe hatte, Sinn und Not...

Rainer Maria Rilke

I.

На столі робочому — Шекспір:
тижнів два, як закінчив сонети.
Ніч і тиша. Світло і папір.
Ніч — найкращий приятель поетів.

Утомився. Можна б і лягти.
Та у ліжку дихати трудніше...
Ще хотів би, може, зберегти
свіжу думку у новому вірші.

Лиш здрімнутись. Треба трохи сну.
Голову схилив. Зімкнув повіки.
Серед любих книг своїх заснув
на робочому столі — навіки.

II.

Вирушив у *Життя*,
зібравши в клунок свої *Слова і мрії*,
проходив *Мости* між країнами і континентами,
ріс на чужій землі, як *Самотнє дерево*,
відчував до болю загальнолюдську *Тугу за мітом*,
простягав руку слабшому, як *Брат братові*,
на захист свого приватного світика
поставив *Сотню сонетів*,
і, підійнявшись по *Камінних ступенях*,
подався в останню *Подорож поза відоме*.

III.

Ти в моє життя прийшов у вересні,
поцілунком першим землю зрушив.
Ти пішов з мого життя у вересні
і забрав у мене серце й душу.

Розцвіло мое кохання осінню,
мов багата в кольори палітра.
Відлетіло це кохання осінню,
наче листя за осіннім вітром.

Почалось воно у сорок п'ятому —
Боже мій, це ж майже півсторіччя!
Hi, на долю я не нарікатиму
у своє шестидесятиріччя.

IV.

Не реквієм тобі — подяки гімн:
все добре починалося від тебе,
все, що в житті здавалось дорогим,
що радістю зростало аж до неба.

Дівча несміле, що в п'ятнадцять літ,
замріяне, чекало на порозі,
ти взяв за руку і пішов у світ
по бомбами розгромленій дорозі.

Над світом саме загорявся мир,
і ми несли — назустріч сподіванням —
в життя нового серцевружний вир
уперту працю і палке кохання.

Була, мов сонце, ця твоя любов:
з несмілого, найвного дівчати
в підсонні життерадісних умов
розквітла жінка, і дозріла мати,

і крила виросли на пробу сил,
бо кликав-вабив недосяжний обрій...

Як я могла б тепер без власних крил
зустріти день — самотній і недобрий?

V.

Сваряться люди за дітей, за гроші,
за справжню або вигадану зраду,
за друзів — і фальшивих, і хороших,
за брак любові, помочі, поради...

Динаміку відносин треба взяти,
щоб зрозуміти пристрастей натуру.
Ми сперечались палко і завзято
не про життя, лиш про літературу.

VI.

Де несмртельність, виснена у снах,
що їй приносив жертву людський геній?
Не весь помер ти. Житимеш в синах,
і внуки понесуть в майбутнє гени.

І дух живий твій на папері книг,
де віднайде слова твої читач твій,
і, може, пам'ять лишиться про них
серед колег в літературнім братстві.

І хоч я бачила тебе в труні,
не вірю я, що повністю помер ти:
ти житимеш невпинно у мені,
як частка серця, до моєї смерті.

VII.

Непотрібні здаються змагання людей,
коли станеш віч-на-віч із вічністю, з Богом,
як душа вирушає в останню дорогу,
як у пустку нірвани навіки гряде.

На безмовну самотність — мовчазне виття —
не знайти ні потіхи, ні ліку ніколи.
Вчуся наново жити, змагатись із болем,
щоб абсурдом для мене не стало життя.

жовтень 1992

ПОЕЗІЙ ПОЗА ЗБІРКАМИ

(Вибране)

ПОВОРОТ У ЗЕЛЕНУ ЮНІСТЬ

Чи тямите: цвіла черемха біла
 і пахощі її розносив вітер.
 До нас, мов пісня, тихо і несміло
 прийшов у гості неповторний квітень.

Чи тямите: зелені однострої,
 весна зелена і зелені mrії —
 і цей порив, що й досі непокоїть,
 і цей вогонь, що юну дружбу гріє...

... Я чую знов дзвінку юнацьку пісню
 і прaporів на вітрі лопотіння,
 що кличе у походи ще незвісні.
 Я знову бачу постаті незмінні

при вічній ватрі, як настане вечір...

— І знов у серце, спогадом натхненне,
 вертається завзяття молодече —
 минуле повертається до мене.

1953

ПІСЛЯ ДОЩУ

Вночі був дощ — дзвінкий, мов радість, дощ.
(Дощі такі бувають навесні!)

Він змив зиму з міських камінних площ,
очистив пам'ять від кошмару снів.

Ах, скинути б з плечей журби тягар,
у свіжий парк нести б насіння мрій!

Земля відкрила свій жіночий чар
до сонця життедайного вгорі

і все готове поновити цикл:
жагу цвітіння, туту, і любов...

Вантаж прожитого, що наче льодовик,
топлю, щоб серцем обновитись знов.

1954

В міському парку пахне рання осінь,
мов дороге настояне вино.
Як не прийняти вересня запросин,
таких же любих, як колись давно?

Несу я в парк свою осінню радість
і зерно зголоднілим голубам:
мені білки і птахи завжди раді —
тут і моя пташина голуба.

Приплив екстазу заливає груди,
неначе повінь золотих листків:
прекрасними усі здаються люди,
і світ увесь — немов великий спів.

Пташину щастя пробую піймати
і сиплю сіль на пишний білчин хвіст,
щоб радість дня навіки заховати —

та день, мов мить, що у майбутнє міст.

1957

ПРОХІД

Утікаю від самотніх стін
у юрбу, що мов барвистий гомін.
Йде зі мною поруч — довга тінь,
що із нею здавна ми знайомі.

Пропливають хвилі людських рік,
мов спішать у неминуче море;
шум реклами глушить серця крик,
загадка з усіх зіниць говорить.

Курява знімається з-під авт
і висить над містом, наче хмара;
тільки думка — смілий космонавт —
рветься геть з приречення кошмару.

Не втопити горя самоти
у самотніх людських душ колгоспі:
як немає карти, ні мети —
не поможе динамічний поспіх.

Повертаюсь до самотніх стін
від юрби, що лише барвистий гомін.
Йде зі мною поруч — довга тінь,
що із нею здавна ми знайомі.

1960

*НА СПРАВЖНЬОМУ СНІГУ,
СТВОРЕНОМУ ЛЮДИНОЮ*

Л.і З. - з привязню

Сиплеться, стелиться
біла метелиця,
вітром збиває із ніг.
День, наче писанка
сонцем розписана,
а тут, між горами — сніг.

В зелені крузі є
клаптик ілюзій:
створена штучно зима.
Йдемо на лещета,
хоч хтось і плеще там,
що “снігу ж справді нема.”

Мрія засніжена
серце розніжила:
час зупинився на мить.
Сиплеться, стелиться
біла метелиця
під сонцесвітлу блакить.

1966

Білокорі берези на тихій розмові із кленом:
я їх слухаю заздро: ось цю треба б вивчити мову!
Дуб листи мені пише, а я їх збираю і знову,
хоч милуюся ними, читати їх я — неписьменна.

Дерева, мої любі, що скажете ви про людину,
що, мов циркуль, накреслює світ із собою у центрі?
Скільки вас полягло — щонайкращих землі монументів —
задля примхи прогресу, що часто веде у руїну...

198-?

ТЕКСТИ ПІД МУЗИКУ

БУДЬ ЗО МНОЮ

Люблю тебе я давно, ти — світу вікно,
ти — радість і жаль, ти — сміх і печаль.
Ходім у край наших мрій, коханий мій,
до зір аж ходім, там вічний наш дім.

Любов — життя наснага і джерело,
в любові зустрічаймо добро і зло.
Яке ж бо радісне наших серць злиття:
будь зо мною все життя.

Люблю тебе я давно, ти — світу вікно,
ти — радість і жаль, ти — сміх і печаль.

1972

НАД СИНІМ ОКЕАНОМ

Над синім океаном
зустрінемося рано,
як вийде сонце на обрій.
Послухаєм, як море
із берегом говорить,
чи день віщує нам добрий?

Чи чуєш: немов хтось кличе.
Чи чуєш: чайки кигичуть.
Чи чуєш, як шепче вітер?
Чи чуєш, як пахне літо?

Чи чуєш, як шум колище?
Чи чуєш, як дзвонить тиша?
Чи чуєш удар прибою?
Чи чуєш, що я з тобою?

Знайду для тебе мушлю,
що має моря душу —
візьми на спогад про мене:
в ній житиме це літо
і все, що тут прожито,
і мрія наша шалена.

Чи чуєш: немов хтось кличе.
Чи чуєш: чайки кигичуть.
Чи чуєш, як шепче вітер?
Чи чуєш, як пахне літо?

Чи чуєш, як шум колище?
Чи чуєш, як дзвонить тиша?
Чи чуєш удар прибою?
Чи чуєш, що я з тобою?

ЛІХТАРІ

Десь далеко є край,
де немає турбот,
де, мов квіти, ростуть доброта і любов.
Але шлях у цей рай
крізь страхіття темнот,
що їх досі ніхто не зборов.

Променій, не згасай, моя зірко ясна,
проводи мене в край, де царює весна.

Не зупиняй мене
темноти вояки:
там — царівна, що серце мені віддала.
В неї світло ясне,
і горять маяки,
щоб мене не поглинула мла.

Променій, не згасай, моя зірко ясна,
проводи мене в край, де царює весна.

Я до неї іду
понад простір і час —
увесь вік свій іду за промінням зорі.
Я її віднайду,
щоб лиш промінь не згас,
щоб не згасли її ліхтарі.

Променій, не згасай, моя зірко ясна,
проводи мене в край, де царює весна.

ПЛАНЕТА КОХАННЯ

Молодь п'яніє з любові
в княжому городі Львові,
будить зі сну
юну весну
в жилах розспівана кров.
Молодь кохає в Торонто,
ах, і прекрасний же сон той,
юності час —
серця наказ
— всюди цвіте любов.

Планета кохання —
наша стара земля —
і щастя й страждання
щедро всім розділя.
Планета кохання
ласки дарує мить.
Для щастя й страждання
треба когось любити.

Будьмо багаті весною,
вийдім з душою ясною
в зоряну ніч,
щоб віч-на-віч
все розказати без слів.
Будьмо закохані палко,
щастя ж бо прагнемо з малку,
по всій землі
мрій кораблі
хай рознесуть наш спів.

Планета кохання —
наша стара земля —
і щастя й страждання
щедро всім розділя.
Планета кохання
ласки дарує мить.
Для щастя й страждання
треба когось любити.

1972

ФОНТАН

Фонтан — чи пам'ятаєш ти фонтан,
що розсипав п'янкий дурман
і шуму океан?

Цей день — чи пам'ятаєш ти цей день:
душа дзвеніла від пісень —
це був прекрасний день!

Так, наче промінь забліс,
у тьмі самоти блиснула ти,
так, як ряхтить падолист —
щоб у красі відійти...

Фонтан, чи пам'ятаєш ти фонтан,
що розсипав п'янкий дурман
і шуму океан?

Здається, що був лиш сон це —
це наше *rendez-vous*:
та в очах промінням грато сонце,
ти була тут справді, на яву.

Іду щодня до фонтана,
слушаю, як шумить:
в цьому шумі туга моя п'яна —
ах, з'явися з'яво, хоч на мить!

СІЛЬ ЗЕМЛІ

Як чумаки колись по сіль
ішли від рідних хат і піль,
хоч в серці туга, жаль і біль,
— ішли у Крим —

так ми за море подались,
хоч заповіли-поклялись,
що ми ще вернемось колись
у рідний дім.

У преріях сини степів
зняйшли найбільший скарб скарбів:
вільне життя і гордий спів —
свободу — сіль землі.

Чумацький знаємо звичай:
гостинців скрині повні вкрай —
ми привезем у рідний край
свободу — сіль землі.

1975

ТИ НЕ ЗНАЄШ

Так до болю, до болю тужно,
так безмежно, жагуче жаль,
хоч і небо ясне-головокружне,
і хоч дзвенить-співає зелена даль.

Бо не знаєш ти, що саме в цю мить
вітер вістку нам приніс,
що востаннє вже так серце тремтить,
і більше не треба сліз.

Ти не знаєш, що розстання це час,
що холоне в жилах кров,
що минулася любов,
і що пожар у юній душі погас.

Світ довкола такий погожий:
сонця радість розсипав день,
але туги розважити не може
ні весна-ясна, ні спів пісень.

Бо не знаєш ти, що саме в цю мить
вітер вістку нам приніс,
що востаннє вже так серце тремтить,
і більше не треба сліз.

Ти не знаєш, що розстання це час,
що холоне в жилах кров,
що минулася любов,
і що пожар у юній душі погас.

Я ЛЮБЛЮ ВСІХ ДІВЧАТ

Признаюся із жалем: я тікаю від проблем,
в мене слава лиха, я — мовляв — не жених...
Я ж люблю всіх дівчат, хоч усі вони кричать,
щоб нарешті я вибрав з-поміж них.

Була в Канаді осінь — заманив мене ліс:
Надійка сниться їй досі у сяйві жовтих кіс —
та Наталка чарівна — кожній княжні рівня —
моє серце зігріла в зимі.

Серед зелені трав, як настала весна,
Ніну я запізнав — ах, була весна!
Та запахло літом з піль і закоханих хміль
знов запаморочив розум мій.

Ах, друзі молоді, порадьте у біді:
як виректись любові, коли вона — мій лік?
Люблю дівчат усіх — це мій найбільший гріх —
надто пристрасний я чоловік.

1972

БІБЛІОТЕКАРКА

У суботній ясний ранок
я дівчину зустрів:
зупинилася неждано,
сказала кілька слів:

“Ах, яке чудове небо!
Що чувати там у тебе?
В бібліотеку мені треба
щоб ти мене провів.”

Падав дощ в суботу вранці,
не зневажав я, чи іти,
щоб коханій Маріянці
лектуру віднести.

Жду, і повна в мене тека.
Чую голос десь далеко:
“Я іду у бібліотеку —
ходи зі мною й ти!”

І навесну, і під осінь
ми разом знов і знов.
Зустрічаємось, і досі
шаліє в жилах кров.

Як стає на серці жарко —
всі книжки несем до парку:
тут моя бібліотекárка
читає про любов.

ЗИМОВА КАЗКА

Замаяні снігом дерева
і ніч, як день,
а вітер в обличчя шле вам
дзвінки пісень.

Білий сніг, білий сніг
сипле зорі нам до ніг.
Білий сніг — дар небес,
світ увесь — світ чудес.

Полинемо в парі з тобою
в чарівний край,
де білою вкриті габою
весь сум, одчай.

Білий сніг, білий сніг
сипле зорі нам до ніг.
Білий сніг — дар небес,
світ увесь — світ чудес.

Під музики лагідну ласку
полинем ми
у мрій зачаровану казку —
у чар зими.

Білий сніг, білий сніг
сипле зорі нам до ніг.
Білий сніг — дар небес,
світ увесь — світ чудес.

ПІСНЯ ПРО ЗАЛЬЦБУРГ

Були голодні сорокові роки —
нових надій післявоєнний час.
В маленьке місто, з-поміж гір високих
прийшла у гості молодість до нас.

І загорілись мріями каштани,
і розцвіла над Зальцахом любов,
і ми — неначе справжні зальцбуржани —
із містом разом оживали знов.

Зальцбург, чудесне місто!
Ах, неповторні це були часи!
Зальцбург — для гімназиста —
це юність повна чару і краси!

Зальцбург, коханий Зальцбург!
Який багатий в цьому слові зміст!
Зальцбург, — хто знає Зальцбург? —
найкраще з кращих чужоземних міст.

Були прекрасні сорокові роки,
був неповторний молодості час.
Чудесне місто серед гір високих
новим життям сміялося до нас.

Нам відчинялися столітні брами,
нас вчила мудрості гірська ріка,
і наглядав над нами строгий замок,
мов справедлива батьківська рука.

Зальцбург, чудесне місто!
Ах, неповторні це були часи!
Зальцбург — для гімназиста —
це юність повна чару і краси!

Зальцбург, коханий Зальцбург!
Який багатий в цьому слові зміст!
Зальцбург, — хто знає Зальцбург? —
найкраще з кращих чужоземних міст.

1976

ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ

ДЕСЯТЬ ЖІНОК-ПОЕТІВ

Переклади з американської, німецької,
польської та російської поезії.

Анна Ахматова
Емілі Дікінсон
Неллі Захс
Казімєра Іллаковічувна
Ельзе Ляскер-Шюллєр
Маріен Мур
Марія Павліковська-Ясножевська
Сілвія Плат
Адрієнн Рич
Марина Цветаєва

*Он говорил о лете и о том,
Что быть поэтом женщине — нелепость.*

Анна Ахматова

*There is no such creature as a poetess;
you're either a poet, or you're not.*

Babette Deutsch

ДЕСЯТЬ ЖІНОК-ПОЕТІВ — це не збірка феміністичної лірики. Автори зібраних тут поезій висловлюються на різноманітні теми, що притаманні модерній поезії взагалі. Факт, що всі автори — жінки, єднає їх якоюсь невловимою ниткою подібного життєвого досвіду та — у висліді цього досвіду — можливо трохи відмінного, “жіночого” світосприймання, але не більше.

Представлені в збірці поети — яскраві окремі індивідуальності. Всі вони мають за собою великий літературний стаж та визнання літературної критики. Все це — модерні поети двадцятого століття. Навіть найстарша з них, Емілі Дікінсон, що за біографією своєю належить іншому часові, знайшла справжнє визнання щойно в нашому столітті.

Вибір не має претензій показати “типові” або “найкращі” для заступлених авторів твори. Він віддзеркалює тільки особисті уподобання та смак перекладача.

Всі переклади зроблені з оригіналів: Емілі Дікінсон, Марієн Мур, Сілвія Плат та Адріенн Рич з англійської мови, Неллі Захс та Ельзе Ляскер-Шюллєр — з німецької, Казімера Іллаковічувна та Марія Павліковска-Ясножевська — з польської, Анна Ахматова та Марина Цветаєва — з російської.

Короткі біографічні дані про авторів подані в авторських примітках при кінці книжки.

Анна Ахматова

Анна Ахматова

В последний раз мы встретились тогда...

Востаннє ми зустрілися тоді
На набережній, де завжди стрічались.
У Неві тісно стало вже воді
І всі у місті повені боялись.

Він говорив про літо, клявся тим,
Що жінка як поет — то сміховиння.
Мені ж запам'ятає царський дім
і петропавлівська твердиня.

Тому, що день був зовсім, мов не наш,
А мов дарунок Божий, благовісний,
І в час цей подарована вона —
Остання із усіх, безумна пісня.

*Анна Ахматова**Анна Ахматова**Сегодня мне письма не принесли...*

І знов мені листа не принесли:
Невже забув, невже кудись поїхав?
Весна дзвенить, як срібні трелі сміху,
У гавань з моря кораблі прийшли.
І знов мені листа не принесли...

Він був зо мною зовсім ще недавно,
Ласкавий, і закоханий, і мій,
Та це було тоді ще — узимі,
Тепер весна — і смуток непоправний.
Він був зо мною зовсім ще недавно.

Я чую трепет лагідних смичків,
Мов передсмертний біль, по струнах б'ється
І страшно так, що серце розірветься,
Не допишу я ніжних цих рядків...

Анна Ахматова

Анна Ахматова
В сороковом году

В СОРОКОВОМУ РОЦІ

1.

Когда погребают эпоху...

Тоді, як ховають епоху,
Надгробний псалом не звучить.
Кропива з чортополохом
Нехай же її прикрасить.
Погребники лиш, мов на лихо,
Лінуються. Діло не жде!
І тихо, так, Господи, тихо,
Що чути, як час іде.

А згодом вона випливає,
Мов труп на весняній воді, —
Та матері син не пізнає,
Відвернеться внук тоді.
Схиляються голови низько,
Мов маятник, місяць зрина.

На мертвих бульварах паризьких
Така от тепер тишина.

2. Лондонцям

*Лондонцам
(Двадцять четвертую драму Шекспира)*

Двадцять четверту ось драму Шекспіра
Пише часу байдужа рука.
Всі ми учасники грізного пиру
Гамлета радше читали б, чи Ліра
Там, де пливє олив'яна ріка;
Радше сьогодні голубку Джульєту
З піснею смутку вели б до могил,
Радше слідили б крізь вікна Макбета,
Мліли б із тим, хто за гроши убив —
Тільки не цю, не цю двадцять четверту —
Цю прочитати не маємо сил!

Анна Ахматова

Анна Ахматова

По неделе ни слова ни с кем не скажу

Ні до кого і слова в ці дні не кажу,
Біля моря самотня сиджу,
І так любо, що бризки солоні морські,
Як і слізи мої, гіркі.
Весни й зими пройшли, та мені лиш одна
Залишилась у загадці весна.
Вже теплішали ночі, вже сніг розставав,
Я до місяця вийшла у двір.
Раптом хтось незнайомий мене запитав
Втиші сосон, під небом зір:
“Чи ти та, за якою шукаю від літ,
Чи ти та, що у юності дні,
Наче мила сестра веселила мій світ?”
Я сказала незнаному: “Hi!”
Та як блиск піднебесний його осіяв,
Руки мусіла я простягти,
І він перстень таємний мені дарував,
Від любові щоб оберегти.
Він назавв ті прикмети, що будуть там,
Де зустрітися знов треба нам:
Море, кругла затока, високий маяк,
А над все найважніший — полин...
Як життя почалося, хай скінчиться так.
Я сказала, що знаю: амінь!

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson

To make a prairie it takes a clover and one bee

Щоб мати степ, потрібні конюшина і бджола,
Одна лиш конюшина і бджола,
І мрія щоб була.
Та мрія може бути сама,
Як бджіл нема.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
A Death blow is a Life blow to Some

Приносить смерть для декого — життя,
Для тих, хто жив, не знаючи буття,
Хто, якби жив — помер би, але ось
Помер — і враз життя розпочалось.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
The thought beneath so slight a film

Тоненька плівка, що покрила думку,
Її ще виразніше опромінить —
Підкresлені мереживом зітхання,
Імлою — Апеніни.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
Exultation is the going

Захват радості — це вихід
З суходолу в океан,
Повз півострови — оселі —
Вглиб у вічності туман —

Сам із гір, чи зрозуміє
Нас моряк на кораблі,
Наше божеське сп'яніння
Першу милю від землі?

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
Is Heaven a Physician?

Чи небо — лікар? Кажуть,
Що може лікувати —
Та ліки ці — посмертні:
Де їх шукати?
Чи небо — наш бухгалтер?
Борги числить нам небо?
Такого переторгу
Мені не треба.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson

Presentiment is that long shadow on the lawn

Передчуття — ця довга тінь в городі,
Вказівка, що сонця заходять;
Траві здивованій об'єва та:
Це ось надходить темнота.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
This quiet Dust was Gentlemen and Ladies

Цей тихий порох — це пані й панове,
Дівчата й хлопчаки;
Це сміх, і вміння, і зітхання,
І кучері, й шовки.

Завмерлий сад цей був палацом літа;
Буяння бджіл і рож
Тут завершило кругобіг свій східний,
Щоб зникнути також.

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
Faith is a fine invention

Віра — прегарний винахід
Для тих, хто бачить небо;
Ta добре мати мікроскоп,
Як є потреба!

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
“Hope” is the thing with feathers

“Надія” — щось пернате
На сідалі в душі —
Співає пісеньку без слів
Всі дні і ночі всі.

Звучить найкраще в бурі —
І сумно бурі цій,
Що може вб’є в пташині
Тепло людських надій.

Я чула звук цей на морях
І там, де льоду край —
Та не сказав ніколи птах:
Себе — хоч крихту дай!

Емілі Дікінсон

Emily Dickinson
The heart asks pleasure first

Спочатку серце просить насолод,
А потім — звільнення від болю,
Тоді лиш — забуття терпінь,
Щоб полегшити долю.

А потім просить: спати,
І врешті, як упертий
Засудить Інквізитор —
Свободу вмерти.

Неллі Захс

Nelly Sachs
Chor der Geretteten
(Wir Geretteten)

ХОР УРЯТОВАНИХ

Ми врятовані:

З наших порожніх кісток смерть уже флейти вирізувала,
По наших жилах смерть вже смичком потягала,
Наши тіла голосять ще
Своєю скаліченою музикою.

Ми врятовані,

Хоч зашморги скручені для наших ший все ще висять
Перед нами в синьому повітрі,
Хоч клепсидри далі наповнюються
Краплями нашої крові.

Ми врятовані,

Але все ще в'їдаються в нас хробаки страху.
Наши зорі зариті у поросі.

Ми врятовані

Просимо вас:

Показуйте нам своє сонце поволі,
Провадьте нас від зірки до зірки, поступово,
Дозвольте нам потихеньку піznати життя наново.

Бо інакше пташиний спів,

Чи хлюпіт відра при криниці,

Міг би довести до вибуху наш погано запечатаний біль
І ми б вишуміли зовсім —

Просимо вас:

Не показуйте нам ще собаки, що кусається —

Бо може, може статися,

Що ми розпадемося в порох,

На ваших очах розпадемося просто у пил.

Що ж тримає наши тканини укупі?

Ми — без віддиху,

Душа наша плила до Нього із півночі

Задовго ще перед тим, поки тіло наше врятовано

В арку хвилини.
Ми — врятовані,
Ми тиснемо вашу руку,
Ми дивимось вам у вічі,
Та єднає нас вже лиш тільки прощання,
Прощання у поросі
Єднає нас разом із вами.

Неллі Захс

Nelly Sachs
Bereit sind alle Länder
(Bereit sind all Länder aufzustehn)

Усі краї готові підійнятись
із карти світу,
стясти із себе шкіру зір,
сині в'язки морів
прив'язати на спині,
гори з вогненним корінням
на роздимлене волосся, мов шапки, засадити.

Готові останній вантаж меланхолії
нести у валізі — кокон цього метелика,
що на його крилах вони закінчать
колись цю подорож.

Неллі Захс

Nelly Sachs
Schmetterling
(Welch schönes Jenseits)

МЕТЕЛИК

Яке прекрасне потойбіччя
 в пилку твоєму намальоване.
 Крізь вогняне ядро землі,
 крізь кам'яну шкарапулупу,
 дійшло до тебе,
 прощальна тканко в мірі проминальностей.

Метелику,
 ти — всіх істот добраніч!
 Вага життя і смерті
 сходить крильми твоїми
 на пелюстки троянд,
 що в'януть в дозріванні світла.

Яке прекрасне потойбіччя
 в пилку твоєму намальоване.
 Який це знак королівський
 у таємниці повітря.

Nelly Sachs

Nelly Sachs
Glühende Rätsel (1)
(Diese Nacht)

РОЗЖЕВРІЛІ ЗАГАДКИ (1)

Цієї ночі
пішла я в темну бічну вулицю
за рогом.
Там тінь моя лягла
мені в обійми.
Ця ноша втомлена
хотіла бути ношеною,
а колір Нічого мовив:
Ти — потойбіч!

Неллі Захс

Nelly Sachs
Wer ruft?

ХТО КЛИЧЕ?

Хто кличе?
 Власний голос!
 Хто відповідає?
 Смерть!
 Чи гине дружба
 у військовому таборі сну?
 Так!
 Чому не піє півень?
 Він жде, щоб поцілунок розмарину
 поплив з водою.

Що це?

Це мить опущення
 з якої випав час
 убитий вічністю!

Що це?

Сон і смерть — безприкметні

Казімера Іллаковічувна

Kazimiera Ilłakowiczówna
Zawieszone na nitce deszczu
(*Niczym się nie mogę pochwalić*)

НА ДОЩУ ЗАВІШЕНИ НИТЦІ

Чим можу хвалитися далі,
крім слів, що у вірша скритці:
округлі жалю коралі
на дощу завішенні нитці.

Сповідь — ясно, була неповна,
і розгріщення вже не шукай...
Дні — мов плетена біла вовна,
ночі — чорна вовна шорстка.

Не підглянув ніхто з перехожих —
всі розумні і дурні докупи,
що крізь пальці пливли погожі
хвилі щастя, яких не відкупиш.

Час застигле на місці — палить...
Збереглись лиш, мов краплі на квітці,
кольорові жалю коралі
на дощу завішенні нитці.

Казімера Іллаковічувна

Kazimiera Ilłakowiczówna
Do ojczyzny mojej - ciszy
(Nad zamłem jak ptak wiszą)

У МОЮ ВІТЧИЗНУ - ТИШУ

Над заметом, як птах вишу:
 там пожежа, тут знемога...
 У мою вітчизну — тишу
 жодна не веде дорога.

Не почують, не напишуть:
 йдуть бої — як вістку дам я?
 Про мою вітчизну — тишу
 вже пропала навіть пам'ять.

Птах крилом по хмараших пише —
 пер у нього позичаю:
 про мою вітчизну — тишу
 вістки жодної немає.

Казімера Іллаковічувна

Kazimiera Ilłakowiczówna
Dwa ptaki
(*Jakże mało o ptakach wiemy!*)

ДВА ПТАХИ

Як же мало знаємо про птахів!
Жив глухонімий раз сіромаха,
що звик раннім ранком уставати,
підглядати соловейка-брата.
Соловейко із розверстим дзьобом,
непомітний, зовсім без оздоби,
тряс сердечним криком цілу галузь...
В той же час глухонімий щоранку,
педантично і безперстанку,
хробаки визбирував помалу.
Потім засинали — хто як годен:
один — ситий, а другий — голоден,
та обидва виповнені щастям.
Лиш глухому й дотепер не вдається
зрозуміти солов'я-невдаху...

Як же мало знаємо про птахів!

Казімера Іллаковічувна

Kazimiera Ilłakowiczówna

Taki sam kraj

(*Taki sam prawie kraj*)

ЦЕЙ САМИЙ КРАЙ

Майже цей самий край,
і міст подібний, і гай,
могили, бур'ян, трава,
і церква — хіба що нова.
Ta ось на могилах хрести
не — похилені, не — криві,
— чужі!

*Казімера Іллаковічувна**Kazimiera Ilłakowiczówna**Śmierć**(Dawniej nie było Śmierci)**СМЕРТЬ*

Раніш не було ще смерті,
потім тінь її доростала до тіні моєї на міру,
потім знову ж лежала об кут оперта,
неначе в рулоні папірус.

А сьогодні вона під рукою щоденно,
кожна ніч моя нею багата,
і чекає — близька і моя — на мене,
мов книжка ще не розтята.

Ельзе Ласкер-Шюлер

Else Lasker-Schüler
Weltschmerz
(*Ich, der brennende Wüstenwind*)

ВЕЛЬШМЕРЦ

Я — розпалений вітер пустині,
Що охолов і взяв постать людини.

Де сонце, щоб мене розчинити,
Де грім, що міг би розбити!

Мов Сфінкс, моя кам'яна голова
Гнівом своїм небеса визива.

Ельзе Ласкер Шюлер

Else Lasker-Schüler
Mein Kind
(*Mein Kind schreit auf um die Mitternacht*)

МОЄ ДИТЯ

Кричить вночі моє дитя,
В гарячці встало з забуття,
Мов туги повна юність.

Роздерла б серце я навпіл,
Дала б я крові власних сил.

У світлі місяця уже
Ось смерть гіеною повзе.

Земля, однак, цвіте, ясна,
Розспівана іде весна,

Дитину пестить вітерець —
Пахучий Бога посланець.

Ельзе Ляскер-Шюлер

Else Lasker-Schüler
Frühling
(Wir wollen wie der Mondenschein)

ВЕЧА

У ніч весняну я і ти
 Ми хочем з місяцем сидіти:
 Сміялись учищ, так як ти,
 В життя своє даєш ввійти —
 Ми хочем бути, наче діти.

Я спрагла батькових жалінь,
 Любов'ю матері несита.
 Життя моє невтишний гін,
 Що був мені, немов проклін,
 Учусь, мов ворога, любити.

З дерев, що квітнуть навесні,
 Кохання запах цей прекрасний.
 Будь батьком-матір'ю мені,
 Весною будь мені в ці дні,
 І будь — мій власний.

Ельзе Ласкер-Шюлер

Else Lasker-Schüler
Weltende
(*Es ist ein Weinen in der Welt*)

КІНЕЦЬ СВІТУ

В світі панує плач,
Так наче це Бог помер,
І тінь олив'яна, що впала, мов плащ,
Тяжка, мов труна, тепер.

Ходи, сковаймося ближче...
Життя у серцях всіх лежить,
Як в гробовищах.

Цілунком упиймося вщерь —
Ця туга, що стукає в світ,
Несе нам смерть.

Ельзе Ляскер-Шюлер

Else Lasker-Schüler
Weltflucht
(Ich will in das Grenzenlose)

ВТЕЧА ВІД СВІТУ

Я хочу у безмежне
— Назад у себе.
Вже розцвітає пізньоцвіт
Душі моєї —
Може, запізно вже мені назад?
Тут серед вас — помру я!
Ви душите мене собою.
Я так хотіла б протягнути ниті
Як-будь, довкола,
Безладно,
Плутано,
Щоб вас збентежити,
Щоб утекти у себе.

Marieen Myr

Marianne Moore
Poetry

(*I, too, dislike it: there are things that are important beyond all this fiddle*)

ПОЕЗІЯ

Я теж недолюблюю її: є речі куди важливіші,
ніж це бренькання.

Читаючи її, однакче, — з повною для неї зневагою —
відкриваєш у ній,
як-не-як, місце для справжнього.

Руки, що схоплюють, очі,
що можуть розширюватись, волос,
що дуба стає, коли мусить —
ці речі важливі не тому, що

їм можна надати високозвучної інтерпретації, але
тому, що вони
потрібні. Коли вони стають такими похідними,
що аж незрозумілі, тоді
можна сказати те саме про нас усіх: ми
не захоплюємось тим, чого
не розуміємо: кажаном, що
висить догори ногами або шукає їжі,

штовханням слонів, диким конем, що качається, вовком
що невтомно сидить під
деревом, непохитним критиком, що
сіпає шкірою, як кінь, почувши блоху, у-
болівальником бейсболу, чи статистиком —
не є теж правильно
ставитись з упередженням до торгових

документів і підручників. Явища ці — важливі. Треба розрізнати одначе:

коли все те витягають на видне місце напівпоети,
у висліді це — не поезія,
і не будемо мати її, аж поки
поети серед нас не стануть
“уточнювачами уяви”, поки
не підіймуться над зухвалство і тривіальність

і не покажуть на розгляд нам уявних садів
із справжніми в них жабами.

Тимчасом, якщо ти домагаєшся сирого
матеріалу поезії

в усій його сирості з одного боку
та того, що справжнє, з другого, тоді
тебе й справді цікавить поезія.

Марієн Мур

Marianne Moore
What are years?
(*What is our innocence*)

ЩО TAKE - РОКИ?

Що таке - наша невинність,
наша провина? Всі ми — голі,
ніхто не певний. Звідкіля це
взялась відвага: запит без відповіді,
рішучий сумнів, що
німо кличе, що глухо слухає, що
у нещасті, навіть у смерті,
заохочує друзів,
що в поразці

гартує душу? Той щасливий
і бачить глибоко, хто
погодився із смертністю,
хто і в своєму ув'язненні
підноситься понад себе, як
море в безодні, що вирує,
щоб визволитись і не може
і що, піддавшися,
перетриває.

Хто чує силу, так
поводиться. І навіть птах
росте, співаючи, простує
свій літ угору. Він — хоч у полоні —
але співає:
яка маленька річ — вдоволення,
яка пречиста — радість.

Це ж і є смертність,
це є вічність.

Марія Павліковська-Яснохевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Najpiękniejszy sen

(*Wczoraj śnił mi się znoć, dla odmiany,*)

НАЙКРАЩИЙ СОН

Вчора знову приснився неждано
мій улюблений сон — незрівнянний! —
що пливу — не в воді, а в повітрі.

Люди в сні про це зовсім не знають,
бо закон притягання вивчають —
знань і поступу горді арбітри.

Сидимо, попиваємо каву,
і розмова у нас нецікава,
про панюю якусь там сердиту...

Враз, розбивши таріль без спонуки,
скачу з крісла, здіймаючи руки,
і вікном вилітаю відкритим.

Небо грає туркусом, алмазом —
знизу вигуки чую щоразу,
що несе мене чорт понад дахом!

Вже майдан весь юрбою покрило:
свічки світять і палять кадило —
бачу лиця, поблідлі від жаху.

Відпливаю далеко-далеко,
струмінь вітру відштовхую легко,
і сміюся з дурної парафії —

Гордість серце тверде моє гріє,
що ніхто з них цих штук не уміє —
всі стоять лиш, як на фотографії.

На верхів'ях дерев спочиваю,
ніби ангел, у хмарах літаю...
Поліцаї щось знизу голосять.

Найновішим я плаваю стилем,
грудьми дихаю, повними сили,
ластівки відгортаю з волосся.

Потім я здоганяю пілота,
що у нього до штук є охота,
що літає комітъголовою.

Зачіпаю літак, мов сирена,
і ось чую вже сильні рамена
— це пілот мене тягне з собою.

Не цілуй, не цілуй так, пілоте,
обійнявши в скаженому льоті,
щоб зашвидко не впасті на землю.

В тебе темне, солодке обличчя,
аскетичне, мов з середньовіччя,
під крилом твоїм щастя надземне.

Уночі, повернувшись пішки,
мов нічого — присяду я нишком
біля лампи, в затишні домашнім...

Всі сидять, урочисті страшенно,
не говорять ні слова до мене,
споглядають значуще, із кашлем.

Марія Павліковська-Ясножевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzevska

Światu

(*Świat ten jest dla mnie i ja jest dla świata*)

СВІТОВІ

Цей світ є для мене і я для світу,
що мое серце вагою пригнітив,
немов непритомний коханець.
Уся віддаюсь у безжурнім полоні,
хоч він несе смерть мені у долоні,
мені, найвірнішій з коханок.
Скарби різномікі, метеликів крила
кладе перед мене на мить, що наспіла,
аж знову розкине їх вітер.
Цілулу уста многоусті, жадані:
в обіймах, прошу, говори про кохання,
аж вічно засну я, мій світе.

Марія Павліковська-Яснохевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Krowy

(*Uśmiechnięci, obojętni i zdrowi*)

КОРОВИ

Усміхнені, байдужі і здорові
кружляєте довкола. Ремигає
так череда — вдоволені корови —
біля когось, хто на хресті вмирає...

Марія Павліковська-Яснохевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Fotografia

*(Gdy się miał szczęście,
które się nie trafia)*

ФОТО

Коли щастя я мала і доторк
твого тіла, і землю всю мала,
а лишилося тільки фото,
то — це мало, це — дуже мало...

Марія Павліковська-Ясножевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Gwiazdy spadające

(*Z twoich ramion widzę niebo drżące rozkoszą*)

ПАДУЧІ ЗОРИ

З рамен твоїх я бачу розкіш тремтячого неба...
Впала зірка. І друга, і третя. Епідемія у безодні!
Мов земля стала небом сьогодні
і зіркам перенестися треба.

Марія Павліковська-Ясножевська

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Kobieta-Ikar

(*Kobieta-Ikar leci dłużej,
bo jest lżejsza*)

ЖІНКА-IKAP

Жінка-Ікар летить довше,
бо легша.

Повітря її підіймає і, пірвана вгору вітрами,
підноситься без надії, усміхнена, мов гейша —
а потім падає важко униз,
МОВ КАМІНЬ.

Сілвія Плат

Sylvia Plath
Tulips
(The tulips are too excitable, it is winter here)

ТЮЛЬПАНИ

Тюльпани надто збудливі, тут — зима.
 Глянь, як біло довкола, як тихо, як засніжено.
 Вчуся спокою, лежачи тихенько, в самоті,
 Так як світло лежить на білих стінах, на ліжку, на руках.
 Я — ніхто; вибухи — не мое діло.
 Я віддала своє ім'я і одяг щоденний — медсестрам,
 Свій життєпис — анестезіологові, тіло — хірургам.

Мою голову підперли між подушкою і простирадлом,
 Як око між повіками, що не можуть зімкнутися.
 Чоловічок, дурний, мусить сприймати все.
 Медсестри ходять і ходять, не турбуочи,
 В білих чіпках, мов чайки, що летять з моря на сушу,
 Роблять щось там руками, кожна одна — така сама,
 Незмога сказати, скільки їх тут довкола.

Мое тіло для них — камінчик, піклуються ним, як вода
 Піклується камінцями, що по них пропливає,
 вигладжуючи їх ніжно,
 Несуть мені отупіння в близкучих своїх голках,
 несуть мені сон.

Я загубила себе, і бараж мій мені набрид —
 Моя лакована торба, мов чорна скринька на ліки,
 Мій чоловік і дитина усміхнені на родинному фото;
 Їх усмішки зачіпають мене за шкіру усміхненими
 гачками.

Вислизнуло усе — тридцятилітній вантажний човен —
 Вперто держуся за ім'я своє і адресу.
 Вичистили мене з усіх любих мені асоціацій.
 Гола, застрашена, на зеленій подушці з пластмаси,
 на візку,

Я бачила як зникають з овиду порцеляна, книжки,
скатертини.

— Все залила вода і покрила мене з головою.
Я — черниця тепер, не була ще такою чистою.

Квітів я не хотіла, я лиш хотіла лежати
З піднесеними вгору руками і бути зовсім порожньою.
Як вільно це, не уявляєш, як вільно —
Спокій такий великий, аж запаморочливий,
І нічого не вимагає, хіба ім'я на картці, тощо.
Ось так мертві доходять. Я уявляю,
Як замикаються їм уста, прийнявши таблетку причастя.

Тюльпани занадто червоні, від них боляче.
Крізь дарунковий папір я чула, як вони дихають
Легко, крізь повивання білі, мов страшне немовлятко.
Червоність їхня перекликається з моєю раною.
Вони — делікатні: здається, пливуть у повітрі,
Та мене придавили вагою язиків своїх кольорових:
Тузінь червоних важелів з олова мені на шию.

Раніш ніхто не пильнував мене. Тепер пильнують.
Тюльпани обертаються до мене і до вікна за мною,
Де раз на день світло поволі поширюється, поволі
звужується,
І я бачу себе: пласку, смішну, тінь паперової вирізки
Між оком сонця і очима тюльпанів —
Я ж не маю обличчя, я ж хотіла себе знеобличити.
Живі тюльпани забирають у мене кисень.

Поки вони не прийшли, повітря було спокійне:
Віддих за віддихом, туди і назад, без клопоту,
А ось тюльпани виповнили його, як гамір,
Тепер повітря вирує довкола них так, як річка
Вирує довкола потопленого, в червоній іржі, двигуна.
Вони концентрують увагу мою, яка досі
Вдовольнялась самою грайливістю без жодного
зобов'язання.

Стіни, здається мені, також уже стали теплішими.
Тюльпани повинні бути за гратами, мов небезпечні
тварини,
Вони відкриваються, немов рот якогось кота із Африки.
Я чую знов своє серце: воно відчиняється-замикається,
Червона миска його розцвітає любов'ю до мене.
Пробую пити воду — вона тепла й солона, мов море,
І походить з країни, що далека така, як здоров'я.

Сілвія Плат

Sylvia Plath
Sheep in fog
(The hills step off into whiteness)

ВІВЦІ У МРЯЦІ

Горби відступають у білість.
Люди чи зорі
Дивляться сумно: вони невдоволені мною.

За поїздом віддиху смуга.
О нешвидкий
Коню іржавого кольору,

Підкови, тужливі дзвоники —
Зранку чимраз то більше
Ранок чорнішає:

Квітка покинута.
В кістках моїх тиша.
Далекі поля серце мені розтоплюють.

Вони загрожують,
Що поведуть мене прямо в небо,
В небо без батька, без зір, у чорну воду.

Адрієнн Річ

Adrienne Rich
Boundary
(*What has happened here will do*)

ГРАНИЦЯ

Що сталось тут — це, далебі,
Розіб'є світ на частки дві:
Пів мені і пів тобі.
Це тут межа для розбиття,
Бо затісний узор життя,
Щоб умістились ти і я.
Який могутній волосок,
Що через нього долі крок
Веде у самоту думок —
Та цей же волос, злу на злість,
Двох протиріч єднав би зміст
І міг би бути, наче міст.

Адрієнн Річ

Adrienne Rich
The Middle Aged
(Their faces, safe as an interior)

ЛЮДИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Обличчя їх — безпечна обстановка
 Голландських кахлів, перських килимів,
 Де кошик фруктів, завжди повний, сяяв
 У безтурботнім світлі пополудня —
 Їх голоси, їх постаті в садочку,
 Як чай там ставили, чи підтинали зелень,
 Нас переслідували і смутили.
 Бо бути молодим — це означало
 Бувати-жити завжди в домі інших,
 Чий мир був наш лише з другої руки,
 Не нами створений і був він наш недовго.
 Не наш був звичай дому, і не наши
 Від сонця зблаклі голубі завіси,
 Ні згадка про різдвяне прийняття
 З-перед років — їх спомини усі
 Про власну владність, про буття підвладним,
 Ми куштували з заздрістю. Ласкаві,
 Вони дали б нам все. Ось кошик фруктів
 Для нас поставлений, і нагорі кімната
 Для нас лише. Та не могли нам дати
 Літ два десятки досвіду життя.
 Ніколи теж нічого не казали
 Про пляму на близкучій балюстраді,
 Про тріщину в вікні у кабінеті,
 Ні про листи, заховані в шухляді,
 Ключ від якої десь давно пропав.
 Все мали зрозуміти ми, вернувшись,
 Колись, в наш час: як мир здобуто цей,
 Скільки домов було і скільки недомовлень.

Адрієнн Річ

Adrienne Rich
Pieces

УЛАМКИ

1. Прорив

1. *Breakpoint*
(*The music of words*)

Музика слів
сприйнята як факт

Сходи що не вміщали нас удвох
роздолені в повітрі

Власне “я” заховане в урну
мов попіл

Любила тебе більше ніж ти міг сам
— ким би не був ти, любила —

І досі люблю але тільки
як одне із облич на вулиці

2. Причетність

*Relevance
(That erudition)*

Як станути віч-на-віч
тій ученості

Писали відповідь нам критики
питання були нашими

Рамена, груди
що прокидаються в холоді

І йогурту горня
опівдні з'їдене
без жодних вияснень

Книжки, що їх ми позичали
щоб прочитати думку один в одного

Гора видань дешевих
з обох боків каміну
і біля ліжка

Яка різниця
що ці книжки
з невисловного болю

як денне світло з тих годин

коли горить неон
на вежі страхувального будинку
всю ніч мов місяць

3. Спомин

*Memory
(Plugged-in to her body)*

Включений в неї
досяг завершення
та все без змін

Якщо не це, то що ж
сполуку спаює

Вся мудрість про любов
не має значення

Закохуємось на словах
а кінчимо в мовчазності
в її двозначності

Завжди кохаємо і кінчимо
бо в світі цім немає місця
тим бути чим ми мріяли

Чи ми як він казав
із того покоління що забуло
нальоту рев і блиски громовиці

і один одного

4. Час і місце

*Time and Place
(Liquid mist burning off)*

Пливкий туман згоряє
вздовж дороги

Плюскіт води
світло на стінах халупи

Сміття виносимо вранці
на вогку вулицю

Прокинувшись, завжди ті самі
старі становища
займає розум

новий день твориться
як чашка порцеляни

тверда, жовтавого кольору, що не розбивається
навіть у час наших подорожей

5. Відкриття

*Revelation
(This morning: read Simone Weil)*

Сьогодні вранці: читала Сімону Вейл
про втрату ласки

випила склянку води

згадала сон що розбудив мене:

хтось, кілька їх
вдерлись в мою кімнату
і хочуть вбити

я кличу ім'я твоє
ритм двох його складів
дзвенить крізь сон

знаю що надаремне
знаю
що спиш не чуючи

ім'я твоє викрикую
немов закляття

мов знак що його роблять

забобонні

єдині вірні цього світу

Адрієнн Річ

Adrienne Rich
Our Whole Life
(Our whole life a translation)

ВСЕ ЖИТТЯ НАШЕ

Все життя наше переклад
 з дозволеними вигадками

вузол брехонь
 що пожирає сам себе щоб розв'язатися

Слова перегризлі слова

значення спалені геть мов фарба
 під паяльною лампою

Всі оці мертві літери
 перекладені на мову гнобителя

Спробуй сказати лікареві де болить
 як цей алжирець
 що йшов із села палаючи

все тіло в хмарі болю
 для цього слів немає

хіба він сам

Марина Цветаєва

Марина Цветаева

Moim стихам, написаним так рано

Поезіям, написаним так рано,
Що я не знала ще, що я — поет,
Що сипались, мов бризки із фонтана,
Мов іскри із ракет,

Що вкралися, мов чортики уперті,
В святилище, де сон і фіміам,
Рядкам про справи молодості й смерті —
Нечитаним рядкам! —

Що здані на поталу магазинам,
(Де їх ніхто не рушить хоч би й раз!)
Моїм цим віршам, мов коштовним винам,
Настане власний час.

Марина Цвєтаєва

Марина Цветаева

Кто создан из камня, кто создан из глины

Той з каменя створений, інший — із глини,
А я — наче світло, сріблистя!
Я — зрада і зміна, на імення — Марина,
Я — піна із моря іскриста.

Хто створений з глини, хто створений з тіла —
тим гріб і надгробні тим плити.
Я — хрещена в купелі моря — злетіла
І в льоті постійно розбита.

Проб'ється крізь серце, крізь сіті зрадливі
Моє непокірне свавілля.
Мене — чи ти бачиш цих кучерів звиви? —
Земною не зробиш ти сіллю.

Кришуся об ваші гранітні коліна,
І з хвилею знов воскресаю!
Хай славиться піна, розсміяна піна!
Я піну високу вітаю!

Марина Цвєтаєва

Марина Цветаева
Как правая и левая рука

Твоя душа моїй душі близька —
Неначе права з лівою рука.

Ми стулені — блаженне це тепло! —
Неначе праве й ліве те крило.

Та вітер встане — й прірва пролягла
Від правого до лівого крила!

Марина Цветаева

Марина Цветаева
Если душа родилась крылатой

Якщо душа вродилась крилата —
Що їй хороми, і що їй хата!
Що Чингісхан їй — що крик Орди!
Маю я двох ворогів завжди,
Двох близнюків нерозривно злитих:
Голод голодних і ситість ситих!

Марина Цветаєва

Марина Цветаева
Я — страница твоему перу

Я — сторінка для твого пера.
Все прийму я. Я — сторінка біла.
Сторожу повік твого добра:
Я віддати все стократ хотіла б.

Я - село, я - чорний глиб, земля.
Ти - мій дощ, моя промінна спілість.
Ти - Господь, Господар мій, а я
Вся чорнозем - і паперу білість!

Марина Цвєтаєва

Марина Цветаева
Благодарю, о Господь

Дякую, Боже, за дар:
За Океан і за Сушу,
За тіла пристрасний жар,
І за безсмертну душу,

І за розпалену кров,
І за остуджену воду.
— Дякую і за любов,
Дякую і за погоду.

*Марина Цветаєва**Марина Цветаева**В лоб целовать — заботу стереть*

В чоло цілувати — турботу стерти.
В чоло цілую.

В очі цілувати — безсонність відняти.
В очі цілую.

В уста цілувати — водою пойти.
В уста цілую.

В чоло цілувати — пам'ять стерти.
В чоло цілую.

Марина Цветаєва

Марина Цветаева
Bom опять окно

Знову тут вікно,
Що за ним не сплять.
Може, п'ють вино,
Може, так сидять.
Може, стиск руки
Вчить когось кохати.
Є вікно таке
В кожній, друже, хаті.

Зустрічай, розлук
Крик — вікно у ніч!
Ламп яскравий лук,
Чи мигтіння свіч...
Теж нема й мені
Спокою в утомі:
Світло у вікні
І в моєму домі.

Друже, помолися за безсонний дім
Із вікном ясним!

Марина Цветаєва

Марина Цветаева

Кто спит по ночам? Никто не спит!

Хто спить по ночах? Ніхто не спить!
Дитя в колисці своїй кричить,
Старий чекає на смерті мить,
А хлопець милій щось шепотить,
В уста їй диші, в очі глядить.

Заснеш — чи ж знову проснешся тут?
Ще встигнем, встигнем навік заснуть!

А бистрий сторож йде з дому в дім,
Ліхтар рожевий блукає з ним,
І над подушкою серця стрибок
Скажено стукає, мов молоток:

Не спи! Кріпся! Кажу це всім!
А то — вічний сон! А то — вічний дім!

ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ ПОЗА ЗБІРКАМИ

Гюнтер Грас

Günter Grass
Kinderlied
(*Wer lacht hier, hat gelacht?*)

ДИТЯЧА ПІСЕНЬКА

Хто тут сміяєсь став?
Пора, щоб перестав!
Підозри час настав,
що сміх — не без підстав.

А чий це чути плач?
У нас ти більш не плач!
Хто плаче — той шукає
причин своїх невдач.

Хто тут тепер мовчить?
Донос мовчка провчить.
А цей, що ось кричить,
скриває в серці гайдь.

Кого ще вабить жарт?
Хто сів, мов грач до карт?
Тут гра — страшний азарт,
і грач життя не варт.

Вмирає хтось? Помер?
До чого він тепер?
Хоч без вини ця смерть —
даремно він умер.

Свєнія Дімер

Евгения Димер
Mое окно
(*В мое окно, как на мишень*)

МОЄ ВІКНО

В моє вікно, немов у ціль,
Спадає соняшний потік:
У ньому — човник серед хвиль —
Тінь літака, що ось утік.

Моє вікно — кіноекран,
А там горби і пишний сад,
І автостради звичний стан:
Рух авт весь день туди й назад.

Туман заслону розпростяг
Над містом, що у далині.
Прожила б так усе життя...
Та чи лиш світу, що в вікні?

Євгенія Димер

Евгения Димер
Старость
(*Бессмертных нет в подлунном мире*)

СТАРИСТЬ

Нема безсмертних в цьому світі,
Нема і вічно молодих.
Руйнує старість непривітна
Останні юності сліди.

Ось зморщок витиснула пряжу
Густу на шкірі, мов клеймо,
І прикура правду в вічі кажуть
Мені дзеркала і трюмо.

Паломниця вже на путі є,
До мене йде, не поспіша.
Кажу їй: знай, що не старіє,
Що молода моя душа.

Крістіна Россетті

Christina Rossetti
Remember
(Remember me when I am gone away)

ЗГАДАЙ МЕНЕ

Згадай мене, як відійду з життя
 у мовчазний, такий далекий край,
 — туди руки мені не простягай,
 звідкіль мені не буде вороття.

Згадай мене, як наше майбуття
 вже більш не плануватимеш, як рай;
 лише згадай — не радь і не картай —
 запізно повернутись з небуття.

Якщо б мене ти часом призабув,
 і згадував лиш часом — не журись,
 як темнота окутає колись

останній слід, де образ мій — мутний,
 волю, щоб ти в радості забув,
 ніж щоб ти згадував і був сумний.

Крістіна Россетті

Christina Rossetti

In an Artist's Studio

(One face looks out from all his canvasses)

В АТЕЛЬЄ ХУДОЖНИКА

Одне лице глядить з усіх полотен,
ця сама постать — то сидить, то йде:
а ось вона й сама, укрита, жде,
а в дзеркалі весь чар її істоти.

Чи королева вся у позолоті,
чи вквітчане дівчатко молоде,
свята чи ангел на картині, де
ця сама думка в цій же самій плоті.

Так він живе лицем тим день і ніч,
вона ж на нього дивиться ласково,
ясна, мов місяць, мов мигтіння свіч,

не зблідла від чекань, і не лукава,
така, як в час надії перших стріч,
така, якою снить його уява.

Крістіна Россетті

Christina Rossetti
Song
(*When I am dead, my dearest*)

ПІСНЯ

Коли помру, коханий,
сумних пісень не грай,
ні кипариса, ні троянд
над гробом не плекай.
Росистою травою
мені, коханий, будь.
Як схочеш, то пригадуй.
Як схочеш, то забудь.

Не бачитиму тіней,
не знатиму дощів,
не чутиму, як жайворон,
мов біль, несе свій спів.
У сутінках незмінних,
у сні без вороття
щасливий буде спогад,
щасливе забуття.

Валентина Сінкевич

Валентина Синкевич
Будильник. И злобно твердит циферблат

Будильник. І злобно твердить циферблат,
що ось у кімнаті — чверть сьомої.
Немає квітків поворотніх назад
у сни, вже тому, що чверть сьомої,
що час підійнявся. Біжить.

Усі йому услід. Ось вмикають мотор.
Але час має власну швидкість:
забувається мислей складний узор
і розмов уривається нитка,
як лиш вранці вмикають мотор.

А десь понад часом — хмари
і — хоч поруч мотор утіка —
у бруньках десь — весняні чари —
і спокійно пливе ріка —
несвідомі, що час спішить.

Валентина Сінкевич

Валентина Синкевич
Бледными влажными утрами

Блідими вогкими ранками,
коли світить непевне сонце
і в очах причаїлася ніч —
із далекого синього моря
золота припливає рибка,
щоб упасти
у сухий і шорсткий пісок.

Тоді не знайти
темноти й м'якості ночі;
утікають з землі
сни, що поруч лежали тут.
І ось жінка встає,
і виходить за двері,
щоб упасти
у сухий і шорсткий пісок —
в наступаючий день.

Валентина Сінкевич

Валентина Сінкевич
Мэрилин Монро
(Лімузины. Бінокли. Ложи)

МЕРІЛІН МОНРО

Лімузини. Біноклі. Ложі.
Золотистого кучера звихр.
Якщо ночі на ночі не схожі —
як лишитися серед живих?

Тут усмішка прикрила рану —
тут же рана в усмішці реклам.
Це ось яблуко просто з екрану
брав мільйоннокий Адам.

Впивалися лінзи в тіло,
і тіло впивалося в них:
кидалось, дрижало, летіло...
Як лишитися серед живих?

Валентина Сінкевич

Валентина Сінкевич
Філадельфія
(Прямо с неба свисают стены)

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ

Просто з неба звисають стіни,
дерева всі зійшлись до ріки.
Простягнута жестом гостинним
бронза Вільяма Пенна руки.

Місто повне безладдям раннім.
Дня нового зростає рух,
і моторів важкі зітхання
ударяють мені до вух.

Перший прапор по небі креслить,
Френклін в кріслі глядить на цю гру...
Я у місті цьому воскресла,
я у місті цьому помру.

Віслава Шимборська

Wislawa Szymborska
Niektórzy lubią poezję
(*Niektórzy*)

ДЕХТО ЛЮБИТЬ ПОЕЗІЮ

Дехто —
тобто не всі.
Навіть не більшість всіх, але меншість.
Не рахуючи шкіл, де є примус,
і поетів,
тих осіб — хіба дві на тисячу.

Любллять —
але можна любити також розсіл з макароном,
компліменти, блакитний колір,
старий шалик,
власну впертість,
можна любити гладити свого пса.

Поезію —
тільки що таке власне поезія.
Не одна відповідь
впала на це питання, непевна.
А я не знаю, не знаю і тримаюся того,
як поруччя рятунку.

Віслава Шимборська

Wislawa Szymborska
Pożegnanie widoku
(Nie mam żalu do wiosny)

ПРОЩАННЯ З КРАЄВИДОМ

Не маю жалю до весни,
 що знов настала.
 Не обвинувачую її в тому,
 що виконує свої обов'язки,
 як щороку.

Розумію, що смуток мій
 не зупинить зелені.
 Стебло, як завагається,
 то хіба лиш на вітрі.

Не завдає мені болю,
 що вільхи над водою
 знову можуть шуміти.

Приймаю до відома,
 що — так, якби ти ще жив —
 берег озера
 такий же гарний, як був.

Не маю урази
 до краєвиду за вид
 на сонцем залиту затоку.

Умію навіть собі уявити,
 що якісь не ми
 сидять в цю хвилину
 на поваленому пні берези.

Шаную їх право
 на шепіт, і сміх,
 і щасливе мовчання.

Я певна навіть,
що їх в'яже любов,
і що він держить її
в живих обіймах.

Шелестить в шуварах
щось нове, птиче,
бажаю їм щиро,
щоб почули.

Не вимагаю змін
від прибережних хвиль,
швидких або лінивих,
та мені не підвладних.

Нічого не вимагаю
від долини під лісом,
що раз смарагдова,
раз шафірова,
раз чорна.

На одне не погоджуєсь:
на свій поворот.
Привілей присутності —
резигнью із нього.

Пережила я тебе
на те тільки,
щоб думати здалеку.

Віслава Шимборська

Wisława Szymborska
Monolog dla Kasandry
(To ja, Kasandra).

МОНОЛОГ ДЛЯ КАСАНДРИ

То я, Касандра.

А це — мое місто під попелом.

А це — моя палиця і стрічки пророчі.

А це — моя голова повна сумнівів.

Справді, я тріумфую.

Моя правда відлунням вдарила в небо.

Тільки ті пророки, яким не вірять,
мають такі можливості.

Тільки ті, що погано взялися за справи,
і все могло статись так швидко,
немов їх зовсім не було.

Пригадую тепер виразно,
як люди, побачивши мене, замовкали в півслова.

Сміх уривався.

Розпліталися руки.

Діти бігли до матері.

Не знала навіть їх імен проминальних.

А та пісня про зелений листок —
ніхто не кінчив її при мені.

Я любила їх.

Але любила їх звисока.

Понад життям.

З майбутнього. Де завжди порожньо
і звідки нічого легшого, як побачити смерть.

Жалкую, що мій голос був твердий.

Гляньте на себе з зір — я кликала —
гляньте на себе з зір.

Чули й опускали очі.

Жили в житті.
Підшліті великим вітром.
Приречені.
Від народження у прощальних тілах.
Але була в них якась волога надія,
промінчик насычений власним мигтінням.
Вони знали, що таке — хвилина,
ох, хоч би одна, яканебудь,
заки —

Вийшло по моєму.
Тільки що з того нема висновку.
А це ось — моя сукня, вогнем засмалена.
А це — мое пророче поламане причандалля.
А це — мое викривлене обличчя.
Обличчя, яке не знало, що могло бути прекрасним.

Віслава Шимборська

Wislawa Szymborska
Dworzec
(Nieprzyjazd moj do miasta N.)

ВОКЗАЛ

Мій неприїзд до міста N.
 відбувся точно.

Ти був попереджений
 невисланим листом.

Ти встиг не прийти
 на передбачений час.

Поїзд в'їхав на третій перон.
 Вийшло багато людей.

В натовпі до виходу непомітна була
 відсутність моєї особи.

Кілька жінок спішно
 заступили мене
 в тому поспіху.

До одної підбіг
 хтось мені незнайомий,
 але вона пізнала його
 умлівіч.

Обоє обмінялися
 не нашим поцілунком,
 і в цей час загубилася
 не моя валізка.

Вокзал у місті N.
 добре склав іспит
 з об'єктивного існування.

Цілість станула на своє місце.
Частинки рухались
по визначених рейках.

Відбулася навіть
домовлена зустріч.

Поза засягом
нашої присутності.

У втраченому раю
правдоподібності.

Деінде.
Деінде.
Як дзвенять ці слівця.

Віслава Шимборська

Wisława Szymborska

*Śmiech**(Dziewczynka, która była)***СМІХ**

Дівчинка, якою я була —
знаю її, очевидно.
В мене є кілька фотографій
з короткого її життя.
Відчуваю веселе співчуття
для пари віршників.
Пам'ятаю кілька подій.

Але,
щоб той, хто зі мною тут,
засміявся й обняв мене,
згадую одну лиш історію:
любов дитячу
тієї малої негарної.

Розповідаю,
як кохалася у студентові,
тобто хотіла,
щоб він подивився на неї.

Розповідаю,
як вибігла йому назустріч
з перев'язкою на здоровій голові,
щоб, ох, хоч запитав,
що сталося.

Смішна малá.
Звідки могла знати,
що навіть із розпачу — користь,
якщо щасливим випадком
живеш довше.

Дала б я їй на тістечко.
Дала б і на кіно.
Іди собі, не маю часу.

Адже бачиш,
що світло погашене.
Хіба розумієш,
що замкнені двері.
Не шарпай клямки —
той, хто засміявся,
хто мене обійняв,
це — не твій студент.

Найкраще, якби ти вернулася
туди, звідки прийшла.
Нічого я тобі не винна,
звичайна жінка,
яка знає тільки,
коли
зрадити чужий секрет.

Не дивись так на нас
тими своїми очима,
занадто відкритими,
як очі померлих.

Віслава Шимборська

Wisława Szymborska
Czwarta nad ranem
(*Godzina z nocą na dzień*).

ЧЕТВЕРТА НАД РАНКОМ

Година з ночі на день.

Година з боку на бік.

Година для тридцятирічних.

Година, що тікає, коли піЮТЬ півні.

Година, коли земля нас відрікається.

Година, коли віє від вигаслих зір.

Година а-чи-після-нас-нічого-не-залишиться.

Година порожня.

Глуха, непорочна.

Дно усіх інших годин.

Нікому не є добре о четвертій над ранком.

Якщо мурашкам добре о четвертій над ранком
— гратулюймо мурашкам. І нехай прийде п'ята,
якщо маємо жити далі.

**ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЙ
МАРТИ ТАРНАВСЬКОЇ**

на англійську, польську, португальську,
російську, румунську і французьку

Переклади на англійську:

Марта Тарнавська

Читаючи Лесине листування
(Великий Ра, я теж тобі молюсь)*READING THROUGH
LESLIA'S CORRESPONDENCE*

"...I want to go to Egypt on a pilgrimage to the Egyptian Sun—it is not without reason that such huge temples had once been built in its honor—surely, it has colossal power, and what is some microscopic germ compared with His Majesty?..."

(From a letter of Lesia Ukrainska to N.K. Kibalchich, September 15-18, 1909)

Great Ra, I also pray to you,
and wish that you be working wonders,
that by the grace of your miraculous warmth
you could restore the health of the unhealed.
Oh, do take pity on the children just conceived,
and grant them life, as great as our world.

Black print with magic is endowed:
of long ago a drama it revived:
man lives his life anew, and as he suffers,
loves, produces art—there's growing hope
that rays of sun will kill the germ of evil.

The curtain of eternity had dropped long since,
long since has faded the finale's tragic echo,
but I—I pray to the Egyptian sun.

Translated from Ukrainian by Anatole Bilenko

Марта Тарнавська
Das ewig Weibliche
(Я - земля)

DAS EWIG WEIBLICHE

I am the earth—
full of blessings,
generous with my riches.
My warmth is life-giving.
Draw up from it,
like healing water,
manhood, strength, the joy of life.

I am the earth.
You are thirsty: I will quench your thirst.
You are hungry: I will feed you.
You are lonely: I will warm you with the warmth of my body.

I am the earth.
My life-giving warmth
is not my own—
it's borrowed:
I am a captive of the sun,
I am saturated with it,
I share its riches.

I am the earth.
Without the sun, however,
I am but a dead stone,
a moon extinguished,
ashes of desire
that can no longer be impregnated with new life.

I am the earth.
My warmth is life-giving.
I am generous.

But do not deprive me of my sun.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська

Залицяння

(Сміялась я: ти - іскра електрична)

A FLIRTATION

I laugh: you are but an electric spark,
 you are a sudden burst of a straw fire:
 your warmth will not warm the homeless.
 My laughter is frivolous and young:
 an echo of long forgotten tunes.

A playful sunbeam in a dungeon's darkness:
 is it a messenger from fairyland?
 is it a ticket for a sunward journey?
 And yet the eyes light up with sudden hope,
 and the body feels a joyful tremor.

I laugh: for you are but a magic flirt,
 a wind-blown power calling to the sea:
 and there is danger in your tempting whirlpool.

My ship is not a sailboat moved by wind—
 but to be out of the cabin's stuffy air!
 Oh, what a joy to stand there on the deck
 with playful wind-blown hair!

I laugh: my laughter, frivolous and young,
 revived by you from ancient sheets of music.

Quite innocent—this play, this little flame of feeling.
 But won't, indeed, this small electric spark,
 this sudden burst, this fire made of straw,
 this joyful wind
 put all my world ablaze?

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська

(Чи ѿ ти ішов крізь ніч?
Вона така, як море)

Did you, too, have this night?

It is a mighty ocean:

a flood of boundless solitude extreme;
humility has stilled your proud commotion—
a knowledge newly found which killed your youthful dream.

You bring into this night the burden of your quests:
a longing like the growing evening shade.
There's no one here to help with your requests,
the hand you see outstretched is not to give you aid.

Your lamp of hope burnt out, your fond illusions butchered
—you've lost the joy of miracles sublime—
without an S.O.S. you face the truth—the future,
which is no more than death.

You're driven on by time.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська
Американський триптих
Третє відкриття Америки
 3. Синтез
(Бібліотекар, професор права)

*AN AMERICAN TRIPTYCH
 THE THIRD DISCOVERY OF AMERICA
 3. SYNTHESIS*

Librarian, professor of law
 and director of the largest law library in the world,
 today my friend Morris
 is at the pinnacle of his career.

Sipping wine in the faculty club
 Morris says: "You know,
 I just got a letter yesterday,
 a temptation: to establish
 a library research center
 at a new university
 on the outskirts of Jerusalem..."

"For this you would consider
 leaving your security, your well-being, your career?
 The books you're planning?
 The monographs already on the way?"

"For my position here," says Morris,
 "there is an endless line of candidates...
 But over there volunteers are scarce
 and I have no competitors..."
 He smiles: "They said, I would build there
 an arsenal of liberal thought
 to hold the equilibrium
 between our totalitarian factions...
 There is need and funds are available,
 but the plan cannot be realized
 unless real live people come forward,

men with heart and soul
who would be willing to bring in as a sacrifice
the experience they have gained in the wide world..."

Says Morris: "I've observed at first hand
how difficult it is to build a new society
on foundations that are thousands of years old.
Healthy hands and healthy thought are needed,
knowledge and intellect of the best specialists available..."

"You will go? You've decided already?
But your roots are right here, in New York.
Is this not, after all, your own country?"

"I am a New Yorker all the way back to my grandfather
and I'm sure to come back here eventually
to live out my old age here in Brooklyn.
But remember, I am a descendant
of that ageless, that ancient culture,
that united us all in diaspora,
that fed infants together with mother's milk
the dream about the promised land of Canaan.
I have a debt to history on my shoulders
and I have to pay it back with honor."

Sipping wine in the faculty club
we sat long into the hours of night
and I saw through the windows
in the city's darkness
a mirage born along the Dnipro—
the ageless gold-covered cupolas
of my own far-away Jerusalem.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська

Травелог

7. *Vae victis*

(*Торкнись заліза цих старих гармат*)

VAE VICTIS

Touch the iron of these ancient canons:
they have a bearing also on your fate.
Here monuments of glory talk to tourists
with a smile of irony and contempt:
all those defeated have no place whatever:
they are wiped out with blood and dirt
from history, from human memory...
Is it forever?

Look around you now:

the battlefield is covered with golden wheat,
the harvest's bounty ripening around
Poltava town fed by those fertile fields.
A living triumph of the last empire—
Twentieth century's anachronism.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська

Травелог

7. *Vae victis*

(*Торкнись заліза цих старих гармат*)

VAE VICTIS

Touch the iron of the old canons:
They've had impact on your life.
The monuments to glory speak
With pride and an ironic smile:
The defeated have no place here.
They were erased with blood and mud
From history and from memory...
But for all times?

Look around:
The battlefield is covered with golden wheat.
Here ripens a twentieth century anachronism,
The last of the empires—
Fed by the harvest of Poltava.

Translated from Ukrainian
by Virlana Tkacz and Wanda Phipps

Марта Тарнавська

В житті моєму теж був Бабин Яр

IN MY LIFE, TOO, THERE WAS A BABYN IAR

In my life, too, there was a Babyn Iar:
 they came in rows of eight along the street—
 men, women, children, young and old—
 and overhead—a most peculiar sound:
 one hundred grievances, a stifled cry.

A grey-haired man stood tall
 his shirt untied,
 his head raised high he walked ahead in front.
 That's Goldberg, our neighbor, we all know him.
 He's not a rabbi, only a physician.
 He's a musician, too, and loves philosophy.
 In normal times he used to save men's lives,
 but now he's bound to save man's dignity.

Surrounded by a forest of bayonettes,
 by a convoy of well-scrubbed young men,
 helmets and polished boots reflecting the sun.
 Do these boys also read Goethe?
 Do they listen to "Tannhäuser" and "Isolde"?
 Are there musicians and philosophers among them?

I am twelve. Mother tears me away from the window.
 She presses her fist to her teeth;
 blood from her fingers makes her face smudgy.
 They put me in bed. I am feverish.
 I imagine traces of broken skulls on the wall.

Only father's not here. He's in hiding
 in some strange village, in stacks of hay,
 to wait out this night which descended during daylight hours.
 He's not alone. He's with Goldberg, our neighbor,—
 the physician-philosopher-musician's son.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська
Шотландія
(*Біле каміння серед рожевого вересу*)

SCOTLAND

White stones among pink heather.
Blackheaded sheep
with little black feet clinging to wild hills.
A pastoral symphony: silence and solitude.
The MacDonalds were pacified long ago:
only a ballad remembers the massacre at Glen Cove.
The Loch Ness monster did not frighten away
the foe who won at Culloden,
and the myth of the king's second coming
was lost in the thick mists of Skye.
The present MacLeods and Campbells
dress up in their best kilts
to sell their tartan to visiting tourists:
they eat haggis to the accompaniment of a poem by Burns
and bagpipes have turned into a nightclub act.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська
Веселка
(*Соняшно. Мию авто*)

A RAINBOW

I'm washing my car on a sunny day.
The green brush of my garden hose
paints a colorful rainbow.
I look at it, lovingly.
Is a home-made rainbow
any less real
than the one in the sky after rain?
Silly old optimist.
Illusion—no matter how much you praise it—
remains but an illusion.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська
Веселка
(*Соняшно. Мию авто*)

RAINBOW

The sun's out. I wash the car.
My green garden hose
creates a rainbow.
I adore it.
Is my home-made rainbow
any less real than the one
in the sky after it rains?
How naive!
An illusion—no matter how you praise it—
is nothing more than an illusion.

Translated from Ukrainian
by Virlana Tkacz and Wanda Phipps.

Марта Тарнавська
Чорний кіт
(Чорний кіт перебіг дорогу)

A BLACK CAT

A black cat crossed my path.
Not a Baudelairean cat guarding cosmic mystery in his green eyes.
Not an ingratiating kitten in search of stroking fingers.
A wild black cat burst from the jungle of unconsciousness.
It frightens and tempts me into an abyss,
like a prophecy of folk superstition.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська

Перше травня

(Радіоактивна хмара над Києвом)

MAY DAY

There's a radioactive cloud over Kyiv—
and a parade on Khreshchatyk street.

It's your holiday, workers.
Enjoy, be happy.
Man's welfare—our proud motto:
Soviets are in power.

There's a radioactive cloud over Kyiv—
and a parade on Khreshchatyk street.

The reactor blew up in Chornobyl,
and the earth is burning.
This fire cannot be put out by water.
The asphalt's a boiling quagmire.

But on Khreshchatyk street in Kyiv
girls in national costume
dance the hopak.

Europe's at the mercy of winds.
The Geiger counters are ominous.
Dnipro's waters are poisoned.

But Kyiv is dressed in red flags,
and the Kyivites are in the streets—
it's May Day!

Iodine is given to Polish children,
Rumanians are told to stay indoors.

There's a radioactive cloud over Kyiv—
and a parade on Khreshchatyk street.

Cesium and strontium in the air—
a shadow of Hiroshima over Chornobyl.

But Kyiv today is a circus,
because on Khreshchatyk street
there is a May Day parade.

Physicians are helpless.
Radiologists gain new experience.
Victims are isolated in hospitals.

Orchestras play marching music,
and Kyivites, ignorant in their bliss,
step up on their road to hell.

The ancient town of Chornobyl
is left empty, and thousands are homeless.
Will the people of Prypiat ever go home again?

But Kyiv has gone insane:
there is joy in the streets, not mourning.
Dance of death of those doped up, betrayed,
dance of death of the working masses—
the May Day parade.

Translated from Ukrainian by the author.

Марта Тарнавська
Лист до Pio
(*Bipo, чи чуєш в далекому Pio?*)

A LETTER TO RIO

*...A clown points to a globe with his finger
—and we are not there...*
Vira Vovk

*Bliss was it in that dawn to be alive,
but to be young was very heaven.*
William Wordsworth

Do you hear, Vira, in far off Rio?
We're here! We've arrived on the globe!
Like a meteor of surprise for the world,
to a welcome of fear and prejudice.
The scale of values is changing:
enemies appear to be potential allies,
and old friends prove to be egotistical hypocrites
who wish to keep for themselves a monopoly on freedom.
But we're here, and we're here to stay!

My posture today is poised with a new dignity,
I smile frequently while reading the world's papers.
We came out onto the arena with a raised head
and we were, finally, noticed.
What happiness to be alive to see this miracle,
when the dream of doomed generations becomes a daily reality,
when no longer the blood of revolutionaries,
but the reasonable intellect of statesmen,
not the fury of destroyers, but the steady toil of reformers
are building a real tomorrow.
We're here. And we're here to stay.
We shall not be denied any longer.
Let's raise our champagne glasses, Vira,
to our future. Cheers!

Translated from Ukrainian by the author.

Переклади на польську:

Марта Тарнавська
Автопсихотерапія
(На серце падає знайомий дощ)

AUTOPSYCHOTERAPIA

Die Einsamkeit ist wie ein Regen
Rainer Maria Rilke

Na serce pada zwyczajny mi deszcz,
rozmywa słodką mego szczęścia grudkę.
Jak znaleźć znów pielgrzymi szlak do miejsc,
gdzie radość, jak komunia, zbyt krótka.

Modlitwy nie ma, coby zmyła ból.
Czy miłość jest fata morganą tylko?
Pragnienie moje, gorzkie niczym sól,
zagasi winem swej poezji Rilke.

Tłumaczyła z ukraińskiego
Regina A. Gorzkowska

Марта Тарнавська

Травелог

7. *Vae victis*

(*Торкнись заліза цих старих гармат*)

VAE VICTIS

Dotknij żelaza starożytnych armat:
one i twoją odmienią dolę.

Tutaj pomniki sławy przemawiają
uśmiezkiem ironii i pogardy:
dla zwyciężonych nie ma miejsca.
Wymazują ich krwią i błotem
z historii kart, z ludzkiej pamięci...
Czyżby na wieki wieków?

Spójrz wokół:
na polu bitwy — złote pszenne łany,
dostale szczodrym urodzajem —
dosyty Poltawskiej Ziemi.
Żywego triumf ostatniego imperium —
anachronizmem dwudziestego wieku.

Połtawa, 15 lipca 1974.

Tłumaczyła z ukraińskiego
Regina A. Gorzkowska

Марта Тарнавська
Чорний кіт
(Чорний кіт перебіг дорогу)

CZARNY KOT

Czarny kot przebiegł drogę.
Nie Baudelairowski to kot
z kosmicznym sekretem w zielonych ślepiach,
nie przymilny koteczek w poszukiwaniu cielesnych uciech.
Czarny dziki kot wyskoczył na drogę
z chaszczów podświadomości —
przeraża i pociąga w przepaść
niczym zaklęcie prastarego zabobonu.

Tłumaczyła z ukraińskiego
Regina A. Gorzkowska

Марта Тарнавська
Веселка
(Соняшно. *Мию авто*)

TĘCZA

W słoneczny dzień myję auto.
Pędzel ogrodowego węża
maluje barwną tęczę.
Jest prześliczna!
Czy moja samorodna tęcza
jest mniej realna niż ta,
co po deszczu wykwitła na niebie?

Jakżeś naiwna, optymistko!
Ułuda — jakby ja nie chwalić —
pozostaje ułudą.

Tłumaczyła z ukraińskiego
Regina A. Gorzkowska

Переклади на португальську:

Марта Тарнавська
Memento
(Складаєш задуми і плани)

MEMENTO

Escondes projetos e planos
no baú de vindouros bens;
tal cauteloso avaro
ao banco leva vintens.

Mas ei-la para a viagem —
bagagem do teu lazer:
junto à soleira jazem
os sonhos a viver.

Embora! com alma em bonança,
que o tempoarma traição:
veloz, o destino avança
e estende a mão.

Tradução do Ucraniano
de Wira Wowk.

Марта Тарнавська

В житті моєму теж був Бабин Яр

HAVIA BABYN YAR EM MINHA VIDA

Havia Babyn Yar em minha vida:
 Sequiam em colunas pelas ruas —
 avós, esposos, filhos e mulheres —
 acima deles um rumor estranho
 como gemer de dolorosas qeixas
 o sufocado choro na garganta.

Um homem de grisalha cabeleira
 altivo, de camisa aberta, à frente
 com a cabeça erguida cominhava:
 um conhecido, Goldberg, o vizinho.
 Não era rabi, médico somente,
 um pensador, também um musicista.
 Salvar as vidas era seu empenho,
 salvar a dignidade — sua sina.

Em torno — baionetas e espingardas,
 escolta de rapazes omproados:
 brilhavam elmos como para festa,
 polidas botas ofuscando o sol.
 Será que aqueles jovens liam Goethe,
 ouviam o “Tannhäuser” e o “Tristão”?
 Eram também filósofos e artistas?

Eu tenho doze anos. Da janela
 a mãe me tira à força, cerrta o punho
 e aperta os dentes sobre a mão fechada:
 o sangue escorre, colorindo o rosto.
 Eu tenho febre. Deitam-me na cama.
 E na parede surge uma caveira...

O pai está ausente. No celeiro
sob um montão de feno, numa aldeia
aguarda o fim da noite em pleno dia.
Mas não está sozinho. Junto dele
esconde-se o vizinho Goldberg, filho
do pensador amigo e musicista.

Tradução do Ucraniano
de Wira Wowk

Переклади на російську:

Марта Тарнавська

*В житті моєму теж був Бабин Яр****В МОЕЙ СУДЬБЕ БЫЛ ТОЖЕ БАБИЙ ЯР***

В моей судьбе был тоже Бабий Яр:
Шли улицею города по восемь
мужчины, женщины и дети.
Над ними несся странный гул,
как стон, как сотни жалоб,
как сжатый в горле дикий плач.

Шел впереди седоволосый муж
высокий, в расстегнувшейся рубахе,
с высоко поднятою головой.
Он наш знакомый, Гольдберг, наш сосед.
Он не раввин, — он только лекарь,
философ он и музыкант,
когда-то спасший много жизней —
свое достоинство спасает он теперь.

Кругом, как лес — штыки, винтовки,
конвой из педантичных молодцов.
Горят на солнце шлемы их, как в праздник,
и блещет чернота начищенных сапог.
Неужто парни эти тоже любят Гёте
и слушают “Тангейзера”, “Изольду”?
Философы и музыканты есть среди них?

Двенадцать мне. И от окна
меня насилиu оттащила мама.
Она кусает свой кулак
и на лице ее кровавый след от пальцев.
Меня кладут в постель. В бреду
мерещится в стене разбитый череп.

И только нет отца. В чужом селе,
зарывшись в сено прячется,
пережидая ночь, что наступила днем.
Он не один. С ним наш сосед, наш Гольдберг,
врача, философа и музыканта сын.

Перевод с украинского
Валентини Синкевич

Марта Тарнавська

В житті моєму теж був Бабин Яр

И У МЕНЯ БЫЛ В ЖИЗНИ БАБИЙ ЯР

И у меня был в жизни Бабий Яр:
По улице они брели по восемь,
И старики, и женщины, и дети,
И плыл над ними словно странный гул:
Стон сотен жалоб и скулящих всхлипов,
И сдавленная в горле боль рыданья.

И спереди — седоволосый муж,
Високий, в незастегнутой рубашке,
С закинутою гордо головою.
Он наш знакомый, Гольдберг, наш сосед.
Нет, он не рабби, только врач. А в жизни
Философом он был и музыкантом.

Кругом, как лес, штыки, штыки винтовок —
Конвой из педантичных молодцов.
Горят на солнце шлемы, как на праздник,
И сапоги начищенно блестят.
Что эти парни — тоже любят Гете
И слушают “Тристана и Изольду”?
Кто среди них філософ? Музикант?

А мне двенадцать лет. И от окошка
Меня с трудом оттаскивает мать.
Она кулак зубами закусила,
И кровь течет по пальцам и лицу.
Меня кладут в постель. Я в лихорадке:
Я вижу на стене разбитый череп.

Отец теперь не с нами. Он далеко:
В чужом селе, зарыт в соломе, в риге —
Пережидает ночь, что днем настала.
Он не один. С ним Гольдберг, сын соседа,
Философа, врача и музыканта...

Перевод с украинского
Игоря Качуровского

Марта Тарнавська

В житті моєму теж був Бабин Яр

В МОЕЙ СУДЬБЕ БЫЛ ТОЖЕ БАБИЙ ЯР

В моей судьбе был тоже Бабий яр:

от городских окраин

по улице колонна шла —

мужчины, женщины и дети.

Над ними несся странный гул:

как стоны сотен жалоб,

как стенанья,

как сдавленный

в груди и горле

дикий плач.

А впереди седоволосый человек —

в рубашке нараспашку,

с поднятой к небу головой.

Приятель наш, сосед,

любитель музыки и философских истин,

врач Гольдберг,

он даже был не раввин.

(Спасал чужие жизни,

теперь достоинство обязан защищать).

Вокруг лишь лес штыков на ружьях —

конвой из педантичных молодцов.

Сверкают каски, как на праздник,

и черный блеск от чищенных сапог.

И эти молодцы читали Гете?

И слушали “Тангейзера”, “Изольду”?

И есть среди них философ-музыкант?

Двенадцать лет мне.

От окна насилиu отрывает мама.

Кулак зажат в ее зубах

и отпечатки крови

на лице от пальцев.

Меня ведут в постель.

В гарячке на стене

мерещится разбитый череп.

И рядом нет отца.
Он прячется в чужом селе,
зарытый в сено, пережидая ночь,
что превратилась в день.
Он не один,
с ним Гольдберг,
наш сосед —
сын доктора, философа и музыканта...

Перевод с украинского
Игоря Михалевича-Каплана

Марта Тарнавська

В житті моєму теж був Бабин Яр

БАБИЙ ЯР И В ЖИЗНИ БЫЛ МОЕЙ

Да, Бабий Яр и в жизни был моей,
Когда брели они по восемь в ряд —
Деды, мужчины, женщины и дети,
Над ними проносился острашный гул:
Как будто стон из жалоб и обид,
Как сдавленный в гортани дикий плач.
А впереди седоволосый муж —
Высокий и в сорочке наропашку,
И с поднятою гордо головой —
Наш добрый доктор Гольдберг, наш сосед.
Он не был рабби — только лишь целитель.
Ну, а еще философ, музыкант.
Всю жизнь спасал он лишь чужие жизни —
Пришлось и их достоинство спасать...
Блестят штыки стальные на винтовках —
Конвой из педантичных молодцов.
Сияют грозно каски, будто в праздник,
Слепит и блеск надраенных сапог.
Неужто “молодцы” читали Гете
И слушали “Тангейзера” с “Изольдой”?
Быть может, музыканти среди них?...
А мне двенадцать лет, и от окна
Меня и мать не оторвет насилино.
Она зубами стиснула пять пальцев,
И кровь измазала ее лицо.
Меня кладут в постель, и я в гарячке.
Мне видится в стене разбитый череп.
И нет отца — он прячется в овине
В чужом селе. Зарылся в сено. Скрылся, среди дня.
Он не один — с ним и сосед наш Гольдберг —
Сын лекаря, философа и музыканта.

Перевод с украинского

Семена Вигучина

Марта Тарнавська
 Травелог
 5. Буря
(Від хмар, що грозою нависли)

БУРЯ

От туч, что грозою нависли,
 укройся в старинном Рынке.
 Там, в средневековом подъезде
 слушай, как дождь по камню
 выстукивает марш похоронный.
 Это плачет каменный город.
 Спрячься в старинном подъезде
 от бурь и от молний,
 чтоб сердце, сраженное громом,
 надвое не роскололось.
 Ты слышишь металла скрежет?
 Это плачут железные двери,
 словно зубы стиснуты болью.
 У двери старый львовянин
 (будто сошел с портрета
 седобородый Корнякт)
 башней вперился в небо.

И вот меж тучами видишь —
 плывет от Высокого Замка
 маленький ломтик лазури.
 И веришь, что будет солнце.

Перевод с украинского
 Валентини Синкевич

Марта Тарнавська
Травелог
5. Буря
(Від хмар, що грозою нависли)

БУРЯ

От туч, что грозою нависли,
спрячься на площади Рынок
в средневековом подъезде
и слушай, как дождь по булыжнику
бьет похоронный марш:
это плачет каменный город.
Затаись под аркой старинной
от молнии и от бури,
чтобы сердце, сраженное громом,
надвое не раскололось.
Слышишь скрежет железа,
дверей кованых скрипы
словно стиснуты зубы от боли?
В проеме — старый львовянин
(будто сошел с портрета
седобородый Корнякт)
башнею целился в небо.
И правда: меж туч,
плывущих с Высокого Замка,
видишь клочек синевы.
И веришь, в ожидании солнца.

Перевод с украинского
Игоря Михалевича-Каплана

Марта Тарнавська

До самоти

(Я вернуся... Не довго нам бути в розстанні)

B ОДИНОЧЕСТВЕ

Я к тебе возвращусь, быть недолго разлуке,
от сомнений, блужданий приду к тебе снова.
Час настанет — сама протяну к тебе руки,
ты меня не зови, я вернусь и без зова.

Буду снова в пути, в суете, в злоключеньях,
куда вечно зовет меня нрав непокорный,
но ты трижды прощаешь мое отреченье
и меня ожидаешь с надеждой упорной.

Сколько раз убегаю я к шумным долинам,
но к тебе прихожу, как к воде и как хлебу.
Упрекать ты не станешь ни словом единственным,
а протянешь мне край золотистого неба.

Перевод с украинского
Нори Файнберг

Марта Тарнавська

(Є в мене життерадісне звіря)

Живет во мне веселый сильный зверь,
он ластится, он радуется солнцу.
Когда он сыт, когда теплом согрет,
тогда играет он и прыгает, ревзится,
горячей кровью согревая мышцы.
Но лишь уходит день, темнеет небо,
тоскует он, и черный холод ночи
гнетет его, пугая немотою.
Ему в объятьях чьих-то теплых надо
согреться от любви другого сердца,
чтоб ночь прожить до утреннего солнца.

Живет во мне непобедимый дух,
посол он силы, сотворивший мир.
И он меня зовет к невидимым просторам,
где ночь царит, где вечен черный холод.
Стремится он войти в Театр Знанья
и за входной билет заплатит счастьем,
заглянет он за занавес мечты,
чтоб неприкрашенной увидеть правду,
познать беспомощность людей, их обреченность.
И этот гордый, неуемный дух
зовет меня идти, пусть одиноко,
в космическую ночь.

Перевод с украинского
Нори Файнберг

Марта Тарнавська
Автопсихотерапія
(На сердце падає знайомий дощ)

АВТОПСИХОТЕРАПИЯ

Die Einsamkeit ist wie ein Regen
Rainer Maria Rilke

На сердце падает знакомый дождь
и топит сладкие кусочки счастья.
Как распознать дорогу райских рощ,
где радости целебное причастие?

Молитвы нет, что смоет боль —
неужто и любовь — мираж и только?
И жажду, что горька как соль,
гашу вином — поэзиею Рильке.

Перевод с украинского
Игоря Михалевича-Каплана

Марта Тарнавська
Американський триптих
Третє відкриття Америки
3. Синтез
(*Бібліотекар, професор права*)

СИНТЕЗ

Библиотекарь, юрист, профессор,
директор крупнейшей в мире
юридической библиотеки,
друг мой Морис —
сейчас в зените своей карьеры.

За вином, в профессорском клубе —
сообщает Морис: “Вчера, ты знаешь, —
я получил приглашение
основать научную библиотеку
в новом университете
близ Иерусалима...”

“Неужели для этого бросишь
безопасность, достаток, карьеру?
Планировку изданий? Продолжение
начатых монографий?”

“Здесь на должность мою, — отвечает, —
масса есть кандидатов.
Там — желающих нету.
И соперников тоже нету...”
Усмехнулся: “Сказали — построю
арсенал либеральной мысли,
чтоб держать баланс равновесья
средь своих тоталитаристов...
Есть спрос и есть фонды...
Но план сей можно выполнить, если
люди с душою и сердцем
принести пожелают в жертву
свой, добытый из мира опыт...”

“Я видал,” — говорит, — как тяжко
на древнейших, на тех устоях
общество создать молодое.
Нужны здоровые руки,
нужны здоровые мысли,
здравый разум и знание
самых лучших специалистов...”

“Ты решился? Поедешь?
Но корни твои — в Нью Йорке!
Не здесь ли твоя отчизна?”

“Я — нью-йорковец от деда и прадеда.
И, быть может, когда-нибудь я вернусь
доживать свои годы в Бруклине!
Но ведь я, не забудь, и потомок
вековечной огромной культуры,
что в народе, рассеянном по миру,
с молоком материнским вспоила
веру в обещанный край ханаанский...
Плечи гнутся под бременем долга, —
оплатить его должен я честно...”

За вином, в профессорском клубе
еще долго сидели мы вместе.
И в окне, в городском полумраке
надднепровской фата-морганой
мне мерещились
крытые золотом древние
купола моего Иерусалима.

Перевод с украинского
Валентини Синкевич.

Переклади на румунську:

Марта Тарнавська
Травелог
1. Причастя
(*Алупка молиться Ай-Петрі*)

ÎMPĂRTĂȘANIE

Alupka se roagă lui Ai Petri
Cu ajutorul obeliscurilor chiparoșilor verzi,
Turnurile palatelor maure
Își înfig stilul gotic în coasta cerului.
Cedrul libanez ridică paharul supliciilor
Întru jertfa soarelui.
Mă îndepărtez.

În românește
de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
Травелог
2. Тост
(Упиймося мускатом білим із Масандри)

TOAST

Să ne îmbătăm cu muscat de Masandra,
Frumusețea munților,
Să ne îmbătăm cu apa fântânilor din Alupka,
Care ne redă tinerețea,
Să ne îmbătăm cu apă minerală
Din izvoarele Ialtei,
Care întărește cugetul și simțirea,
Și să fim veșnici și tineri
Ca Marea Neagră.

În românește
de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
 Травелог
 З. Купіль
(Купайся у Чорноморі)

SCALDĂ

Scaldă-te în Marea Neagră
 Și nu asculta zbuciumul fluxului,
 Ci susurul gingaș al izvoarelor,
 Un minunat
 Staccato.
 În timpul refluxului,
 Marea vorbește cu prundișul ei.
 Ascultă, ascultă atent:
 O muzică a mării asemănătoare
 Nu vei mai auzi nicăieri în lume.
 Scaldă-te în marea limbii materne —
 Acolo nu se aud zbuciumurile fluxului și al refluxului,
 Ci numai sunetele unui minunat
 Staccato, cântat în surdină,
 Discuția mării cu prundișul ei.
 Scăldatul în marea limbii materne
 Este cel mai plăcut și cel mai dătător
 De viață.

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
Травелог
4. Прощання
(*Кипарисів шпалір проводжає шосе на північ*)

DESPĂRTIRE

Șirul chiparoșilor însوește drumul spre nord
 Și tristețea galbenă a despărțirii înflorește.
 Ciatur-Dagul ne ajine calea,
 Prințul de piatră Demerdji
 Și-a întins mâna spre mare.
 Cale liberă
 Păsărilor călătoare,
 Care, an de an, zboară spre țările calde,
 Iar aici lasă cuiburile lor,
 Pline de tristețe, iubire, speranțe...
 O, cât de bine e că acești munți sunt veșnici
 Și frumusețea-i nemuritoare și indestructibilă!

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
 Травелог
 6. Молитва
(Молися за нас, безвірних)

RUGĂCIUNE

Orantă,
 Roagă-te pentru noi, necredincioșii,
 Înțelepciunii Dumnezeiești.
 Roagă-te pentru ca și noi să dăinuim,
 Cum dăinuiești și tu de veacuri,
 Ca Pantocratul fără scaun să ne apere
 Și pe noi de toate urgiile vieții.
 Orantă, roagă-te pentru noi...
 Au fost vremuri grele pentru noi,
 Au fost războaie și ruine,
 Iar tu te-ai ridicat, de fiecare dată,
 Ca o Sfântă măreață și nemuritoare
 Întru apărarea noastră.
 Aureola ta de aur
 Strălucește ca speranța, ca și credința,
 În frumos și indestructibil,
 În nemurirea poporului,
 În artele făcătoare de minuni.

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська

Травелог

7. *Vae victis*

(*Торкнись заліза цих старих гармат*)

VAE VICTIS

Atinge-te de fierul acestor tunuri vechi.
 Ele și soarta ta au hotărât.
 Aici vorbesc monumentele gloriei eterne
 Și surâd ironic trecerii timpului.
 Ce-i învinși nu-și au locul
 În istorie, sunt scoși definitiv
 Din memoria oamenilor
 Și sunt împroșcați cu noroi și sânge...
 Și oare toate astea pentru vecii vecilor?
 Privește în juru-ji:
 Pe fostul câmp de luptă, crește grâul de aur...
 Cu săngele vârsat în pământul Poltavei
 Se mai hrănește anacronismul
 Secolului XX —
 Sfârșitul ultimului imperiu.

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
Читуючи Лесине листування
(Великий Ра, я теж тобі молюсь)

CITIND SCRISORILE LESEI UKRAINCA

Mare Ra, mă rog ţie,
Să faci în continuare minuni
Şi, cu căldura ta binefăcătoare,
Să-i vindeci pe cei nevindecaţi de boli.
Ai grija de copilaşii abia născuţi
Şi dă-le viaţă veşnică, intru
Fericirea lumii întregi.
Puteri magice au razele tale:
Învie tot ce moartea a luat.
Oamenii iarăşi trăiesc, suferă,
Iubesc creându-şi astfel
Speranţa că razele soarelui
Ucide-vor bacilul răului...
Demult căzut-a cortina veşniciei,
Demult sfârşitul tragic a sunat,
Iar eu tot mă mai rog soarelui egiptean.

În româneşte
de Ştefan Tcaciuc

Марта Тарнавська

У лікарні

(В очах ласкава усмішка не згасла)

ÎN SPITAL

Lui Ivan Kerneskyi

În ochii-i buni zâmbetul încă nu s-a stins,
Cineva în ei praful tulburării aruncat-a
Și umbra apatiei, ca un om învins,
În adâncul lor toate obozelile culcat-a.

Oare prin cărlionții lui mai râd comicăriile
Pe care uraganele oceanelor le-au împletit?
De perna unui spital, pe care-l ocoleșc ciocârliile,
O șuviță de păr alb ca neaua s-a lipit.

Cum să faci să râdă lumea toată
Când buzele tale abia mai șoptesc?
Viața ta depinde de oxigenul din balonul de stilclă colorată
Și fiecare zi-i un dar ceresc.

Focurile — de Sânziene... New Yorkeze —
Se mută dintr-o oază-n altă oază.
Electrocardiograful, cu ecranu-i prins în pioaneze,
Cea mai mare dramă-a inimii înregistrează...

În românește
de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
 Залицяння
 (Сміялась я: ти - іскра електрична)

CURTENIRE

Râdeam, zicând: Tu ești scânteia electrică,
 Un foc de paie neîntreținut,
 Căldura ta pe cei fără casă nu-i încălzește,
 Iar râsul meu a fost cândva Tânăr și frivol
 Precum ecoul unor arii demult fredonate.

Un iepuraș a zbughit de undeva și s-a ascuns sub pământ —
 Oare el nu-i cumva ambasadorul sosit din lumea poveștilor?
 Poate-i cel ce duce oamenii la soare-răsare?
 În ochii omului a licărit un zâmbet radios
 și în trupu-i brusc s-a declanșat trezirea speranțelor.

Râdeam, zicându-ji: prietene, tu ești un codru
 și avântul vântului nepotolit.
 Atât de nesigură mă aflu în vâltoarea ta!
 Tu ești vântul din pânzele umflate ale corăbiei mele.
 Părăsind dogoarea cabinei,
 Mă simt atât de bine pe puntea ei
 și briza mării-mpleteșc în cosițe.

Râdeam, și râsul meu frivol
 Tu l-ai compus din notele uitatelor arii.
 Jocul cu focul inimii-i prea periculos.
 Dar, oare, într-adevăr, scânteia-i electrică,
 Această înflăcărare spontană, acest foc de paie,
 Acest vânt buiac aprinde-va focul veșnic?

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Марта Тарнавська
Американський триптих
Третє відкриття Америки
 3. Синтез
(Бібліотекар, професор права)

SINTEZĂ

Bibliotecarul, profesor de drept internațional
 și director al celei mai mari biblioteci
 De științe juridice din lume,
 Prietenul meu Moris, azi se află
 În culmea carierei sale
 Și, la un pahar de vin, sorbit la clubul profesorilor,
 Moris zice: "Află că ieri
 Am primit o scrisoare tentantă —
 M-au invitat să înființez
 Biblioteca Științifică Centrală
 A noii Universități
 Din preajma Ierusalimului...".
 "Și pentru asta tu ești gata
 Să-ți sacrifici bunăstarea, siguranța zilei de mâine, cariera?
 Vrei să nu-ți mai scrii cărțile propuse? Să nu
 Mai editezi noile monografii pe care le-ai scris?"
 "Postul meu este râvnit, zice Moris,
 De un șir nesfârșit de mari învățăți,
 Dar acolo, acolo lipsesc curajoșii
 Și nu am nici un contracandidat...".
 Zâmbi și zise: "Acolo voi întemeia un arsenal al
 Gândirii liberale
 Ca să mențin echilibrul balanței științei
 Chiar în pieptul totalitaristilor noștri...
 Acolo au mare nevoie de mine... Au fonduri... Dar acest plan,
 Încă nerealizat, poate fi realizat numai
 Dacă se vor găsi mari sufletiști,
 Care își vor jefui
 Toată experiența lor de o viață
 Pe altarul acelei noi faceri...".
 Zice Moris: "Îmi dau seama cât e de greu

Să zidești pe temeliile mileniilor
 O nouă societate.
 Acolo e nevoie de mâini vânjoase,
 Acolo e nevoie de o minte mare și luminată,
 Acolo e nevoie de mintile și cunoștințele
 Celor mai mari specialiști... “.
 “Te-ai hotărât? Și, într-adevăr, vei pleca?
 Rădăcinile tale sunt adânc înfipte aici, în New York...
 Și oare nu-i America și țara ta natală?”
 “Sunt new yorkez din tată-n fiu
 Și, desigur, ar fi normal ca bătrânețile să-mi sfârșesc
 Aici, în Brooklin...
 Totuși, eu sunt, ține cont, urmașul
 Acelei culturi milenare,
 A unui popor împrăștiat în cele patru zări
 Și al cărui urmași sugeau odată cu laptele
 Din piepturile mamelor
 Și credința în existență
 Pământului Făgăduinței,
 Canaanul,
 Iar de obligațiile pe care le port în mine
 Trebuie să mă achit la timp și cu conștiința împăcată.”
 La un pahar de vin, la clubul profesorilor,
 Am sporovăit până la miezul nopții,
 Iar prin greamuri, în întunericul orașului,
 Mi se năzăreau, precum vedeniile,
 Turlele de aur ale zidirilor
 Strămoșescului meu Ierusalim.

În românește
 de Ștefan Tcaciuc

Переклади на французьку:

Марта Тарнавська

Travelog

7. *Vae victis*

(Торкнись заліза цих старих гармат)

VAE VICTIS

Touche le fer de ces canons anciens:
 ils ont déterminé ta destinée.
 Ici les monuments de la gloire
 ont le sourire de l'ironie bien fière:
 pour les vaincus, il n'y a plus de place,
 on les efface par le sang et la boue
 de l'histoire, de la mémoire humaine...
 Est-ce pour jamais?

Regarde autour de toi:
 ce champ d'honneur, couvert par l'or des blés,
 c'est la récolte riche, le mûrissement,
 saturé par la terre de Poltava,
 l'anachronisme du vingtième siècle —
 triomphe vivant du dernier des empires.

À Poltava, le 15 juillet 1974.

Traduit de l'ukrainien
 Mykhailo Moskalenko

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Григорій Костюк (Вашингтон, США)

ПОЕТИЧНИЙ СВІТ МАРТИ ТАРНАВСЬКОЇ.

Увійти в поетичний світ поета справа не легка. Не легка навіть для людини, що все своє життя читає і любить поезію. Надто це скомплікована, складна, непостійна в формах і вередлива в настроях галузь людської творчої психіки. Поезії надають великого значення в пізнанні людини, в формуванні людської свідомості і самопізнання. Леонід Первомайський, недавно відійшлій від нас добрий поет, колись написав вірш “Пізнання”. Там читаємо:

Людина довго існувала в світі
Без радості, без болю і стремлінь,
І мільйони літ були прожиті
В постійній зміні людських поколінь.

Вона навчилася звіря полювати,
Все винайшла: і колесо й весло, —
Ta довго не могла себе пізнати,
Поезії у неї не було.

Отже, на думку поета, тільки поезія, а значить — мистецтво взагалі — було початком самопізнання людини. “Не вірші пишу — творю світ людини!” — гордо декларує сучасний литовський поет Е. Межелайтіс у книзі *Поет і людина*. Але світ людини, та й сама людина, не такі вже й прості речі. “Людина — сфінкс” — чуємо інколи. А російський поет Алексей Ремізов, що вмер на еміграції в Парижі, кинув колись ще такий парадоксальний вислів: “Человек не потемки, а неразбериха”, що по нашому, здається, звучатиме: “Людина — не пітъма, а безладдя”. Тому не дивно, що в найдавніші часи свого буття людина вже творила своє мистецтво, що через своїх поетів, різьбарів, акторів, співаків пробувала піznати себе і світ, пробувала удосконалити й одухотворити себе і знаходити в цьому естетичне задоволення. Чи не тут заховано секрет одвічного прагнення людини до краси?

Оттакі уривки думок виникали в мене при читанні поезій двох збірок Марти Тарнавської: *Хвалю ілюзію* і *Землетрус*. У

літературному процесі українського закордоння Марта Тарнавська є на сьогодні чітко окреслена творча особистість. Її літературні зацікавлення багатожанрові й багатопредметні. Щоб подати більш-менш повний портрет її, то треба було акцентувати увагу принаймі на п'ятьох творчих аспектах: поетичному, новелістичному, нарисово-мандрівничому, історико-літературному і бібліографічно-книгознавчому. В усіх цих галузях людської думки Марта Тарнавська посідає своє, властиве тільки їй, місце. Було б обтяжливо в одній статті говорити про всі ці аспекти творчих зацікавлень поетеси. Комплексна проблема краще пізнається через розчленування її. Тому хочу зупинити свою увагу тільки на першому, вважаю, основному, аспекті творчого вияву Марти Тарнавської — на її поетичному дорібку.

Марта Тарнавська пише давно. Написала дуже багато. Сотні її поезій опубліковано в різній українській пресі. Але вимоглива до мистецтва слова авторка не поспішала збирати й видавати те окремими збірками. Та коли ж вона зважилась, то проробила велику, аж надто суверу селекцію своїх писань і виступила вперше збіркою під назвою *Хвалю ілюзію* 1972 року. Критика зустріла збірку позитивно, але здивовано. Вона була заскочена несподіванкою.

“Треба дивуватися після перечитання книжки Марти Тарнавської, що нагло маємо перед собою зовсім зрілий талант,” — писав Ростислав Єндик (“Радісна поява”, *Мета*, Мюнхен, серпень 1972).

“Дебют вийшов упевнений, не початківський, потрібну стежку вгору знайдено,” — писав, тепер уже покійний, сам вибагливий майстер слова, Борис Олександров. (*Молода Україна*, Торонто, липень-серпень 1973).

“Можна сказати, що Марта Тарнавська, без реклями і пози, завдяки щирості й непідробній простоті своїх поезій, виходить — своїми двома збірками — в перший ряд поетів української еміграції,” — писав недавно (лютий 1982) поет і коментатор радіо “Свобода” Ігор Качуровський.

Отже, перша й основна особливість творчості Марти Тарнавської — це суверість і вимогливість до своїх писань.

Коли я вперше прочитав добірку поезій Марти Тарнавської “Хвалю ілюзію”, то за професійною звичкою занотував собі кілька безпосередніх вражень. Одно з них звучало: “Несподіванка. Інтелектуальна і філософська вагота, складність і свіжість мистецької інструментації форми й одночасно глибоко-прозора

ясність душевних поруходів людини.” Як видно з цього, я насамперед звернув увагу на інтелектуальну і філософську ваготу поезій М. Тарнавської. На мою приємність, багато пізніших рецензентів підкреслили цю ж її особливість. Про філософічні рефлексії говорив цитований вище Ростислав Єндик. Про “відвагу філософського спокою” нотую в своїй рецензії Лука Луців (*Свобода*, 15 грудня 1972). Філософську основу поезій Марти Тарнавської підкреслює в своїх “Гарвардських коментарях” проф. Леонід Рудницький. І цікаво, що невідомий нам близьче професор одного з університетів України, до рук якого чудом потрапила збірка Марти Тарнавської *Хвалю ілюзію*, в своєму докладному листі-рецензії також акцентував свою увагу на філософському звучанні її поезій. Він писав: “Ви пишете про природу і про кохання в філософському аспекті. Ваша збірка насамперед філософська... Мислення Ваше не просто філософське, але дійсно сучасне.”

Отже, маємо підставу, далеко не суб’єктивну, ствердити, що другою характеристичною рисою поезії Марти Тарнавської є її особлива інтелектуальна і філософська сутність. Підкреслюю: особлива. Бо її інтелектуалізм і філософічність це не сухе розумування, не логічні трактати, не декларування знайдених вічних істин, а щось глибше, складніше, скоплене в образах і овіянне людським серцем і почуттям.

У цьому пляні приглянемося біжче до її поезій. Візьмімо перші поезії, коли авторці було 16-17 років. Це переважно настроєво-пейзажні малюнки, сповнені молодечого захоплення, першого кохання, по-дівочому щиріх конфліктів, гордих поз, надуманого гніву. Але одночасно все це пройнято такою щирою задушевною лірикою, яка читача полонить і очаровує.

Ми слухаємо, як ріка говорить,
а музика її не знає меж.
Сніжинкипадають в ріку, мов зорі,
і гомін дзвонів із церковних веж.

Або

Утікатиму з гір в гамірливі долини,
Щоб щоразу вернутись в покорі до тебе.
Без докорів зустрінеш, мов блудного сина,
і простягнеш окраєць гостинного неба.

Уже навіть останній метафоричний рядок свідчив, що перед юною поеткою стелилося добре поетичне майбутнє. “І простягнеш окраєць гостинного неба”, або “Ти, мов поет із сонцем у кишенні”. Це метафори свіжі, оригінальні. Щоб так висловитись треба мати щось більше ніж добрі освіту. І ще один деталь. У дозрілій свій вік Марта Тарнавська багато перекладала і перекладає суголосних собі, як сама стверджує, поетес з різних мов. Серед них є й російська поетка Анна Ахматова. У російській поезії срібного віку, це справді поетеса високого рівня. Але що дивно, 17-річна гімназистка Марта напевне ще не тільки не читала, а й навряд чи й чула про існування поетки Анни Ахматової. Але її роздуми в поезії “До самоти” — це типові мотиви, це той самий духовий, навіть ритмічно, світ Анни Ахматової. Це, звичайно, не свідоме запозичення чи впливи. Це, я би сказав, містерія духового перегуку, астральної єдності душ, що в поезії часто трапляється.

Поволі, з виходом до поетичних висот, філософсько-ліричні мотиви М. Тарнавської ускладнюються і набирають особливого, наповненого мудрістю звучання. У чудовій поемі “Зальцбург” — місто юнацтва, навчання, пізнання таємниць життя — маловживаною поетами формою октав — поетеса виявила неабиякі свої творчі можливості. Тут маємо чи не єдиний в поезії нашого закордоння живий романтично окреслений образ ДіПі таборів:

Вони в серцях серед скитання лих
вирошували клаптик батьківщини
і, мов мандрівний київський спудей,
учились жити від чужих людей.

Тут типізовані образи нашої молоді того дивного і неповторного часу, що “заспокоївши якнебудь голод, вона свій захват сіяла навколо”.

Бо молодість сміється і в журбі
на молодість усякий має право:
і в кам'яній, і в атомній добі
весна життя один раз ласкова.

Таких афористичних висловів розписано в поемі багато. І в цьому її притягальна сила. Одночасно М. Тарнавська вміє виключно стисло, але опукло, схопити подих історії міста в якому доля прирекла їй жити, вчитись і зростати:

Сторожить старину в старій палаті
єпископських портретів довгий ряд;
камінні кулі і важкі гармати
ще від повстань селянських з башт зорять;
стоїть, мов вірний свідок, домиката,
а в замку — збір твердих його знарядь...
Коли ідеш вузькими вуличками,
історію дише кожний камінь.

Її хвилюють і вивищують духово імена великих композиторів (Бетговен, Моцарт), що їх дало людству це місто. І зрештою, все це укороновано прегарною лірикою:

Цвіте кохання, мов червоні буки,
горять, мов туга, клени золоті,
спадає в безвість серце від розлуки,
мов лист, що вчора з вітром лопотів...

Подібних поетичних строф, виповнених філкософськими і ліричними роздумами, добірним мистецьким словом, алітераціями, влучними оксюморонами і вищуканою свіжою римою у збірці багато. Інтелектуалізм і філософічність поезій М. Тарнавської полягає ще й у тому, що вона в творчому акті виходить не від спонтанного, безпосереднього чуття, як це властиво було, скажімо, В. Сосюрі, а від думки, враження від побаченої картини ("На виставці Ван-Гога"), явища природи ("Maligne Lake"), від прочитаної книжки ("Весна"). Гори, озеро Малінь і маленьке деревце над ним, викликають хвилюючі роздуми "про життя і смерть", про безсилість людини супроти стихії природи. Читання книжки архітектора Ле Курбузье викликає спалах весняної радості і віри в творчий розум людини. "Відкриття пам'ятника" викликає цілий ряд глибоких медитацій на сусільні теми, про "мовчазного народу амбасадора", що "прийшов у столицю дипломатів", "щоб про забутих світові сказати" і багато подібного.

Самопізнання людини — це окремий світ образного думання Марти Тарнавської. Вона як психолог і людинознавець підходить до людини з обережністю дослідника і з вдумливістю філософа, розуміючи, що людина хоч і цілісний, але суперечний у своїй єдності світ:

Складний, незрозумілий мікрокосм:
шукаю правди — а бажаю міту,
у розум вірю — а рішаю серцем,
хвалю ілюзію, що помагає жити...

Складність і суперечливість суб'єкта пізнання викликає в поетеси багатопляновість у підході до нього, бажання розчленувати те, що здавалось би, не розчленовується, бажання розбити реальність “на сотки кольорових скелець” і з них укладати вітражі для храму. В поезії “Три відміни” поетка роздумує над трьома етапами життєвого шляху людини. Специфіку кожної відміни зве самотністю. Перша відміна — самотність як “мудрість ранньої зрілости”, як утвердження в житті людини. Друга — самотність творча. Коли людина в зеніті. Людина, що прагне, хоче і може. І третя — “самотність-смерть”, “коли ласка любого тіла не проходить крізь чорний вуаль”. Така залізна, визначена природою, тріяда людського буття.

Людина подвійна в своїх бажаннях і можливостях. Цю тезу поетеса ставить в поезії “Є в мене життерадісне звіря”. З одного боку, людина істота слаба і добра. Любить сонце, радість, працю, добробут і теплоту дружби. З другого, людина — непереможний дух допитливості і шукань нового, “посол від сили, що провадить всесвіт”. Він хоче пізнати все. Він готовий платити за це найвищу ціну — щастям і життям своїм. Він відважно заглядає за заборонені куліси. Він хоче бачити “безгримну правду: безпомічність, приреченість людини”. Він не розчаровується з невдач, не капітулює перед сильними.

Він з гордим смутком, мов маленький бог,
іде самотній у космічну ніч.

Це оригінальна, свіжа й нова інтерпретація в українській новітній поезії вічно допитливого фавстівського образу, або радше, нова інтерпретація Франкового нескореного “вічного революціонера”, того духа, “що тіло рве до бою”.

Своєрідно звучить у Марти Тарнавської опоетизування ілюзії. Ілюзія в її інтерпретації — це замінник щастя, це цілюще зілля від життєвої розпуки, від зневір’я. Нарешті, усвідомлення ілюзії, це усвідомлення відносності всіх життєвих вартостей. У тяжких безвихідних обставинах життя чи боротьби людини за свою ідею, ілюзія підсилює свідомість і зміцнює віру в свою правду. Людина

позбавлена ілюзії стає нещасною. Бо закономірний процес зміни вартостей їй видається життєвою трагедією.

Звичайно, ця оригінальна постава ілюзії в нашої поетеси має своє коріння в кращих зразках української поетичної класики. Дещо є у Франковому *Зів'ялому листі*, є подібні ноти в Лесі Українки. Але те, що дає нам Марта Тарнавська, є вже на сучасному рівні людського думання.

Закінчуячи цей фрагментарний огляд першої збірки Марти Тарнавської, хочу сказати, що крім зазначених мотивів філософської, психологічної, морально-суспільної лірики, історичних рефлексій та побутово-біографічних роздумів — книжка її виповнена вщерть глибоколюдським почуттям, глибокоінтимною лірикою кохання, дружби, споглядання душі, серця і тіла людини з виразними просмиками іронії, жарту, а інколи слезини і смутку. Такі поезії як “Запрошення”, як “Автопсихотерапія”, “Еротика”, “Вибір”, “Біла ніч” та багато інших є найкращими ілюстраціями до цієї тези.

Друга збірка поезій *Землетрус* (1981) є продовженням, правда, дещо в іншому пляні, того ж образного світовідчування, що й *Хвалю ілюзію*. Збірка складається з двох рівних частин: 40 сторінок приділено власній творчості, а 40 — перекладній. У перекладній частині авторка подає переклади десяти жінок-поетес з чотирьох мов: англійської, німецької, польської і російської. Цей розділ заслуговує на окремий аналітично-порівняльний розгляд. Але це виходить поза мое завдання. Скажу тільки словами Тарнавської: “Вибір не має претенсій показати ’типові’ або ’найкращі’ для заступлених авторів твори. Він віддзеркалює тільки особисті уподобання і смак перекладача.” Тобто, це не переклади в звичному розумінні цієї праці. Це радше творча лябораторія нашої поетеси, поширення її поетичного світу і шукання свого власного естетичного відлуння в споріднених душах поетів інших народів. У цьому сенсі перекладна група є органічною частиною збірки *Землетрус*.

У збірці є дві поезії, які до певної міри розкривають і сенс заголовку і нові стилеві пошуки авторки. Це “В житті моєму теж був Бабин-Яр” і “Землетрус”. Ігор Качуровський у своїй рецензії влучно зауважив, що на цих поезіях позначився дух трагічного оптимізму. Це стилеві ознаки, про які любили говорити поети і критики українського закордоння ще 30-их років. Від себе додам, що ідея трагічного оптимізму є лише часткою стилевих шукань українських

20-их років з їх синтетичним стилевиявом романтики вітажму. Вітажистам 20-их років (М. Хвильовий, Ю. Яновський, М. Куліш та ін.) властива була саме єдність трагічного й оптимістичного. В обох поезіях М. Тарнавської зображені трагічне й оптимістичне в житті людства. У першій поезії — трагізм від збуреного звіря в людській подобі, що в машкарі “будівника нової Європи” масово нищив людей. У другому — невблаганна стихія природи — землетрус — нищить і людину і її здобутки праці. Але в обох поезіях виразно пробивається сильний струм віри у вічність і незнищимість людини. Вона (людина) перетриває і силу звіря в людській подобі і силу стихії природи. Після всіх найбільших катастроф людина відроджує свої сили, стає до праці і творить далі велику містерію життя.

Манера філософських медитацій, рефлексій, вражень від пережитого, перечитаного, баченого в рівній мірі характеризує і цю збірку. Нове, на мою думку, це майже цілковито вилучені мотиви інтимної лірики, кохання, опоетизування краси тіла і почуття людського чим чарувала нас перша збірка. Натомість, піднесено до філософського рівня моменти біографії покоління поетеси, покоління, що зростало в огні Другої світової війни і в повоєнних руїнах Європи. Ясніше кажучи, Марта Тарнавська у збірці Землетрус створила новий збірний образ ліричної героїні. Цей яскравий образ відбуває справді плянетарний травелог, виповнений пригодами, всебічним пізнаванням життя і утвердження в світі. “Американський триптих” — це хвилююча розповідь про вимарш її героїні з Європи до Нового світу. Читач бачить, як зачудовано сприймає молода героїня цей світ, як пожадливо скоплює тут “найцінніше у житті — просту, забуту світом, людську гідність”, як віднаходить “мости із людського в людське”. Лірична героїня з подивом зауважує, що і тут, у цьому новому великому, здавалось би хаотичному людському муравищі росте бузок і так само приносить життєдайні паощі людям, що завзята й націлена в майбутнє молодь, навантажена мудрими книгами уперто простує до вершин.

Серед труднощів, тривог, праці й нових прагнень приходить розумне одухотворене материнство. Це не просто біологічне явище. Це лябораторія життя. Це новий університет. Це глибше філософське пізнання світу людини:

Спостерігаю з захватом німим
Маленького філософа в штанцятах:
це ось іде малятком крізь віки

і хоче в жменю уловити вічність
людина, що в ній живе і Бог.

Лірична героїня *Землетрусу* продовжує собою фавстівську допитливість героїв збірки *Хвалю ілюзію*. Вічна допитливість і пізнання — це її кліч. Вона відчуває і знає, що ані “маленькі філософі в штанях”, ані найвищі прояви життя людини — родина, ані одухотворене материнство не матимуть повної ціні, якщо не буде досягнено певного рівня культури і науки. Без цього людина не повноцінна. Так, з волі поетеси, виникає величний гімн науці й людському інтелекту.

Plain living and high thinking — (Скромне життя і вище думання!) — це дієве гасло ліричної героїні, ширше — це гасло того молодого покоління, що сміливо і впевнено вростає в Новий світ. “Балада про срібний ключик” — чарівний ключик, що відкриває надзвичайні, досі від геройні заховані скарби людського генія — це вершина свідомість ліричної героїні, це її утвердження. У цьому основна поетична вагота “Американського триптиха”.

Але, як на мій читацький смак, має він і свої слабощі. Перша збірка М. Тарнавської чарувала єдністю філософських і суспільних роздумів з витонченою формою, мистецькими засобами і глибокою ліричною задушевністю. Це в синтезі творило хвилюючий світ людини та її часу. У збірці *Землетрус* цю єдність авторка порушила. Вона звернула виразно на раціоналістичну стежку, зігнорувавши своє попереднє творче кредо про “Складний, незрозумілий мікрокосм”. І то порушила не тільки тому, що майже відійшла від класичних поетичних форм першої збірки і застосувала переважно вільний вірш (верлібр), що часто переходить у речитативну, сухорозповідну форму, а й тому, що позбавила цю форму подуву поетичного серця. Зважила більше на декларативні тези своїх задумів, ніж на “мову серця”. І саме це приглушує до певної міри емоційний вплив “Американського триптиха”.

Але вернімось до нашої ліричної героїні. На висловленому досі її травелог, її лекція про мандрівку світом, не кінчается. Вона дитина українського роду. Вона любить і шанує Новий світ, у який вросла, в якому утвердилаась. Але

...крізь вікна, у темряві міста
увижались мені, наче привид
наддніпрянської фата-моргани,

криті золотом бані столітні
мого рідного Єрусалиму.

І вона вирушає на прощу до країни своїх батьків. Цикл “Травелог” — це гарні ліричні мініатури з подорожі в Україну, сповнені радості, туги, тривоги, прозорих підтекстових натяків, гніву й убивчої інвективи. Героїня потрапляє до знаменитого Полтавського історичного музею. Її бере гнів, образа і розпуха. У серці України зневажено українську національну ідею. Враження своєї ліричної героїні поетеса подає в поезії *Vae victis* (Горе переможеним):

Тут монументи слави промовляють
усмішкою іронії й погорди:
для переможених немає місця,
вимазують їх кров’ю і болотом
з історії, із пам’яті людської...
Невже на віки вічні?

І закінчує гіркою іронією:

анахронізм двадцятого століття —
живий тріумф останньої з імперій.

Збірка *Землетрус* — гідне завершення нових поетичних осягів Марти Тарнавської і утвердження властивого тільки їй місця в колі найкращих поетів українського закордоння.

Як я вже напочатку казав, критика одностайно ствердила, що вже перша збірка поезій Марти Тарнавської *Хвалю ілюзію* засвідчила, що в українську літературу прийшла цілком зформована, мистецьки дозріла поетка. І в цьому перебільшень не було. Але це не значить, що в зрілому віці поет кам’яніє і тільки повторює свої попередні досягнення. Ні, справжнє мистецтво, а поезія зокрема, це вічний неспокій, вічні пошуки нового. Про це найкраще свідчить друга збірка *Землетрус*. Ще покійний М. Рильський колись сказав “Світ по-новому відкривати, поете, обов’язок твій”. Марта Тарнавська любить і розуміє світ людини і по-своєму, по-новому відкриває нам його і в першій, і в другій збірках. Вона багатогранна і в засобах, в мотивах, і в баченні світу. Недоліки, які трапляються в процесі

шукання і випробування, вона зуміє перебороти. Вона — поет філософської думки й одночасно терпкої іронії, вона — поет трагічних ситуацій і одночасно глибоколіричних порухів жіночого серця, вона знає, що “ще не настав той час, щоб бути лиш естетом, закривши очі на добро і зло”, але водночас вона є чистим і вибагливим естетом. Вона любить простий, роботячий люд, але обожнює велич інтелекту. Любов до батьківщини батьків, український патріотизм для неї не порожня пропагандивна фраза чи, мовляв Франко, “як кусень сала”, а глибока душевна рана “рідного Єрусалиму”. Одночасно “ніщо людське їй не чуже”. Вона любить глибоку думку поєднану з витонченим словом, у неї є слезина і тепла пародія на саму себе, її творчість у цілому, як казали колись активні романтики, виповнює велика і глибока радість із тією журбою, що так прикрашує чоло мислителя. Її поезії примушують думати, її поезії людяні, в них нема нічого, що ображало б людську гідність. Її поезії вчать любити людину такою, як вона є в усій її суперечливій складності. У цьому їх вартість і мистецька сила.

Такий на сьогодні багатообіцюючий поетичний світ Марти Тарнавської.

Григорій Костюк
Нові дні (Торонто).
(Грудень 1982).

Ростислав Доценко (Київ)

ПОЕЗІЯ МАРТИ ТАРНАВСЬКОЇ

Серед грома талановитих українських поетес, що проживають на Заході, таких, як Галя Мазуренко й Наталя Лівицька-Холодна, Емма Андієвська й Віра Вовк, Ганна Черінь і Олександра Черненко, — якщо обмежитись лише кількома іменами, — непересічне місце посідає Марта Тарнавська. Вона авторка всього двох книжок поезій — *Хвалю ілюзію* (1972) і *Землетрус* (1981). Але ж ми знаємо, що не кількістю визначається вагомість поезії: он Леонід Лиман з Нью-Йорка, дуже цікавий поет, скромніший здобутками як прозаїк (две повісті), однак відомий більше як жвавий публіцист, так за кілька десят літ і не спромігся на окрему поетичну збірку, а проте поетична творчість його становить одну з найсвоєрідніших сторінок у літературі повоєнної еміграції. Як і дорогі для Марти Тарнавської імена неокласиків: Микола Зеров та Михайло Драй-Хмара мали за життя по одній лише збірці, а заважили ті скромні обсягом книжечки куди більше за чиєсь там сотенні томи! При тому ще треба взяти до уваги, що на еміграції всі книжки виходять або коштом автора, або при матеріальній підтримці громадських та приватних фондів, і поєва-непоява того чи іншого видання часто-густо зовсім не залежить від його мистецької чи суспільної вартості (як і у нас в Україні, зрештою). Тож не спішім з висновками і щодо Марти Тарнавської, яка видає свої твори в міру матеріальної спромоги; додамо до цього, що вона не тільки поетеса, а й талановита новелістка (збірка оригінальних і перекладних новел *Самотнє місце під сонцем*, 1991), перекладачка поезії, критик та літературознавець, а ще подвижницька діячка у такій трудомісткій ділянці, як літературна бібліографія (кілька солідних покажчиків англомовної україніки та ін.), — тож якусь частку можливого її поетичного доробку витискають дорогою інші творчі захоплення.

Народилася Марта Тарнавська (дівоче її прізвище Сеньківська) 15 листопада 1930 р. у Львові, перші дитячі роки жила в містечку Устріки Долішні (де лікарював її батько, що замолоду воював добровольцем в Українських січових стрільцях і побував з ними у Наддніпрянщині). Передвоєнні кілька років Марти минули в невеликому місті Солець над Віслою, це вже в глибині Польщі, тут родину застала й німецька окупація. До школи дівчинка почала ходити в тому ж таки Сольці, де школа була польська, а трохи згодом батьки віддали її до новозаснованої української народної школи в місті Радомі, кілометрів за сто від Сольця; Мартин дядько,

Лев Яцкевич, в якого вона мешкала тоді, не тільки цікавився поезією, а й сам віршував і,— як гадає сама Тарнавська,— може, тим якраз і збудив у ній інтерес до віршування. (Писати вірші Марта почала на десятому році життя).

Після Радома було ще короткочасне навчання в школах та гімназіях у Зборові, Тернополі, Криниці, потім перерва, пов'язана з воєнним лихоліттям, а у 1945-48 рр. українська гімназія в Зальцбурзі (Австрія) і екзамени екстерном в українській також гімназії у німецькому місті Берхтесгадені 1948 року.

Саме тут, уже за межами української землі, в 1946 році і були надруковані вперше поезії юної гімназистки. Відомі нам вірші з тих молодечих спроб свідчать і про достатню технічну вправність, і навіть про аж ніяк не підліткову образність і задуму:

Утікатиму з гір в гамірливі долини,
щоб шоразу вернутись в покорі до тебе.
Без докорів зустрінеш, мов блудного сина,
і простягнеш окраєць гостинного неба.

(“До самоти”, 1947)

У перші повоєнні роки Німеччина й Австрія (власне, західні окупаційні зони обох країн) були перелюднені українськими втікачами розмаїтої масті, яких аж ніяк не приваблювала перспектива повернення на рідні землі, де більшовицький рай добре дався взнаки від 1918 року (на сході України) і 1939 (на її заході). А в старовинному мальовничому місті Зальцбург у передгір’ї Альп тоді діяли різні українські громадські інституції, виходила преса (газета *Нові дні*, літературно-мистецький місячник *Літаври*, в якому друкувалися, між іншим, невідомі твори Миколи Зерова, Юрія Клена), видавалися українські книжки (як от перші збірки Бориса Олександрова *Мої дні*, 1946 р.— та ще й тиражем у 2 тис. примірників, що, як на поетичну книжку, може й цілу п’ятдесятимільйонну Україну осоромити, — Ігоря Качуровського *Над світлим джерелом*, Остапа Тарнавського, майбутнього чоловіка Мартиного, *Слова і мрії*, обидві 1948 р.), — одне слово, нуртувало українське культурне життя, тим паче, що й саме довкілля цьому сприяло: пам’ятки давньої архітектури, численні музеї, Музична академія (це ж місто - батьківщина Моцарта).

Тим-то не дивно, що у пам’яті Марти Тарнавської залишився Зальцбург, “де зупинилася непомітно вічність”, як місто юності й

краси, як “азиль кохання”, де вона засвоїла “маленьку власну мудрість”, що треба

ловити в жмені радоці життя,
віддатися захопленню хвилини
і жити — вже, сьогодні, в кожну мить.

(“Американський триптих”, 1975-78)

Ця весняна життєва пора і спогади про місто, яке музикою бринить,

мов фортеп'ян під пальцями мистця,
що силою божественної мови
веде за щастям стужені серця, —

через кілька років ожили у симпатичній поемці Марти Тарнавської “Зальцбург”.

1949 р. вона одружується і переїздить з чоловіком до США. Не знаючи мови, не маючи професійної освіти, у чужому новому світі (новому з малої і з великої літери), - нелегко попервах довелось їй, як і іншим вимушеним новоприбульцям до Штатів. Вражало багато що в цій країні інших традицій, іншої ментальності, в країні, яка не зазнала катаклізмів двох кривавих світових воєн на одне покоління, не знала тоталітарних режимів і не розуміла цих вихідців з нікому не відомої України. Не раз в українських діаспорних поетів повоєнної хвилі постає образ неприкаяніх і невлаштованих заблуд, “недобитків війни” зі старого світу, які опинились на землі чорнобілих контрастів і ситих статків (як от у вірші “Ді-пі” чи не найнеприаянішого з поетів еміграції — Михайла Ситника — назва від англійського “displaced persons”, себто “переміщені особи”), але, здається, ніхто не зумів так надзвичайно проникливо розповісти про цей перехідний стан душі на порозі незнаної заморської землі, коли “попереду - непевність і неспокій”, і про перші етапи входження в новий світ, як це зробила Марта Тарнавська в “Американському триптиху”, своєрідному тричастинному циклі з дев'яти поезій.

Вісімнадцятирічна дівчина на палубі океанського пароплава з емігрантами, вона вся в чеканні цієї нової країни, он уже на обрії берег... І раптом усвідомлення, “що це ж не тільки інший континент”, що “океан для мене - Рубіконом, що спалено мости і повороту уже нема туди, де залишилися мое дитинство, юність і Європа”. Прибульців “парадно, з гімном зустрічають”. На пристані стоїть простоволосий,

у розстебнутому піджаку, незнайомець — “відпружений, задуманий, свободідний”, він дивиться на корабель в океані, —

а я пригадую раніше чуті гімни:
стрункі ряди і хлопців і дівчат,
і дефіляду гусячого кроку,
і вправну муштру монолітних мас,
і музику, що рвалася до бою...

— Ні, не було в цій дисципліні місця
на легковажну і свободідну позу,
на пацифіста, що у час салюту
стоїть, задуманий, з рукою у кишені...

— Співали: “батьківщина понад все —
усе, що маєш, хто ти є, чим будеш,
їй все завдячуєш і їй життя ти винен” —
не раз, у жертви мить,
а вік весь, день у день.

— Учили: ти — лише гвинтик у машині,
ти сам — ніщо, важливий — колектив!
Більш урочистого піднесення немає,
як лопотіння рідних прапорів,
як “гайль”, “ура” мільйонів в унісон,
як море рук, піднятих у салюті...

... Я з цим росла, і не чуже це кредо:
дитиною у лавах пластунів
любила марші, прапори на вітрі...

— Та ось тепер на палубі дивлюся,
як немуштрований цивільний чоловік
спокійно слухає, як грають рідний гімн, —
і я — зворушеня.

Уперше розумію:
це — громадянин вільної країни,
не жертва, не слуга, не раб теорій,
не добриво імперій і вождів.
І я в думках вже простягаю руки
в майбутнє, в завтра: хочу і собі
можти колись підняти гордій погляд
і знати: найцінніша у житті —
проста, забута світом, людська гідність.

Цей вірш з першої частини триптиху називається “Перша лекція

демократії". Лекція ця була і для юної геройні, і для кожного іншого на палубі, — і навчала вона не тільки демократії, а й простої людської (а відтак і громадянської) гідності. Але коли вдумаємось, то це ж лекція і для всіх нас, в Україні сущих, бо ж ми тільки на порозі цієї самої демократії і громадянського суспільства, обосновані по вухаrudиментами тоталітарного мислення і нетерпимості до іншої думки, коли вона розбігається з нашою думкою.

І таких лекцій було чимало для вчорашньої випускниці европейської гімназії, що "начитана Франком, Коцюбинським", пішла працювати на фабрику, "стала в лави пролетаріату з молодечим запалом". Попервах машина не дасеться панувати над собою, дошкауляє молодій робітниці мовний бар'єр, муляє психологічна незвичність середовища й обставин, та почерез усе це простягаються до неї сповнені симпатій, хоч і приперчені деколи, жарти юнаків-товаришів по праці, і теплі їхні усмішки, і дружні руки допомоги:

це шнури мостів гімаляйських
над прірвами кляс і націй,
над бурними ріками мов —
мости із людського в людське...

(перший вірш з "Другого відкриття Америки").

Лекція демократії поглиблювалася в міру того, як тривало вростання в демократичне і громадянське суспільство — без гучних слів, але з сумлінною працею (бо ледарям тут не світить), далі з університетськими студіями, із заглибленням у вічні проблеми пізнання і буття. І з політичними дискусіями студентів та професорів, які "не ждуть" "директив згори", "не хочуть 'подобатись масам'", а самі собою в суперечках продираються і пробираються до істини. Істини, яка полягає в тому, що

складна і повільна
ця дорога демократії:
це — не спалах вогню екзальтацій,
— не геройство одної днини,
це — не фрази патріотичні,
це — не вірнопоклонні заяви —
тут потрібна цивільна відвага,
щоб не завжди плисти з течією,
щоб у сірій щоденній праці

заступатись за власну гідність
і за право свободної думки -
не своє лиш, але й опонента.

Про рослину свободи кажуть,
що її підживити треба
часом жертвою свіжої крові.
Ta забули сказати романтики,
що рослина свободи не виживе,
як її не підлiti щоденно
гірким потом упертого труду.

(“Мораторій” з “Третього відкриття Америки”).

Так формувалося світобачення молодої поетеси, яка була перейнята гірким досвідом трагічної української історії, збагачена великими мислителями та письменниками заходу й сходу (коли “в єдинні понадчасовім Плутарх, Конфуцій, Вольтер”), творами митців та музик різних країн і народів.

Марта Тарнавська закінчила з найвищою відзнакою університет Темпел у Філадельфії, і вже довгі роки мешкає у цьому великому американському місті разом зі своїм чоловіком, знаним поетом та есеїстом, автором спогадів про львівське літературне життя воєнних літ, головою президії Об’єднання українських письменників на еміграції “Слово”. Філадельфія — один з найзначніших осередків української громади у США, там у різний час жили такі письменники як Галина Журба, Марія Струтинська, Зосим Дончук, Іван Кмета-Ічнянський та інші, працювало видавництво “Київ”, за редакцією Б. Романенчука виходив (у 1950-64 рр.) двомісячний журнал під такою ж назвою (на його сторінках друкувалися поезії і проза, статті й мемуари С. Гординського, О. Тарнавського, В. Чапленка, В. Дорошенка, В. Блавацького тощо), бібліографічно-книгознавчий квартальник *Українська книга*, публікувалося чимало українських книжок (зокрема прозові твори З. Дончука, В. Волкова, В. Радзикевича, Ольги Мак, поезії Л. Полтави, В. Біляїва, Л. Ромена, А. Галана). Отже, Філадельфія - місто з певними українськими традиціями, до яких немало зусиль докладало й подружжя Тарнавських (до речі, прізвище це досить поширене серед вихідців із Західної України, тому не зайве буде нагадати, що письменники Зенон Тарнавський, Юрій Тарнавський та Остап Тарнавський ніякі не родичі між собою).

Робочий день Марти Тарнавської, як, властиво, і всіх українських письменників у діаспорі, складається з “двох змін”: заробляючи на прожиття фаховою працею (в юридичній бібліотеці Пенсільванського університету), для творчості вона має лише паузи між університетськими й хатньо-побутовими клопотами, перемежовані ще бібліографічно-пошуковими студіями. Але з тих окружин часу поетеса викристалізувє добротний мистецький кришталь поетичного слова: сконденсований час, може, навіть сприяє тому, що пружна енергія творить розряди високої духовно-емоційної частоти. Завдячує це Марта Тарнавська не тільки талантovі, а й непересічній професійній школі.

Передусім ідеється в цьому разі про празьку школу української поезії (20-30-ті роки), репрезентовану такими першорядними поетичними іменами, як Євген Маланюк, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, Юрій Дараган, Максим Грива (котрий рано померши, не встиг стати “першорядним”, але енергією своєю і запалом мав до того завдатки), окрім того ще Леонід Мосендр, Олег Ольжич та інші, які волею емігрантських обставин чи то з’їхалися до Праги, чи то тільки друкувалися там (хоч заразом і у Львові, і у Варшаві, або й у Парижі). Ця поетична школа, живлена національною державотворчою ідеєю, явила якісно новий сплав такої мислительної та духовної сили, що весь “закордонно-західний” відлам української поезії розвивався під знаком пражан. Але Марта Тарнавська - представниця повоєнної епохи й генерації: війна й переміщення української еміграції з близького на далеке, переважно заморське, закордоння, зміна політичних реалій у західному світі, переоцінка тактики й стратегії в житті діаспори, коли хоч-не-хоч доводилося ставати “бігунами на довгу дистанцію” (Україна у просторі подаленіла, а незалежність її і зовсім розплівалася в неозначеному майбутті), естетичні й стилістичні новації в західних літературах, в безпосередньому мовному kontaktі з якими перебували українські автори, - все це зумовило корекцію як світоглядних, так і суто мистецьких акцентів. “Епіцентр надій” залишився той самий, однак у повсякденні, творчому й побутовому, увага щораз частіше переключалася на індивіда, на особистість в іншонаціональному середовищі, на проблему гідного її виживання, на вираження порухів її душі, тонших чи й грубших. Впливи, отже, празької школи, хоч дехто з її чільних творців жив і творив уже й на новому континенті, поступово ставали більш опосередкованими.

Натомість - набирала на силі традиція, що йшла від київських

неокласиків. Дивовижна взагалі це з'ява - “п'ятірне гроно” поетів: Микола Зеров, Максим Рильський, Михайло Драй-Хара, Павло Филипович, Освальд Бурггардт (що на еміграції став Юрієм Кленом), до яких можна долучити Михайла Зерова (Ореста) та ще з певними застереженнями Віктора Петрова й Михайла Могилянського у прозі, а з молодших сучасників — новеліста й поета Дмитра Тася, поетесу Ладю Могилянську, — поети всі до одного забиті режимом чи травмовані (М. Рильський), один тільки випущений на вигнання (О. Бурггардт) і один, що своєю волею пішов туди і там тільки розкрився (М. Орест), — а такої великої потуги й тривалості в часі поле притягання цього, здавалося б, чисто професорсько-інтелігентського гуртка, що творив поезію високої культури, тонкого інтелекту, елітарної начебто камерності (і саме тим страшнішу для панівної люмпен-ідеологічної цноти)! Мало хто із справжніх поетів еміграції уник зачарування їхнім поетичним словом, закоріненим в античній старожитності, але запрограмованим на вселюдську вічність: часткові орієнтири могли зміщуватись, та ніколи не зазнавало зміщень посутнє й глибинне — орієнтація на гармонійно розвинену людську особистість, позбавлену хуторянських і народницьких комплексів (“мою Хохляндію вишневу” — цей вираз можна було дарувати лише оголеному лірикові Сосюрі) і збагачену всіма здобутками світової культури (далі при бажанні можна процитувати собі нещодавно дискваліфікованого класика: він часом говорив красиві й навіть слушні слова, коли мав на меті засипати порохом очі). Вадим Лесич, Леонід Полтава, Борис Олександров, Ігор Качуровський, Олег Зуєвський, Теодор Матвієнко та багато інших кожен своєю мірою пройшли через школу неокласиків. Чимало завдячує неокласикам і Марта Тарнавська у своїй поетиці, в умінні тактовно урівноважувати безпосередні життєві імпульси й імпресії з образами та порухами думки, породженими різноманітними маліарськими, музичними чи літературними явищами, асоціаціями тощо. Звичайно, українському поетові на заході вільно вдаватись до образів із музеїв Парижа чи Рима, захоплюватись краєвидами урбанізованої Нової Англії чи землетрусою Каліфорнії — у нього це виходить природно й невимушено, бо ж він усе те бачив і чув і перейнявся ним навіч, дотично й доглибно, не бувши відмежований від світу заливобетонними кордонами та ідеологічними табуїзмами. А для нас це править за ще один доказ того, що неокласики тисячу разів мали рацію: світ (географічний, а відтак і мистецький) і повинен бути відкритий для людини, адже тільки все дивосвіття вражень та впливів і творить неповторну й повноцінну особистість — вільну

людину у вільній країні. Що ж, направду багатший той, у кого народжується образ від живого музейного (не репродукованого) Ван Гога:

Учора тут палахкотіла осінь,
немов Ван Гог пройшов міським бульваром,
покидавши з небесної палітри
доспілу щедрість.

(“Хвалю ілюзію”, 1964)

Або хто, знайомий з австрійським поетом без перекладацького посередництва, може сказати про себе:

Палючу спрагу, що гірка, мов сіль,
гашу вином - поезію Рільке.

(“Автопсихотерапія”, 1960).

А оскільки весь цей рукотворний і “розумотворний” світ становить нормальнє середовище нашого буття, то й надихатись ним - річ природна, хоч для нас, загратованих і загартованих залишно запоною, воно досі було забороненою розкішшю. Тож коли І. Качуровський каже, що завдяки впливам неокласиків та пражан у творчості Марти Тарнавської виробився нахил до “так званої поезії другого ступеня — що її звати ‘поезією в квадраті’, до “поезії, що виникає не з безпосередніх життєвих вражень, а з читання книжок, із слухання музики, із споглядання мистецьких образів”, то хочеться бачити в цьому лише констатацію відмінної (від інших) риси, а не якоїсь вади. Якщо школа, — байдуже, від старо- чи новокласиків — допомагає прямим життєвим імпульсам трансформуватись у справжню живлючу поезію - то це ж поезія “в квадраті” і “в корені” воднораз, і дай Боже здоров’я такій поезії від Зеленого до Філадельфійського Кліну (і через океан, і через континенти: від Геннадія Туркова, самобутнього українського поета і перекладача поезії з Далекого Сходу, що ніяк не діждеться своєї першої оригінальної книжки у Києві, і до Марти Тарнавської, що живе на Далекому Заході й теж хотіла б бачити свою збірку, наразі третю числом, виданою в Києві).

Але Марта Тарнавська не така вже й залежна від вторинних джерел: її природна образотворчість вкупі з асоціативною насыченістю поетичної думки свідчать самі за себе: “Любов, мов серцевружне веретено — і крутиться дівоча голова” (“N.N.”, 1952),

“вітер... хмарить обрій” (“Вітер”, 1958), “Сумніви — правди посли” (“Слово про полк ілюзій”, 1959), “Самотність... — щедрість ранньої зрілости, що скидає останнє листя дитинства” (“Три відміни”, 1962), “Жива життя — щоденна зустріч з болем” (“На виставці Ван Гога”, 1970), “дитинство, що відпало, мов лушпиння”, “солодку лін'ю спочинку віддаю за вперту дисципліну інтелекту” (“Американський триптих”), “Хто раз пішов у світ, щоб не вертатись, той біль і гріх рахує в множині” (“Буденні діялоги на болючі теми”, 1982). Водночас трапляються й не дуже виправдані надуживання тих самих образів чи синтаксичних конструкцій (“любови повне серце”, “цілунок, пристрасного моря повен”, “повна труду... дорога демократії” тощо).

Залюбки вдається Марта Тарнавська до сентенційних кінцівок, які передають основне смислове навантаження твору:

Вся мудрість життєва — маленький досвід:
реальне тільки те, що пережите.

(“Хвалю ілюзію”, 1964)

Закон життя — безперебійний рух:
вся радість в будуванні, не в споруді.
Свою любов, свій труд віддавши людям,
плекаєш власний вічноюний дух.

(“Хвала життю”, 1965)

Найвний, хто числить на ясність неба.
Нешчасний той, хто вірить тільки в ніч.
Живе життя ловити в жмені треба,
нести у тьму світила власних свіч.

(“Діагноза”, 1973)

Буває часом банкрутство,
мов справедливості вимір.

(“Біржа”, 1974)

Безперечна певна еволюція поетичного світобачення Марти Тарнавської, перехід від романтичної захопленості й весняної експресії до більшої стриманості у вислові, до виваженішого, рефлексійнішого викладу в пізніших творах, які, однак, нічого спільногого не мають з відстороненістю від тривог і болів сучасного світу. Саме в цій недемонстративній, але постійній “болепричетності”, та ще коли йдеться про таку переломну для України останню третину

ХХ сторіччя, лежить те основне, що вирізняє поезію Марти Тарнавської на тлі її сучасників — поетів нью-йоркської школи. Постала нью-йоркська школа — хоч поняття “школа” тут ще умовніше, ніж стосовно “пражан”, — на американському континенті з поетів повоєнного припливу еміграції (О. Зуєвський, Ю. Тарнавський, Б. Рубчак, Б. Бойчук, В. Вовк та інші), і складається вона з дуже різних поетичних індивідуальностей, яких єднає лише нехіть до надто прямої політично-партийної заангажованості та намагання у формотворчих пошуках іти впорівень з іншими західними літературами. “Чистомистецьких” крайності цих пошуків явно не поділяє Марта Тарнавська:

ще не настав той час, щоб бути лиши естетом,
закривши очі на добро і зло, —

каже поетеса у вірші “Відкриття пам’ятника” (1964).

Найінтимніша тема, до якої звертається поезія Марти Тарнавської, це — Україна і Київ. Вона уникає називати їх на ім’я (як от і в щойно зацитованому вірші прямо не згадано, що йдеться про пам’ятник Т. Шевченкові у Вашингтоні), остерігаючись збитися на вичовгані путівці трафаретів, але живчик україноболю раз у раз дається відчути в поетичних рядках. Таким є промовиста поезія на три строфи “Тобі, що без геройства...” (1954):

…тобі, чиє любови повне серце
пробили леза чотирьох шабель, —
тобі, що прикликаєш дотепер ще
заблуканої долі корабель...

Тут немає навіть слова “Україна”, але близкучий образ і заразом крилатий вислів, запозичений з назви “найукраїнськішого” роману Юрія Яновського, висвітлює всю карту: це бездольна країна, розчертетрована внутрішніми протистояннями, коли на трьох українців чотири партії, і як наслідок — чужі господарі на нашій не своїй землі.

Не менш відкритий вірш “Поворот” (1954). Це монолог перед уявним побаченням з Києвом (теж прямо не названим) — з містом, яке було “наче бачене давно”, але ще ніколи в реальності, з містом “куди пливли несхопні, наче тінь, думки мої болючі і надхнені” — “із чужини безмеж”. З різних аналогій, на які напрошується цей вірш, зупинимося на одній, пов’язаній з життєвопрограмною поезією

Олени Теліги з 30-х років, що так само називається “Поворот” (“а завтра прийдемо до свого міста” - тут не названого також). Обидва твори - автобіографічна проекція майбутнього, тільки тональність їх разюче відмінна: якщо героїня Теліги впевнена, що повернеться до міста дитинства ѹ візій, як відвоявниця України, хай навіть чекає її “розпач і образа”, і доведеться, може, накласти тут головою (як і сталося в лютому 1942 року), то героїня Тарнавської почувавтесь у столиці своїх “непокірних мрій”, як прочанин у священому храмі, де можна причаститись задля дальшої життєвої прощі:

І, мабуть, ліпше, як не буде слів:
дозвольте, що піду я між каштани,
послухаю, як гомонить Поділ,
на камені історії пристану.

Зрозуміло, що цю різнотональність обидвох віршів зумовив великою мірою і час їх народження: у 30-ті роки відчутно назрівав грандіозний міжнародний зудар, що вже манив чимось таким давносподіваним багатьох з української еміграції та ѹ з українського материка, а через два десятиріччя, коли євроазіатський монстр, здихавшись середевропейського конкурента, заповідав собі довічне “світле майбутнє”, на передній план виходила проблема духовного самовиживання українства в ролі того самого “бігуна на (невизначено) довгу дистанцію”...

Що ж, кожен був дитиною свого часу і приходив до цілющого джерела ѹ до батьківських святинь з ношею своїх власних дум і устремлінь, і це й добре, що ми різні, що ми по-різному відвоявуємо себе ѹ Україну, - аби лише не дозволяли цій “різності” розпинати нас чотирма міжусобними шаблями ворогам на радість.

Та як невпізнанно трибунним зробився завжди такий стриманий і розважливий голос Марти Тарнавської, коли вона заговорила про Київ у перший день травня вікопомного 1986 року! Після вибуху Чорнобильського реактора нас спершу вмовляли, що ніякого вибуху ѹ не було, хоч увесь світ знав, що був. І коли у нас високе начальство власних дітей чимскоріш вивозило з Києва, а інших організувало для щербицького першотравневого параду, вдаючи, ніби все гаразд і рівень радіації впав нижче рівня 13-ого року, Марта Тарнавська в числі перших з поетів світу відгукнулася на чорнобильську катастрофу, і вірш цей не міг не бути нервово подразливим і саркастично гнівним. Надруковано його 13 травня 1986 року в

україномовній американській газеті *Свобода*.

Радіоактивна хмара над Києвом,
а на Хрещатику — парад.

Твоє свято, робочий люде,
радій, гуляй!
Гордо звучить: людина!
І влада ж — рад.

Радіоактивна хмара над Києвом,
а на Хрещатику — парад.

Батьківщину старого Чорнобиля
тисячі вже бездомних покинуло.
Чи повернуться в Прип'ять ще жителі?

А в Києві, мов збожеволіли,
не жалоба, а радість на вулицях:
танець смерти задурених, зраджених -
танець смерти робочого люду -
першотравневий парад.

(“Перше травня”, 1986)

І ще при одній нагоді слово поетеси прозвучало дощемно-відверто — але цим разом на хвилі світлого дня 24 серпня 1991 року, коли було проголошено державну незалежність України, — у поетичному перегуку двох українських голосів з обидвох Америк, Марти Тарнавської з Північної Америки і Віри Вовк з Південної:

Яке щастя дожити до цього чуда,
коли мрія приречених стає буденною дійсністю,
коли вже не кров революціонерів,
а розважливий розум державників,
не крик руйнників, а впертий труд реформаторів
будують справжнє майбутнє.

(Марта Тарнавська, "Лист до Rio", 30 серпня 1991 р.)

Вже нема нам потреби хилити чоло і калічити крила:
Ми маємо право цвітіння у вінку націй!

(Віра Вовк, "Лист до Філадельфії", 22 жовтня 1991 р.)

Але ейфорія урочої хвилини - річ і справді хвилини: потім настає будень, коли треба всі ці правні можливості втілювати у життя, так само як перед тим роками й віками треба було виборювати своє право мати право — на свою землю й державність, на своє минуле й майбутнє, на свою духовність і мову.

Мотив рідної мови щораз лункіше озивається в поезії Марти Тарнавської 70-80-х років — адже без мови, цього символу й носія неповторного духовного ества нації, і самої нації нема, а є тільки населення, сирівець для будівників великородержавних імперій. Про мову маємо десятки й десятки найрозмаїтіших за змістом і настроєвістю поезій в авторів з діаспори — живучи в розорошенні серед інших етносів, з перспективою неуникненної поступової асиміляції, поети ці не могли не підносити тривожного голосу в обороні мови. Та й ми в Україні, особливо у більших містах на сході, чи ж не живемо досі в атмосфері мовного гетто й мовної задухи? Тож більш ніж хто співвідчуваємо трагізм вигасання мови, що загрожує нашим братам і сестрам на закордонні. І коли Марта Тарнавська в одному вірші з циклу "Буденні діялоги на болючі теми" запитує:

Де твій читач, поете-емігранте?
Хто купить віршів наболілих том? —

то це запитання і до поетів та читачів в Україні, бо ж хіба не переживаємо ми на кожному кроці парадоксально-антимовних ситуацій, коли прийнято закон про мову, але ніхто його не виконує, коли з державним становленням України масово деукраїнізуються газети, а ті, що лишаються, місяцями не виходять через брак паперу, тоді як іншомовна преса сусідньої держави продукується в десятках українських міст і заполонює всі кіоски, коли українські видавництва на грани банкрутств, у видавничому проваллі опинилось українське перекладацтво, а ринок успішно завойовує малоросла великоросійська бульварщина. То, може, й правда в цій пораді скептика? —

Вмирає мова наша, дон Кіхоте,
не в моді ліберальний гуманізм!
Візьми ось мову крашої з імперій,
прийми новий і всемогутній “ізм”
і відчини собі в майбутнє двері...

Та ні! Попри всі сумніви й розчарування, — “в мене вже ніяк не відібрати того, що я всім серцем полюбив”.

А мова рільників і кожум’як,
бабусь неграмотних, дядьків упертих —
не дасть себе усмертити ніяк:

не раз призначував її до смерті
бажання імператорський декрет,
але вона уже не може вмерти,
поки живий хоча б один поет.

А ти — поет чи не поет — пам’ятай:

Людина на плянеті — мов турист,
що раз в житті поїхав в Україну —

Тож цінуй час і життя:

вбирай у себе атмосферу міст
і простір піль, і мову слов’їну,
і велич гір, і квітку у росі,
шукай в юрбі заховану людину -
молися проминаючій красі.

Мова й краса врятують націю і світ — в усякому разі, українську націю й Україну. Як радіоактивний Чорнобиль народився з духовного малоболю, з морального виродження, так і повернення до здорового повнокровного буття нації і народу в самостійній Україні станеться тільки через духовне відродження — в слові й пісні, в праці й творчості, в єднанні розполовиненої вчорашиими ідеологічними наглядачами української культури на “так” і “ні” у велику соборну цілість. Природно й закономірно, що все животворче й добротворче з літератури української діаспори, повертається і таки повернеться в Україну - здолавши паперові негаразди, видавничі

кризи й організаційні недолугості. Як словоскип життедайної віри, надії й духовності вертається до нас і творчість дбайливої майстрині в державі українського поетичного слова — Martи Тарнавської.

Ростислав Доценко
Українська мова і література в школі (Київ).
(Листопад-грудень 1992).

[Передруковується з деякими змінами та уточненнями (i виправленням друкарських помилок у першодрукові). Р.Д.].

ЗАГОЛОВКИ І ПЕРШІ РЯДКИ ПОЕЗІЙ

- Автопсихотерапія, 24 [переклади, 246, 264]
Аж сюди, над залізо й бетон, пронеслося, 42
Алупка молиться Ай-Петрі, 58 [переклад, 267]
Американський триптих, 65
Ах, де ти лицарю на білому коні, 20
Балада про срібний ключик, 75
Бібліотекар, професор права, 79 [переклади, 234, 265, 276]
Бібліотекарка, 139
Біла ніч, 41
Біле каміння серед рожевого вересу, 108 [переклад, 239]
Білокорі берези на тихій розмові із кленом, 127
Біржа, 83
Блідими вогкими ранками, 216
Буває: туга космічна, 22
Буденні діалоги на болючі теми, 93
Будильник. І злобно твердить циферблат, 215
Будь зо мною, 130
Були голодні сорокові роки, 141
Буря, 62 [переклади, 260, 261]
В ательє художника, 213
В житті моєму теж був Бабин Яр, 85 [переклади, 238, 251, 253, 255, 257, 259]
В міському парку пахне рання осінь, 124
В моє вікно, немов у ціль, 210
В очах ласкава усмішка не згасла, 88 [переклад, 274]
В рові, ледь помітний для ока, 75
В світі панує плач, 175
В сороковому році, 148
В чоло цілувати — турботу стерти, 205
Великий Ра, я теж тобі молюсь, 81 [переклади, 230, 273]
Вельтшмерц, 172
Вересень 92, 113
Веселка, 107 [переклади, 240, 241, 249]

- Весна (Читаю книгу архітекта), 31
Весна (У ніч весняну я і ти), 174
Вже сірий день між горами розтанув, 38
Вибір, 26
Вирушив у *Життя*, 114
Вівці у мряці, 190
Від хмар, що грозою нависли, 62 [переклади, 260, 261]
Відкриття, 197
Відкриття пам'ятника, 49
Віз Чумацький на чорному небі, 92
Віра — прегарний винахід, 158
Віро, чи чуєш в далекому Pio?, 109 [переклад, 245]
Вітер, 46
Вітер, солоний вітер, 46
Включений в неї, 195
Вночі був дощ — дзвінкий, мов радість, дощ, 123
Вокзал, 224
Востаннє ми зустрілися тоді, 146
Все життя наше, 198
Все життя наше переклад, 198
Втеча від світу, 176
Вчора знову приснився неждано, 180
Година з ночі на день, 228
Горби відступають у білість, 190
Границя, 191
Два птахи, 169
Двадцять четверту ось драму Шекспіра, 149
Де несмртельність, виснена у снах, 118
Де твій читач, поете-емігранте, 95
Дев'ятнадцятий рік. Тульчин, 99
Десь далеко є край, 132
Дехто, 219
Дехто любить поезію, 219
Дитяча пісенька, 209
Дівчинка, якою я була, 226
Діягноз, 87
До самоти, 40 [переклад, 262]
Друге відкриття Америки, 70
Дякую, Боже, за дар, 204
Едельвайси, 39

- Еротика, 25
Є в мене життерадісне звіря, 23 [переклад, 263]
Жінка-Ікар, 186
Жінка-Ікар летить довше, бо легша, 186
Живеш у горах. Обрій заступили, 86
З нових бараків, що на передмісті, 33
З рамен твоїх я бачу розкіш тремтячого неба, 185
Залицяння, 82 [переклади, 232, 275]
Зальцбург, 33
Замаяні сніgom дерева, 140
Запрошення, 20
Захват радості — це вихід, 154
Згадай мене, 212
Згадай мене, як відійду з життя, 212
Землетрус, 56
Зимова казка, 140
Знову тут вікно, 206
І знов мені листа не принесли, 147
Іграшка, 110
Кипарисів шпалір проводжає шосе на північ, 61 [переклад, 270]
Кінець світу, 175
Княжа юнь готувала полки, 51
Кожна зустріч — прощання, 104
Коли помру, коханий, 214
Коли щастя я мала і доторк, 184
Корови, 183
Кричить вночі моє дитя, 173
Купайся у Чорному морі, 60 [переклад, 269]
Купіль, 60 [переклад, 269]
Лист до Rio, 109 [переклад, 245]
Лімузини. Біноклі. Ложі, 217
Ліхтарі, 132
Лондонцям, 149
Люблю тебе я давно, ти — світу вікно, 130
Люди середнього віку, 192
Людина вийшла у безмежне море, 53
Майже цей самий край, 170
Макіявелівський полуденок з Архипенком, 102
Мені назустріч над вечірнім морем, 45
Мерілін Монро, 217
Метелик, 164

- Ми врятовані, 161
Мій неприїзд до міста N., 224
Мов гість, приходить довгожданий час, 48
Моє вікно, 210
Моє дитя, 173
Молися за нас, безвірних, 63 [переклад, 271]
Молитва, 63 [переклад, 271]
Молитовних висот піднебесні божниці, 39
Молодечий порив білопінним збігає потоком, 98
Молодь п'яніє з любові, 133
Монолог для Касандри, 222
Мораторій, 77
Музика слів, 193
На біржі життя купуєш, 83
На виставці Ван Гога, 30
На дощу завішенні нитці, 167
На серце падає знайомий дощ, 24 [переклади, 246, 264]
На скалі Ріхтера занотували: сім, 56
На смерть Василя Стуса, 101
На справжньому снігу, створеному людиною, 126
На столі робочому — Шекспір, 113
На твоїй вулиці захворіли дерева, 111
На терезах, де справедливість важать, 32
На фотокарточці далекий світ, 47
Над заметом, як птах вишу, 168
Над рікою, 38
Над синім океаном, 131
Надія — щось пернате, 159
Найкращий сон, 180
Не вирок це — мале *tempo mori*, 87
Не вірилось, що в натовпі туристів, 30
Не до мистців, не в пантеон поетів, 49
Не маю жалю до весни, 220
Не перебільшуйте важливості поетів, 101
Не плачте, діти. Розкажіть про себе, 104
Не реквієм тобі — подяки гімн, 116
Нема безсмертних в цьому світі, 211
Немов весінній вітер надлетів, 25
Непотрібні здаються змагання людей, 119
Ні до кого і слова в ці дні не кажу, 150
Ніч тиха прийшла і свята, 41

- Обличчя їх — безпечна обстановка, 192
Одне лице глядить з усіх полотен, 213
Ось знову — смерть. І звужується коло, 97
Падучі зорі, 185
Передчуття — ця довга тінь в городі, 156
Перша лекція демократії, 67
Перше відкриття Америки, 65
Перше травня, 105 [переклад, 243]
Південнокаліфорнійський реквієм, 111
Піонери країни ішли, 89
Після дощу, 123
Пісня, 214
Пісня про Зальцбург, 141
Плавба була, мов ще одна пригода, 65
Планета кохання, 133
Пливкий туман згоряє, 196
Поворот, 48
Поворот у зелену юність, 122
Поезія, 177
Поезіям, написаним так рано, 199
Признаюся із жалем: я тікаю від проблем, 138
Прийшов його милість король Соломон, 102
Приносить смерть для декого — життя, 152
Притягання землі і неба, 92
Причастя, 58 [переклад, 267]
Причетність, 194
Прорив, 193
Просто з неба звисають стіни, 218
Прохід, 125
Прощання, 61 [переклад, 270]
Прощання з краєвидом, 220
Радіоактивна хмара над Києвом, 105 [переклад, 243]
Раніш не було ще смерті, 171
Різьбить різьбу абстрактну скульптор — час, 29
Різьблена, дерев'яна, 110
Розжеврілі загадки, 165
Розмова з філософом по дорозі з Гантеру, 86
Сваряться люди за дітей, за гроші, 117
Світові, 182
Синтез, 79 [переклади, 234, 265, 276]
Сиплеться, стелиться, 126

- Сіль землі, 136
Скінчився гімн. В черзі до мікрофону, 69
Складаєш задуми і плани, 54 [переклад, 250]
Скрині повні добра: награбовані мудрощі мандрів, 98
Слово про полк ілюзій, 51
Смерть, 171
Сміх, 226
Сміялась я: ти — іскра електрична, 82 [переклади, 232, 275]
Сонцерадістю день налито, 44
Соняшно. Мию авто, 107 [переклади, 240, 241, 249]
Спомин, 195
Спочатку серце просить насолод, 160
Стадіон футболістів сьогодні, 77
Старість (Нема безсмертних в цьому світі), 211
Старість (Скрині повні добра), 98
Сьогодні вранці: читала Сімону Вейл, 197
Так до болю, до болю тужно, 137
Твоя душа моїй душі близька, 201
Ти в мое життя прийшов у вересні, 115
Ти, мов поет із сонцем у кишені, 43
Ти не знаєш, 137
То я, Касандра, 222
Тобі, що без геройства і без слави, 50
Тоді, як ховають епоху, 148
Той з каменя створений, інший — із глини, 200
Тоненька пілівка, що покрила думку, 153
Торкнись заліза цих старих гармат, 64 [переклади, 236, 237, 247, 272, 278]
Тост, 59 [переклад, 268]
Травелог, 58
Трете відкриття Америки, 75
Три відміни, 22
Тюльпани, 187
Тюльпани надто збудливі, тут — зима, 187
У лікарні, 88 [переклад, 274]
У мою вітчизну —тишу, 168
У ніч весняну я і ти, 174
У суботній ясний ранок, 139
Уламки, 193
Упиймося мускатом білим із Масандри, 59 [переклад, 268]
Усі краї готові підійнятись, 163

- Усміхнені, байдужі і здорові, 183
Утікаю від самотніх стін, 125
Учора тут палахкотіла осінь, 21
Філадельфія, 218
Фонтан, 135
Фонтан — чи пам'ятаєш ти фонтан?, 135
Фото, 184
Хвала життю, 47
Хвалю ілюзію, 21
Холодний вітер дме від океану, 67
Хор урятованих, 161
Хто кличе?, 166
Хто спить по ночах? Ніхто не спить!, 207
Хто тут сміяється став?, 209
Цвіте бузок за парканом в сусіда, 72
Цей світ є для мене і я для світу, 182
Цей самий край, 170
Цей тихий порох — це пані й панове, 157
Цієї ночі, 165
Час і місце, 196
Четверта над ранком, 228
Чи добре відійти від батьківщини, 93
Чи й ти ішов крізь ніч, 27 [переклад, 233]
Чи можна жити в світі без любові, 94
Чи небо — лікар? Кажуть, 155
Чи тямите: цвіла черемха біла, 122
Чим можу хвалитися далі, 167
Читаю книгу архітекта, 31
Читаючи Лесине листування, 81, [переклади, 230, 273]
Чорний кіт, 103 [переклади, 242, 248]
Чорний кіт перебіг дорогу, 103 [переклади, 242, 248]
Шотландія, 108 [переклад, 239]
Що сталося тут — це, далебі, 191
Що таке — наша невинність, 179
Що таке — роки, 179
Щоб мати степ, потрібні конюшина і бджола, 151
Щоденно зустрічаю у метро, 73
Юність, 98
Я вернуся... Не довго нам бути в розстанні, 40 [переклад, 262]
Я — земля, 28 [переклад, 231]
Я люблю всіх дівчат, 138

- Я — розпалений вітер пустині, 172
Я проміняла мрію на усмішку, 26
Я — сторінка для твого пера, 203
Я теж недолюблю її: є речі куди важливіші, 177
Я тільки-но з європейської гімназії, 70
Я хочу у безмежне, 176
Як же мало знаємо про птахів!, 169
Як станути віч-на-віч, 194
Як чумаки колись по сіль, 136
Яке прекрасне потойбіччя, 164
Якщо душа вродилась крилата, 202
- E pluribus unum, 69
Das ewig Weibliche, 28 [переклад, 231]
Geiranger, 98
Lackawanna Manufacturing Company, 70
The Last frontier, 89
Maligne Lake, 29
Memento, 54 [переклад, 250]
N.N., 43
Navigare necesse est, 65
Plain living and high thinking, 73
Pursuit of happiness, 72
Vae victis, 64 [переклади, 236, 237, 247, 272, 278]

АВТОРСЬКІ ПРИМІТКИ

- c. 5 Райнер Марія Рільке (Rainer Maria Rilke, 1875–1926) — народжений у Празі німецький поет, один із найвизначніших поетів світу. Цитата в дослівному перекладі: “Така ось туга: мешкати у хмарах, не мати батьківщини у часі. І такі ось бажання: тихі діалоги щоденних годин із вічністю.”
- c. 15 Михайло Москаленко (1948–) — поет-перекладач, критик, редактор і упорядник численник поетичних збірок і антологій. Живе в Києві.
- c. 21 Ван Гог (Vincent Van Gogh, 1853–1890) — голландський маляр-імпресіоніст.
- c. 21 Сезан (Paul Cézanne, 1839–1906) — французький маляр-імпресіоніст.
- c. 22 Верлен (Paul Verlaine, 1844–1896) — французький поет. Цитата в дослівному перекладі: “Що це за туга, що пронизує мое серце?”
- c. 24 Цитата з Рільке в дослівному перекладі: “Самотність — наче дощ”. Див. також примітка до с. 5.
- c. 28 Das ewig Weibliche = Вічно жіноче. Вислів німецького поета Гете (Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832)
- c. 30 Ван Гог. Див. примітка до с. 21.
- c. 30 “A thing of beauty is a joy forever” — рядок із вірша англійського поета Кітса (John Keats, 1795–1821). Дослівний переклад: “Прекрасне — це вічна радість”.
- c. 31 Ле Корбюзіє (Le Corbusier, 1887–1965) — швейцарський архітект, маляр і автор. Цитата французькою мовою в перекладі: “Сонце — простір — зелень”.
- c. 33 Александр фон Гумбольдт (Alexander von Humboldt, 1769–1859) — німецький природознавець, мандрівник і державний муж.
- c. 34 Кант — (Immanuel Kant, 1724–1804) — німецький філософ.
- c. 35 Дом (Dom) — католицький собор у Зальцбурзі.
- c. 35 Єдерман (Jedermann) — середньовічна п'єса-моралітé, що її ставлять на дворі перед фасадом собору Дом у час зальцбурзьких фестивалів. Назва п'єси в українському перекладі

- “Дійство про кожного”.
- с. 35 Бетговен (Ludwig van Beethoven, 1770–1827) — німецький композитор.
 - с. 35 Моцарт (Wolfgang Amadeus Mozart, 1756–1791) — австрійський композитор.
 - с. 35 Гльокеншпіле — (Glockenspiele) — Давній музичний інструмент. Звуки дзвоників, виконані на цьому інструменті, передаються у визначені години в місті Зальцбургу.
 - с. 36 Штравс (Johann Strauss, 1825–1899), австрійський композитор.
 - ц. 47 *élan vital* — сила життя, поняття, що його вперше впровадив французький філософ Анрі Бергсон (Henri Bergson, 1859–1941) у своїм творі „Творча еволюція.”
 - с. 53 Агаб (Ahab) — герой повісті *Moby Dick* американського письменника Мелвіла (Негман Melville, 1819–1891).
 - с. 58, 61 Ай Петрі, Чатир-Даг, Демерджі — вершини Кримських гір.
 - с. 62 Корнякт — Константин Корнякт (1517–1603), грек з Кріту, купець, що своїм коштом побудував вежу Успенської церкви у Львові.
 - с. 63 Оранта — мозаїка Богоматері в Софійському соборі в Києві.
 - с. 63 Пантократор — мозаїка Христа в куполі Софійського собору в Києві.
 - с. 64 *Vae victis* — латинська пословиця, “горе переможеним”.
 - с. 65 Роберт Фрост (Robert Lee Frost, 1874–1963) - американський поет. Цитата в дослівному перекладі: “Земля була нашою, ще поки ми належали землі”.
 - с. 65 “*Navigare necesse est*” — латинська пословиця. Дослівний переклад: “плавання кораблями по морях — це конечність”.
 - с. 65 U.S.S. Мерску — назва американського корабля.
 - с. 67 О, скажи, чи бачиш? (“Oh, say, can you see”) перший рядок американського гімну.
 - с. 69 *E pluribus unum* — латинська фраза. Дослівний її переклад: “З багатьох — одне”.
 - с. 69 U.U.A.R.C. (United Ukrainian American Relief Committee) — офіційний криптонім назви Злученого Українського Американського Допомогового Комітету.
 - с. 70 Lackawanna Manufacturing Company = назва фабрики.
 - с. 72 “*Pursuit of happiness*” — в дослівному перекладі, “змагання до щастя”. Фраза ця є в тексті Декларації Незалежності США.
 - с. 73 “*Plain living and high thinking*” — один з постулатів американського поета й філософа Емерсона (Ralph Waldo Emerson,

- 1803–1882). Дослівний переклад: “Жити просто, думати високо”.
- с. 73 Фройд (Sigmund Freud, 1856–1939) — австрійський невролог, винахідник психоаналізу; Дарвін (Charles Robert Darwin, 1809–1882) — англійський природознавець, автор теорії еволюції; Шекспір (William Shakespeare, 1564–1616) — англійський драматург і поет.
- с. 75 Чосер (Geoffrey Chaucer, 1340?–1400), Мілтон (John Milton, 1608–1674), Вордsworth (William Wordsworth, 1770–1850), Байрон (George Gordon Byron, 1788–1824) — англійські поети.
- с. 75 Плутарх (46?–120?) — давній грецький письменник, біограф визначних греків і римлян; Конфуцій (551–479 до Хр.) — давній китайський філософ; Вольтер (Voltaire, François Marie Arouet, 1694–1778) — французький письменник і філософ.
- с. 85 Гете (Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832) — німецький поет, прозаїк, драматург.
- с. 85 “Тангойзер” (“Tannhäuser”), “Ізольда” (“Tristan und Isolde”) — опери німецького композитора Вагнера (Richard Wagner, 1813–1883).
- с. 87 Про Рільке — див. прим. до с. 5. Дослівний переклад цитати: “Смерть — велика. Ми належимо їй з усміхненими устами. Тоді, коли ми думаємо, що ми — в половині життя, вона наважується плакати в нас унутрі.”
- с. 87 Memento mori — латинська пословиця. Дослівний переклад: “Пам’ятай про смерть”.
- с. 89 The last frontier = Останній кордон. Фраза ця має особливі соціологічні коннотації.
- с. 92 Антуан де Сент Екзюпері (Antoine de Saint-Exupéry, 1900–1944) — французький письменник.
- с. 98 Geiranger — назва фйорду в Норвегії.
- с. 101 Шекспір — див. прим до с. 73. Вітмен (Walt Whitman, 1819–1892) — американський поет.
- с. 102 Макіявеллі (Niccolò Machiavelli, 1469–1527), італійський державний муж і політичний філософ, автор книги “Принц”.
- с. 102 Архипенко — (Alexander Archipenko, 1887–1964) світової слави український скульптор. „Король Соломон” — одна із його скульптур.
- с. 103 Бодлер (Charles Pierre Baudelaire, 1821–1867) — французький поет.
- с. 104 Гльокеншпіле — див. прим. до с. 35.
- с. 108 Мекдоналди, Меклайди, Кемпбели (MacDonald, MacLeod, Campbell) — давні клани (роди) Шотландії. Тартан (Tartan) =

- шотландський текстильний взір вовняної тканини, пов'язаний з окремими шотландськими кланами. Гагіс (Haggis) = шотландська закуска з баранячої печінки, серця й легень. Бернс (Robert Burns, 1759–1796) - шотландський поет.
- с. 109 Віра Вовк (Селянська) — український поет, прозаїк і перекладач української літератури на португальську. Народжена в Бориславі, Україна 1926 року. Живе в Бразилії.
- с. 109 William Wordsworth (Вордsworth, 1770–1850) — англійський поет. Дослівний переклад цитати: “Було щастям жити в тому часі, а бути молодим - було небом.”
- с. 110 Дослівний переклад фольклорної цитати: “Всі королівські люди і коні не можуть скласти назад в одне ціле [розбитого яєчка] Гамті Дамті”.
- с. 113 Про Рільке — див. прим. до с. 5. Дослівний переклад цитати: “Пане, дай кожному його власну смерть: вмирання, яке виходить з того життя, де він знаходив любов, глузд і потребу...”
- с. 113 Шекспір — див. прим. до с. 73.
- с. 114 Життя, Слова і мрії, Мости, Самотнє дерево, Туга за мітом, Брат братові, Сотня сонетів, Камінні ступені, Подорож поза відоме — назви книжок Остапа Тарнавського.
- с. 145 Анна Ахматова (1889–1966) — один з передових російських поетів двадцятого століття. Народилася в Одесі, померла в Москві. Переклад цитати: “Він говорив про літо, клявся тим, що жінка як поет — то сміховиння”.
- с. 145 Бабет Дойч (Babette Deutsch, 1895–) — американський поет, критик, перекладач. Дослівний переклад цитати: “Нема такої істоти як поетеса; або ти — поет, або ні”.
- с. 151 Емілі Дікінсон (Emily Dickinson, 1830–1886) — американський поет. Критика вважає її одним із засновників модерної американської поезії.
- с. 161 Неллі Захс (Nelly Sachs, 1891–1970). Німецький поет, єврейка, зазнала переслідувань з боку нацистського режиму, втекла в час війни до Швеції. Лауреат багатьох нагород Швеції і Німеччини та літературної премії Нобеля за 1966 рік.
- с. 167 Казіміра Іллаковічувна (Kazimiera Ilłakowiczówna, 1892–) — польський поет і перекладач, лауреат численних літературних нагород. Критика визнає її одним із передових поетів Польщі в періоді між двома світовими війнами.
- с. 172 Ельзе Ляскер Шюлер (Else Lasker-Schüler, 1869–1945) —

німецький поет, прозаїк, драматург, від 1933 року — в еміграції. Померла в Єрусалимі. Критика вважає її одним із передових німецьких поетів — пionерів експресіонізму.

- с. 177 Марієн Мур (Marianne Moore, 1887–1972) — американський поет, лауреат найвищих американських нагород — Пуліцера, Болінгена і інших.
- с. 180 Марія Павліковска-Ясножевська (Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, 1893–1945) — польський поет і драматург, лауреат найвищих літературних нагород Польщі. Критика називала її “королевою польської лірики”. Померла на еміграції в Англії.
- с. 187 Сілвія Плат (Sylvia Plath, 1932–1963) — американський поет і прозаїк, лауреат американських та англійських літературних нагород. Народилася в Бостоні, жила і померла в Англії. Покінчила життя самогубством.
- с. 191 Адрієнн Річ (Adrienne Rich, 1929–) — американський поет і прозаїк, лауреат літературних нагород. Живе в Нью Йорку.
- с. 199 Марина Цветаєва (Марина Цветаева, 1892–1941) — російський поет, драматург, перекладач, літературознавець. Деякий час перебувала в еміграції. Покінчила життя самогубством. Критика вважає її одним із передових російських поетів двадцятого століття.
- с. 209 Гюнтер Грасс (Günter Grass, 1927) — німецький прозаїк і поет.
- с. 210 Євгенія Дімер (Евгения Димер) — російський поет і прозаїк. Під прізвищем Бойко пише також українською мовою. Живе у США.
- с. 212 Крістіна Россетті (Christina Georgina Rossetti, 1830–1894) — англійський поет.
- с. 215 Валентіна Сінкевич (Валентина Синкевич) — російський поет, перекладач і літературний критик, редактор російського еміграційного журналу поезії *Встречи*. Народилася 1926 року в Києві, від 1950 року живе у США.
- с. 219 Віслава Шимборська (Wisława Szymborska, 1926–) — польський поет, лауреат літературної нагороди Нобеля за 1996 рік.
- с. 230 Anatole Bilenko (Анатоль Біленко) — перекладач з української на англійську. Живе в Києві.
- с. 237 Virlana Tkacz, Wanda Phipps — перекладачі української поезії, пов'язані із театром La Mama в Нью-Йорку.
- с. 246 Regina Gorzkowska (Регіна Горжковська) — польський журналіст, редактор філлядельфійської хроніки в нью-йоркській газеті *Nowy Dziennik*. Живе у Філлядельфії.

- c. 250 Wira Wowk (Віра Вовк) — див. прим до с. 109.
- c. 254 Валентина Синкевич - див. прим. до с. 215.
- c. 256 Ігор Качуровський (Ігор Качуровський, 1917–) — український еміграційний поет, прозаїк, літературознавець, перекладач. Живе в Німеччині.
- c. 258 Ігор Михалевич-Каплан (Ігор Михалевич-Каплан) — поет, прозаїк, перекладач. Пише російською і українською мовами. Редактор російського літературного альманаху *Побережье*. Виїхав з України в 1970-их роках. Живе у Філадельфії, США.
- c. 259 Семен Вигучин — російський поет і перекладач. Живе у Філадельфії.
- c. 260 Валентина Синкевич — див. прим. до с. 215.
- c. 261 Ігор Михалевич-Каплан — див. прим до с. 258.
- c. 262 Нора Файнберг — російський поет, прозаїк і перекладач, за фахом — лікар. Народилася в Москві; від 1978 року живе у Філадельфії, США.
- c. 264 Ігор Михалевич-Каплан — див. прим до с. 258.
- c. 266 Валентина Синкевич — див. прим. до с. 215.
- c. 267 Ţe Stefan Tcaciuc (Стефан Ткачук, 1936–) — український поет, прозаїк, перекладач. Живе в Румунії.
- c. 278 Mykhailo Moskalenko (Михайло Москаленко, 1948–) — поет-перекладач, редактор численних поетичних збірок і антологій. Живе в Києві.
- c. 280 Григорій Костюк (1902–) — передовий український еміграційний критик, літературознавець і публіцист, автор численних книжок на теми літератури й політики. Живе у Вашингтоні, США.
- c. 291 Ростислав Доценко (1931–) — критик, літературознавець і перекладач. Живе у Києві.

...поетичне слово **Марти Тарнавської**
свіже й первородне ... заглиблене
прочитання цих віршів дає підстави
говорити про безсумнівну гармонію
світоглядно-філософської
зосередженості — з досвідом, сказати
б, почуттєво-емоційним; про
врівноваженість і вивіреність
поетичної рефлексії над (і понад)
часом та його проминанням, з одного
боку, — і ціностями не те, що
позачасовими, а, хочеться вірити,
часові не підвладними — з другого.
(Михайло Москаленко)

Марта Тарнавська любить і розуміє
світ людини і по-своєму, по новому
відкриває нам його.... Вона багато-
гранна і в засобах, в мотивах, і в
баченні світу.... Вона — поет філо-
софської думки й одночасно терпкої
іронії, вона — поет трагічних ситуацій
і одночасно глибоколіричних поруходів
жіночого серця.... **(Григорій Костюк)**

... з тих окрушин часу поетеса
викристалізовує добротний
мистецький кришталь поетичного
слова: сконденсований час, може,
навіть сприяє тому, що пружна енергія
творить розряди високої духовно-
емоційної частоти. Завдячує це
Марта Тарнавська не тільки
талантові, а й непересічній
професійній школі.
(Ростислав Доценко)

